

colloquium-journal

ISSN 2520-6990

Międzynarodowe czasopismo naukowe

**Legal sciences
Medical sciences
Biological sciences
Pedagogical sciences**

№12(205) 2024

colloquium-journal

ISSN 2520-6990

ISSN 2520-2480

Colloquium-journal №12 (205), 2024

Część 1

(Warszawa, Polska)

Redaktor naczelny - **Paweł Nowak**
Ewa Kowalczyk

Rada naukowa

- **Dorota Dobija** - profesor i rachunkowości i zarządzania na uniwersytecie Koźmińskiego
- **Jemielniak Dariusz** - profesor dyrektor centrum naukowo-badawczego w zakresie organizacji i miejsc pracy, kierownik katedry zarządzania Międzynarodowego w Ku.
- **Mateusz Jabłoński** - politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki.
- **Henryka Danuta Stryczewska** – profesor, dziekan wydziału elektrotechniki i informatyki Politechniki Lubelskiej.
- **Bulakh Iryna Valerievna** - profesor nadzwyczajny w katedrze projektowania środowiska architektonicznego, Kijowski narodowy Uniwersytet budownictwa i architektury.
- **Leontiev Rudolf Georgievich** - doktor nauk ekonomicznych, profesor wyższej komisji atestacyjnej, główny naukowiec federalnego centrum badawczego chabarowska, dalekowschodni oddział rosyjskiej akademii nauk
- **Serebrennikova Anna Valerievna** - doktor prawa, profesor wydziału prawa karnego i kryminologii uniwersytetu Moskiewskiego M.V. Lomonosova, Rosja
- **Skopa Vitaliy Aleksandrovich** - doktor nauk historycznych, kierownik katedry filozofii i kulturoznawstwa
- **Pogrebnaya Yana Vsevolodovna** - doktor filologii, profesor nadzwyczajny, stawropolski państwowy Instytut pedagogiczny
- **Fanil Timeryanowicz Kuzbekov** - kandydat nauk historycznych, doktor nauk filologicznych. profesor, wydział Dziennikarstwa, Bashgosuniversitet
- **Aliyev Zakir Hussein oglu** - doctor of agricultural sciences, associate professor, professor of RAE academician RAPVHN and MAEP
- **Kanivets Alexander Vasilievich** - kandydat nauk technicznych, profesor nadzwyczajny Wydział Agrotechnologii i Transportu Drogowego, Państwowy Uniwersytet Rolniczy w Połtawie
- **Yavorska-Vitkovska Monika** - doktor edukacji, szkoła Kuyavsky-Pomorsk w bidgoszczu, dziekan nauk o filozofii i biologii; doktor edukacji, profesor
- **Chernyak Lev Pavlovich** - doktor nauk technicznych, profesor, katedra technologii chemicznej materiałów kompozytowych narodowy uniwersytet techniczny ukraiны „Politechnika w Kijowie”
- **Vorona-Slivinskaya Lyubov Grigoryevna** - doktor nauk ekonomicznych, profesor, St. Petersburg University of Management Technologia i ekonomia
- **Voskresenskaya Elena Vladimirovna** doktor prawa, kierownik Katedry Prawa Cywilnego i Ochrony Własności Intelektualnej w dziedzinie techniki, Politechnika im. Piotra Wielkiego w Sankt Petersburgu
- **Tengiz Magradze** - doktor filozofii w dziedzinie energetyki i elektrotechniki, Georgian Technical University, Tbilisi, Gruzja
- **Usta-Azizova Dilnoza Ahrarovna** - kandydat nauk pedagogicznych, profesor nadzwyczajny, Tashkent Pediatric Medical Institute, Uzbekistan
- **Oktay Salamov** - doktor filozofii w dziedzinie fizyki, honorowy doktor-profesor Międzynarodowej Akademii Ekoenergii, docent Wydziału Ekologii Azerbejdżańskiego Uniwersytetu Architektury i Budownictwa
- **Karakulov Fedor Andreevich** – researcher of the Department of Hydraulic Engineering and Hydraulics, federal state budgetary scientific institution "all-Russian research Institute of hydraulic Engineering and Melioration named after A. N. Kostyakov", Russia.
- **Askaryants Wiera Pietrowna** - Adiunkt w Katedrze Farmakologii, Fizjologia. Taszkencki Pediatryczny Instytut Medyczny. miasto Taszkent

    SlideShare

INDEX
INTERNATIONAL

COPERNICUS

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

«Colloquium-journal»

Wydawca «Interdruk» Poland, Warszawa

Annopol 4, 03-236

E-mail: info@colloquium-journal.org

<http://www.colloquium-journal.org/>

CONTENTS

BIOLOGICAL SCIENCES

Dronyk I.I.

CHANGES IN THE FUNCTIONING OF THE PERIODONTAL DEFENCE SYSTEM IN PERIODONTAL DISEASES 4

MEDICAL SCIENCES

Sokolenko M. O., Chupis V.K., Makarenko V.G.

RABIES: THE CLINICAL FEATURES, AND PREVENTION OF THE CLASSIC ZOOZOOZIS 6

Білотіл І.С., Кіщук Л. І., Ніцуляк А.С., Шахова О.О.

КАШЛЮК У ДІТЕЙ. ЕПІДЕМІОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТА ВАЖЛИВІСТЬ ПРОФІЛАКТИКИ 8

Bilotil I.S., Kishchuk L.I., Nitsulyak A.S., Shakhova O.O.

WHOOPING IN CHILDREN. EPIDEMIOLOGICAL FEATURES AND IMPORTANCE OF PREVENTION 8

Печеряга С.В., Воляннюк К.П.

ПРОФІЛАКТИКА РАКУ ШИЙКИ МАТКИ 11

Pecheriaha S.V., Volianiuk K.P.

CERVICAL CANCER PREVENTION 11

JURISPRUDENCE

Вербицька А.І., Моїсеєнко Д.М.

АНАЛІЗ ВПЛИВУ ТЕХНОЛОГІЙ НА МОЖЛИВІСТЬ ЗАХИСТУ ТА ВЗАЄМОДІЇ СТОРІН У СУДОВОМУ ПРОЦЕСІ...15

Verbitskaya A. I., Moiseenko D. M.

IMPACT OF TECHNOLOGIES ON THE POSSIBILITY OF PROTECTION AND INTERACTION OF PARTIES IN THE JUDICIAL PROCESS.....15

Грисенко С.О., Гритенко О.А.

СИСТЕМА ПРИНЦИПІВ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ 19

Gritsenko S.A., Grishchenko O.A.

SYSTEM OF PRINCIPLES OF PENITENTIARY POLICY OF UKRAINE 19

Зардов Р.Р., Моїсеєнко Д.М.

РОЗКРИТТЯ БАНКІВСЬКОЇ ТАЄМНИЦІ: СУЧАСНІ АСПЕКТИ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ 21

Zardov R.R., Moiseienko D.M.

DISCLOSURE OF BANKING SECRECY: MODERN ASPECTS OF COURT PRACTICE 21

Іванченко А.О., Моїсеєнко Д.М.

ОСОБЛИВОСТІ СУДОВОГО ЗАХИСТУ ПРАВ ТА ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ ОСІБ, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВНАСЛІДОК ВОЄННИХ ДІЙ 26

Ivanchenko A. A., Moiseenko D. M.

PECULIARITIES OF JUDICIAL PROTECTION OF THE RIGHTS AND LEGITIMATE INTERESTS OF PERSONS AFFECTED BY MILITARY OPERATIONS 26

Телійчук В.Г., Вареник Д.С., Бингар Я.Ю.

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЩОДО РОЗШУКУ БЕЗВІСНО ЗНИКЛИХ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ПІДРОЗДІЛАМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 30

Teliichuk V.H., Varenyk D.S., Vynhar Y.Yu.

SEPARATE QUESTIONS REGARDING THE SEARCH FOR MISSING MILITARY SERVANTS BY CRIMINAL POLICE UNITS UNDER THE CONDITIONS OF THE STATE OF MARTIAL 30

Томчук С.Д., Моїсеєнко Д.М.

ДО ПИТАННЯ ПРАКТИКИ РОЗГЛЯДУ ЦИВІЛЬНИХ СПРАВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ВІДШКОДУВАННЯМ ШКОДИ, СПРИЧИНЕНОЇ КРАЇНОЮ-АГРЕСОРОМ 35

Tomchuk S.D., Moiseyenko D.M.

ON THE QUESTION OF THE PRACTICE OF CONSIDERING CIVIL CASES RELATED TO COMPENSATION OF DAMAGE CAUSED BY THE AGGRESSOR COUNTRY.....35

Моїсеєнко Д. М., Шевчук Е. М. РОЗГЛЯД СПРАВ ЗА УЧАСТЮ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УМОВАХ ВІЙНИ	39
Moiseenko D. M., Shevchuk E. M. CONSIDERATION OF CASES INVOLVING INTERNALLY DISPLACED PERSONS IN WAR CONDITIONS.....	39

PEDAGOGICAL SCIENCES

Aliyeva Kh.M. EDUCATION AS A BASIC AREA OF HUMAN CAPITAL REPRODUCTION	45
Алиева Х.М. ОБРАЗОВАНИЕ КАК БАЗОВАЯ НАПРАВЛЕНИЕ ВОСПРОИЗВОДСТВА ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО КАПИТАЛА	45
Білявська Т.М. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ОРФОГРАФІЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В МЕЖАХ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	49
Biliavska T.M. FEATURES OF THE FORMATION OF SPELLING COMPETENCE OF FUTURE PRIMARY SCHOOL STUDENTS	49
Yakovets K., Yakovets R., Chornenka Zh. PROBLEMS OF TEACHING OTOLARYNGOLOGY IN MEDICAL UNIVERSITIES IN EXTRAORDINARY CONDITIONS AT THE UNDERGRADUATE STAGE	51
Петренко О.Б., Бреславська Г.Б. ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ ПОЗААУДИТОРНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ	54
Petrenko O.B., Breslavska H.B. THE USE OF INTERACTIVE TECHNOLOGIES IN THE PROCESS OF POST-GRADUATE STUDENT WORK.....	54
Bryntseva O., Podorozhna A. AI INTEGRATION IN FOREIGN LANGUAGE LEARNING IN HIGHER EDUCATION: ADVANTAGES, CHALLENGES, AND FUTURE DIRECTIONS	57
Бринцева О., Подорожна А. ІНТЕГРАЦІЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ПРОЦЕС ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ У ЗВО: ПЕРЕВАГИ, ВИКЛИКИ ТА МАЙБУТНІ НАПРЯМКИ	57
Садыгова А.П. СОЦИОЛОГИЯ КУЛЬТУРЫ В ПРИМЕНЕНИИ К ПРАКТИКЕ ПРЕПОДАВАНИЯ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА.....	61
Sadigova A.P. SOCIOLOGY OF CULTURE IN RELATION TO THE PRACTICE OF TEACHING A FOREIGN LANGUAGE.....	61
Гороховський В.В., Дєньга А.Е., Скиба О.В. ДОСВІД КАФЕДРИ СТОМАТОЛОГІЇ ДИТЯЧОГО ВІКУ ОДЕСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО МЕДИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ У ПРОВЕДЕННІ ОБ'ЄКТИВНОГО СТРУКТУРОВАНОГО КЛІНІЧНОГО ІСПИТУ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ	64
Horokhovskiy V.V., Dienga A.E., Skyba O.V. EXPERIENCE OF THE DEPARTMENT OF PEDIATRIC DENTISTRY OF ODESSA NATIONAL MEDICAL UNIVERSITY IN CONDUCTING THE OBJECTIVE STRUCTURED CLINICAL EXAMINATION DURING THE PERIOD OF MARTIAL LAW	64

BIOLOGICAL SCIENCES

УДК : 616.314.17-07-08-084

Dronyk I.I.

*Bukovinian state medical university
associate professor of the department
of surgical dentistry and maxillar-facial surgery*
[DOI: 10.24412/2520-6990-2024-12205-4-5](https://doi.org/10.24412/2520-6990-2024-12205-4-5)

CHANGES IN THE FUNCTIONING OF THE PERIODONTAL DEFENCE SYSTEM IN PERIODONTAL DISEASES

Abstract.

The study of lipid peroxidation processes and the antioxidant defence system in the pathogenesis of various pathological conditions, including periodontal disease, is currently receiving considerable attention, despite the fact that this topic appears to be well established.

Lipoperoxidation is recognised as a crucial factor in the pathogenesis of the inflammatory process. Reactive oxygen species, such as superoxide anion, hydrogen peroxide, hydroxyl radical, and hypochlorous acid, are by-products of normal cellular metabolism that are constantly and intentionally produced by the body. They play a vital role in the regulation of many essential processes, including phagocytosis, synthesis of group D, E and F prostaglandins, mitochondrial respiration and peroxisomal oxidation.

The same or different reactive oxygen species, depending on the conditions, can both stimulate and inhibit cell division, stimulate the expression of various genes, cell differentiation in embryogenesis and even carcinogenesis, and affect apoptosis by generating chemical signals.

However, excessive free radicals can damage cell membrane structures. The peroxidation of membrane phospholipids results in the accumulation of hydroperoxides, which leads to the formation of clusters and subsequent membrane fragmentation. This process also alters the membrane's permeability to Na and Ca ions. Inactivation of the Ca²⁺ transport enzymes ATPase leads to a slowing down of the calcium efflux from the cell and at the same time to an acceleration of its penetration into the cell, thus damaging it.

Changes in the rate of reactive oxygen species formation can affect peroxidation, which may self accelerate and lead to the complete destruction of unsaturated lipids, disruption of the structure and function of proteins and nucleic acids, and ultimately cell death. These biochemical effects manifest as exudation and proliferation reactions in the inflammatory focus. Intoxication, microcirculatory disorders, autosensitization, and immune response disorders can lead to pathological regulation and inadequate adaptive responses at the organismal level. Clinical studies have also experimentally demonstrated the key role of the antioxidant system in the metabolic correction of the redistribution of energy substrates, its impact on the structural and functional state of membranes and the receptor sensitivity of cells.

Keywords: *periodontium, antioxidant protection, periodontitis.*

The aim. To assess the state of the antioxidant defence system in periodontal diseases.

Materials and Methods.

During the initial phase of the study, 25 volunteers were monitored to address the issue. Of these, 17 were diagnosed with chronic generalised periodontitis at the time of the study and had no history of other infectious or inflammatory diseases. The remaining 8 subjects formed the control group and were somatically healthy at the time of examination. The study primarily focused on patients aged between 25 and 50 years, with an average age of 45.2±1.4 years.

The study was not suitable for patients with generalised somatic pathology requiring current treatment: the endocrine system (such as diabetes mellitus and thyrotoxicosis), nervous system (such as cerebrovascular disorders and a history of epileptic seizures), genitourinary system, and cardiovascular system, as well as HIV-infected individuals, people with hepatitis or tuberculosis, and patients with a history of allergic reactions to drugs or drug/alcohol dependence.

Blood taken from the ulnar vein at the same time in the morning on an empty stomach was used to study

the intensity of lipid peroxidation and the level of antioxidant enzymes. Plasma was obtained using EDTA, with centrifugation of the blood tube for 10 min at 3000 rpm.

The severity of lipid peroxidation was assessed by measuring the content of hydroperoxides and malondialdehyde in the blood serum (Gavrillov V.B. et al., 1987).

The levels of superoxide dismutase and catalase in gingival blood erythrocytes were used to study antioxidant defence (Chevari S.I. et al., 1991). Additionally, the total antioxidant activity in plasma and erythrocytes was determined using the method developed by S.G. Bislorodov (1986).

The research findings and their discussion.

The analysis of the results indicates that lipid peroxidation products in the blood plasma and the ability of plasma and erythrocytes to cause peroxidation were increased in both patient groups. Additionally, the activity of the main enzymes of antiradical cell defence, catalase and superoxide dismutase, was reduced compared to the control group.

Indicators of lipid peroxidation and antioxidant system in different groups prior to treatment (M±m)

Indicators studied	Groups of researchers	
	main (n=17)	control (n=8)
MDA, mc/ml	4,9±0,2*	1,72±0,2
LHU pl., con.u.	5,6±0,24*	3,14±0,3
SOD, mg/Hb	9,4±0,4*	19,1±0,5
Catalase, mg/Hb	508,0±12,1*	705,8±13,1
AOA pl., %	16,3±1,2*	7,26±1,1
AOA er., %	31,9±1,5*	23,4±1,85

Conclusion. In patients with generalised periodontitis, an increase in lipoperoxidation occurs alongside a decrease in antioxidant defence. This is supported by the results of determining the levels of important antioxidant enzymes, such as superoxide dismutase and catalase. Based on the obtained data, it is noteworthy that patients with purulent exudation from periodontal pockets exhibit a significant increase in lipid peroxidation products in their blood plasma, as well as a decrease in superoxide dismutase, catalase, and antioxidant activity in both serum and erythrocytes.

Literature:

1. Samoilenko A.V. Prohnostychni znachennia reaktyvnosti leukotsytiv peryferychnoi krovi u khvorykh na zahostrenyi heneralizovannyi parodonty / A.V. Samoilenko, E.V. Serbinenko // *Medychni perspektyvy*. – 2001. – T. VI, № 4. – S. 111-114.

2. Mashchenko I.S. Osnovni pryntsyipy usunen-
nia vohnyshcha hniinoho zapalennia v tkanynakh

parodonta khvorykh na heneralizovannyi parodontyt / I.S. Mashchenko // *Medychni perspektyvy*. – 2003. – T. VIII, № 3. – S. 19-22.

3. Rezenenko Yu.K. Stan vilno radykalnoho okyslennia ta antyoksydantnoho zakhystu u shchuriv za umov tryvaloho vplyvu poliefiriv / Yu.K. Rezenenko // *Aktualni problemy suchasnoi medytsyny*. – 2011. – T. 11, № 2. – S. 74-76.

4. Vplyv inhibitoriv vilnoradykalnykh protsesiv na likuvannia khvorob slyzovoi obolonky porozhnyny rota ta parodonta / I.S. Hrynovets, T.H. Kalyniuk, A.Iu. Buchkovska ta in. // *AML*. – 2012. – T. 18, Vyp. 4. – S. 61-65.

5. Hot I.M. Doslidzhennia balansu vilno radykalnoi aktyvnosti y antyoksydantnoho zakhystu porozhnyny rota / I.M. Hot, M.M. Korniienko // *Ekspyrymentalna ta klinichna fiziologhiia ta biokhimiia*. – 2015. – № 3. – S.60-66.

MEDICAL SCIENCES

UDC: 616.98:578.824]-036.1-07(048.8)

Sokolenko M. O.,
PhD, Associate Professor of the Department of Infectious Diseases and Epidemiology
Bukovinian State Medical University
Chupis V.K.,
Student
Bukovinian State Medical University
Makarenko V.G.
Student
Bukovinian State Medical University

RABIES: THE CLINICAL FEATURES, AND PREVENTION OF THE CLASSIC ZOOZOSIS

Abstract.

Rabies is an acute, especially dangerous infectious disease from the group of zoonoses, which is caused by a neurotropic virus - Lyssavirus and is characterized by severe affection of the central nervous system. After many years of study remains relevant.

Keywords: rabies vaccine, lyssavirus, bat, dog, encephalitis.

Introduction. Rabies is an acute viral disease of all warm-blooded animals and humans, caused by the neurotropic rabies virus. Human infection occurs mainly through bites by a sick animal or as a result of its saliva hitting fresh wounds, scratches on the skin or mucous membranes. Human infection with rabies occurs mostly from wild predators (wolves, foxes) or domestic animals (cats, dogs) [1].

Rabies is a vaccine preventable zoonotic disease with a significant mortality burden worldwide. Several years of vaccination campaigns in wildlife animals have now achieved the control of rabies in Western Europe through a vaccination belt in front of endemic Eastern European countries. Nevertheless, rabies could be imported both by travellers from areas without an active public control of the disease or by animals coming from areas where the virus circulates in wildlife fauna. The knowledge of the current world epidemiology combined with a high index of clinical suspicion are needed to reach a diagnosis of rabies, especially in case of atypical presentation or without a history of animal exposure. The pre-travel counselling to people visiting highly endemic areas is essential to give information on how to reduce exposure to potential sources of infection and to select those subjects who could benefit from pre-travel vaccination. Rabies is almost invariably fatal, but the prompt administration of a vaccine course combined with anti-rabies immunoglobulins significantly reduces the probability to develop life-threatening consequences. In this review, we give a brief epidemiological and clinical update about rabies in Europe [2].

The incubation period for rabies is typically 2–3 months but may vary from 1 week to 1 year, depending on factors such as the location of virus entry and the viral load. Initial symptoms of rabies include generic signs like fever, pain and unusual or unexplained tingling, pricking, or burning sensations at the wound site. As the virus moves to the central nervous system, progressive and fatal inflammation of the brain and spinal

cord develops. Clinical rabies in people can be managed but very rarely cured, and not without severe neurological deficits [3].

There are two forms of rabies: Furious rabies results in hyperactivity, excitable behaviour, hallucinations, anxiety, seizures, confusion, lack of coordination, hydrophobia (fear of water) and aerophobia (fear of drafts or of fresh air). Death occurs after a few days due to cardio-respiratory arrest. [4]; Paralytic rabies accounts for about 20% of the total number of human cases. This form of rabies is usually lasts longer than the furious form. Muscles gradually become paralysed, starting from the wound site. A coma slowly develops and eventually death occurs. The paralytic form of rabies is often misdiagnosed, contributing to the under-reporting of the disease [5]. The rabies virus affects the neurons of the brain and spinal cord, as well as the tissues of the salivary glands. This infection can lead to the development of encephalitis [6].

Rabies is a vaccine-preventable disease. Vaccinating dogs, including puppies, is the most cost-effective strategy for preventing rabies in people because it stops the transmission at its source [7].

Education on dog behaviour and bite prevention for both children and adults is an essential extension of rabies vaccination programmes and can decrease the incidence of human rabies. Vaccination of animals can successfully disrupt the rabies transmission cycle [8].

Very effective vaccines are available to immunize people after an exposure or before an exposure to rabies. Pre-exposure prophylaxis is recommended for people in certain high-risk occupations (such as laboratory workers handling live rabies and rabies-related viruses) and people whose professional or personal activities might lead to direct contact with bats or other mammals that may be infected with rabies (such as animal disease control staff). Get vaccinated if you plan to travel to a country where rabies is common and access to health care is poor [9].

Immediately wash the wound thoroughly with soap and water for at least 15 minutes to reduce the risk of getting rabies. Preventative treatment should be given as soon as possible after exposure. It could include vaccination and injection of immunoglobulins (antibodies) to help your immune system to fight the virus [10].

A review of the complex aspects of rabies perpetuation in human, domestic animal, and wildlife communities, coupled with a high fatality rate despite the existence of efficacious biologics (but no therapeutics), warrants the need for a One Health approach toward detection via improved laboratory-based surveillance, with focal management at the viral source. More effective methods to prevent the spread of rabies from enzootic to free zones are needed [11].

Paralytic rabies accounts for about 20% of human cases and it is more difficult to diagnose due to the lack of specific symptoms and the longer evolution of the disease [12]. Fever is almost always present and unresponsive to antipyretic drugs, associated with percussion myoedema and bladder dysfunction [13]. The patient slowly enters in a coma and eventually dies. The paralytic form can be misdiagnosed as Guillain-Barré syndrome [14].

The non-classical form of rabies seems more common after bat bite, however it has been noted after dog bites, too. Neuropathic pain is very common and it is associated with radicular pain, objective sensory or motor deficits, and choreiform movements of the bitten limb. Brainstem signs, myoclonus, hemiparesis, hemisensory loss, ataxia, vertigo, or Horner's syndrome can coexist with seizures and hallucinations. Intermittent-nocturnal agitation has been reported [15].

Conclusion. Rabies is a dangerous infectious disease, fatal for humans and most animals. The rabies virus is transmitted to human from the bite of an infected animal. Rabies remains a preventable zoonosis in humans and it can be controlled in domestic animals and in wildlife in Europe. Increased attention to pets imported from countries where rabies vaccination is not mandatory and active surveillance of wildlife are necessary to maintain the rabies-free status and to achieve rabies-eradication in Europe.

References:

1. Amoako, Y.A., El-Duah, P., Sylverken, A.A. et al. Rabies is still a fatal but neglected disease: a case report. *J Med Case Reports* 15, 575 (2021).
2. Harish Kumar Tiwari, Jully Gogoi-Tiwari and Ian D. Robertson. Eliminating dog-mediated rabies: challenges and strategies. Published on: 22 September 2021.

3. Baker, H.J., D.R. Martin, A.L. Gross, M.F. Chamorro, M.C. Naskou, A.K. Johnson, K.V. Brock, K.R. Van Kampen, and R.E. Willoughby. 2022. Rabies: Who should care? *Journal of the American Veterinary Medical Association* 7: 1–5.

4. Global market study: human rabies vaccines. [Nov; 2023]. 2020. https://cdn.who.int/media/docs/default-source/immunization/mi4a/human-rabies-vaccine-market-study_public_summary.pdf.

5. Anothaisintawee, T., A. Julienne Genuino, M. Thavorncharoensap, S. Youngkong, W. Rattanavipong, A. Meeyai, and U. Chaikledkaew. 2019. Cost-effectiveness modeling studies of all preventive measures against rabies: A systematic review. *Vaccine*. 37 (Suppl 1): A146–A153.

6. Pamela J. Wilson, Rodney E. Rohde, Ernest H. Oertli, Rodney E. Willoughby Jr. Rabies: Clinical Considerations and Exposure Evaluations. 2019. 1-51, 79-103. <https://doi.org/10.1016/C2017-0-03830-2>.

7. Anthony R. Fooks and Alan C. Jackson. Rabies. *Scientific Basis of the Disease and its Management*. Fourth Edition. 2020. 527-545. <https://doi.org/10.1016/C2018-0-04330-3>.

8. Zandi F, Goshadrou F, Meyfour A, Vaziri B. Rabies Infection: An Overview of Lyssavirus-Host Protein Interactions. *Iran Biomed J*. 2021 Jul 1. 25 (4):226-42.

9. Rupperecht, C. E., Mani, R. S., Mshelbwala, P. P., Recuenco, S. E., & Ward, M. P. (2022). Rabies in the Tropics. *Current Tropical Medicine Reports*, 9(1), 28-39.

10. Fooks, A. R., & Jackson, A. C. (Eds.). (2020). Rabies: scientific basis of the disease and its management. Academic Press.

11. Pantha, S., Subedi, D., Poudel, U., Subedi, S., Kaphle, K., & Dhakal, S. (2020). Review of rabies in Nepal. *One Health*, 10, 100155.

12. Bilal, A. (2021). Rabies is a zoonotic disease: a literature review. *Occup. Med. Health Aff*, 9(2).

13. Wallace, R. M., Cliquet, F., Fehlner-Gardiner, C., Fooks, A. R., Sabeta, C. T., Setién, A. A., ... & Müller, T. (2020). Role of oral rabies vaccines in the elimination of dog-mediated human rabies deaths. *Emerging infectious diseases*, 26(12).

14. Gossner, C. M., Mailles, A., Aznar, I., Dimina, E., Echevarría, J. E., Feruglio, S. L., ... & Bakonyi, T. (2020). Prevention of human rabies: a challenge for the European Union and the European Economic Area. *Eurosurveillance*, 25(38), 2000158.

15. Riccardi, N., Giacomelli, A., Antonello, R. M., Gobbi, F., & Angheben, A. (2021). Rabies in Europe: an epidemiological and clinical update. *European Journal of Internal Medicine*, 88, 15-20.

*Білотіл Інна Сергіївна,
Кіщук Лідія Іванівна,
Ницulyак Анастасія Сергіївна,
студенти 5 курсу*

*Шахова Ольга Олександрівна
Доцент кафедри педіатрії та дитячих інфекційних хвороб,
кандидат медичних наук
Буковинський державний медичний університет*

КАШЛЮК У ДІТЕЙ. ЕПІДЕМІОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТА ВАЖЛИВІСТЬ ПРОФІЛАКТИКИ

*Bilotil I.S.,
Kishchuk L.I.,
Nitsulyak A.S.,
5th year students
Shakhova O.O.*

*Associate Professor of the Department of Pediatrics and Children's Infectious Diseases,
Candidate of Medical Sciences
Bukovyna State Medical University*

WHOOPING IN CHILDREN. EPIDEMIOLOGICAL FEATURES AND IMPORTANCE OF PREVENTION

Анотація.

Кашлюк - це високоінфекційне бактеріальне захворювання, що викликається паличкою кашлюку (*B. pertussis*). Він інфікує клітини миготливого епітелію дихальних шляхів і викликає сильні напади кашлю, що тривають від шести до восьми тижнів. Щороку у світі реєструється близько 50 мільйонів випадків кашлюку. В Україні щорічно реєструється 3-4 тис. нових випадків кашлюку, переважно у дітей віком до одного року. Ускладнення, такі як гіпоксемія, пневмонія, енцефалопатія, судоми та легенева гіпертензія, є визначальним фактором смертності від цієї хвороби у дітей раннього віку. Швидке і своєчасне виявлення має важливе значення для належного лікування кашлюку та профілактики ускладнень. Кашлюк можна попередити за допомогою чотирьох щеплень в 2, 4, 6 і 18 місяців.

Abstract.

Whooping cough is a highly infectious bacterial disease caused by the pertussis bacillus (*B. pertussis*). It infects the cells of the ciliated epithelium of the respiratory tract and causes severe coughing fits lasting six to eight weeks. About 50 million cases of whooping cough are registered in the world every year. In Ukraine, 3-4 thousand new cases of whooping cough are registered annually, mainly in children under one year of age. Complications such as hypoxemia, pneumonia, encephalopathy, convulsions, and pulmonary hypertension are the leading cause of death from this disease in young children. Quick and timely detection is important for proper treatment of whooping cough and prevention of complications. Whooping cough can be prevented with four vaccinations at 2, 4, 6 and 18 months.

Ключові слова: кашлюк, напади кашлю, ускладнення, профілактика.

Keywords: whooping cough, cough attacks, complications, prevention.

The genus *Bordetella* consists of several species, three of which are exclusively respiratory pathogens: *B. bronchiseptica*, *B. pertussis*, and *B. parapertussis*. *B. bronchiseptica* causes chronic and often asymptomatic respiratory infections. *B. pertussis* and *B. parapertussis* cause acute, rapid infections called whooping cough or whooping cough. The disease can occur at any age, but infants who have not been vaccinated or who have received only partial immunization are at greatest risk. This can cause dangerous complications and lead to death. Contagiousness (possibility of transmission of infection through contact with the patient) is very high. The source of infection is patients with typical or atypical symptoms (eg, a chronic cough lasting for weeks) or no symptoms at all. The problem of the outbreak and

spread of the disease is relevant for Ukraine as well. Pertussis is endemic worldwide, with epidemic peaks every 2-5 years, and is highly contagious. Up to 90% of household contacts and 50-80% of school contacts become infected after contact with the patient. The main risk factors for whooping cough are lack of vaccine and contact with infected individuals, especially during the catarrhal phase. Mortality from whooping cough was and remains the highest among children. Over the past decade, the epidemic has worsened even in countries with very high vaccination coverage: in 2012, more than 48,000 cases of pertussis and 20 deaths were reported in the United States, mostly among children under the age of three months [4]. Today, prevention is crucial. This is necessary in order to prevent the spread

of whooping cough and make people less vulnerable to its effects. In addition to vaccination as the main method of prevention, non-specific preventive measures also reduce the incidence of pertussis. Infants under 12 months of age who have not been vaccinated or who have not received the full set of recommended vaccines are at the highest risk of severe complications and death. Declines in childhood vaccination coverage have resulted in the accumulation of a non-immune population, ultimately leading to an increase in the incidence and severity of pertussis.

The bacterium exhibits high tropism in the ciliated epithelium and disrupts mucociliary clearance. The pathogenesis of whooping cough is very clear. *B. pertussis*, the causative agent of whooping cough, attaches to the ciliated cells of the epithelium of the human respiratory tract and disrupts its protective functions, causing swelling and inflammation, leading to a dry, persistent cough and other cold-like symptoms. *B. pertussis* colonizes only the surface of the respiratory tract epithelium, produces several complement resistance factors and at least two powerful immunomodulatory toxins - pertussis toxin (PTX) and adenylate cyclase toxin-hemolysin. Pertussis toxins are absorbed into the blood and target blood vessels and the nervous system, causing hemodynamic disturbances and, as a result, hypoxia. Tracheocyte toxins destroy the ciliated epithelium of the respiratory tract [6]. *B. pertussis* and its toxins stimulate the receptors of the afferent neurons of the vagus nerve, which send impulses to the central nervous system. Long-term stimulation of respiratory tract receptors and cough centers leads to the formation of a predominant focus of excitement in the medulla oblongata, which causes spasmodic coughing attacks. The spread of excitement to other centers can cause clonic-tonic spasms in certain muscle groups, increased tendon reflexes and vomiting after a series of cyanotic episodes.

The most severe clinical manifestation is malignant or severe pertussis, with a mortality rate of up to 75%, characterized by hyperleukemia, refractory hypoxemia, pulmonary hypertension, and respiratory failure. The course of the disease consists of three phases: catarrh, spasmodic cough, and the resolution phase. The initial phase of catarrh lasts 1-2 weeks and causes such symptoms as rhinitis, conjunctivitis, irritability, sore throat, low-grade fever and dry cough [5]. Because these symptoms are similar to those of other upper respiratory tract infections, whooping cough is rarely diagnosed at this stage unless there is contact with a known infected person. The cough gradually worsens and becomes more annoying. At the end of this period, it can manifest itself in the form of attacks, especially at night. It is followed by a spasmodic cough. This period usually lasts 2-8 weeks and is a time when complications often occur. In small children, coughing attacks are sometimes accompanied by loud crying, as the inhaled air passes through the still partially closed airways. Severe and prolonged coughing fits can cause vomiting, a red or blue face, and extreme fatigue. Cough attacks can occur at any time of the day, but most often at night and in the morning [3]. Babies may not cough at all. Instead, they may have difficulty

breathing or temporarily stop breathing. Patients in the third stage may have a chronic cough that lasts for several weeks. In this case, the frequency of attacks decreases, the cough becomes weaker, and spasmodic symptoms disappear [1,2].

Vaccination is the main preventive strategy. Protection against severe cases with a single dose of the vaccine is 50 - 55.3%; with 3 doses, immunity reaches 80-86%; and with 5 doses immunity reaches 91%. Recent studies on maternal vaccination have demonstrated its effectiveness in protecting newborns. It has been suggested that this is achieved through the formation of antibodies. There are two types of pertussis vaccines: whole-cell vaccines (WVVs) based on killed pertussis bacteria and acellular pertussis vaccines (WVVs) containing one or more highly purified pertussis antigens. Whole-cell pertussis vaccines are among the most reactogenic of the routinely administered vaccines. Minor local (injection site redness, swelling, and pain) and systemic (fever, irritability, and drowsiness) reactions occur in about half of DTP recipients—5 times more often than diphtheria and tetanus (DT) vaccination. Routine vaccination has led to significant changes in the epidemiology and clinical practice of whooping cough, as well as to changes in the biological properties of the pathogen [7]. Recommendations for vaccination in Ukraine are as follows: AKDP1 - first dose at the age of 2 months; AKDP2 - the second dose at the age of 4 months; AKDP3 - the third dose at the age of 6 months; AKDP4 - the fourth dose at the age of 18 months. Revaccination is recommended for adults - one dose of the AKDP vaccine every 10 years. This recommendation applies, in particular, to people who come into contact with newborns and infants, health workers and the elderly. According to the Ministry of Health, an analysis of the dynamics of AKDP vaccination over the past eight years shows a trend of increasing vaccination coverage from 2016 to 2022 due to the recent COVID-19 pandemic and war conditions (from 21.5% to 72, 9% for AKDP-3 and 23.7% for AKDP-4, respectively 71.9%) [8].

Conclusions: Pertussis is a cause of morbidity and mortality, particularly in children under 6 months of age and in those who are not immunized or only partially immunized. It is easy to confuse it with other diseases accompanied by a strong cough. In the absence of systematic vaccination, almost every person gets whooping cough in childhood. Prevention of whooping cough through vaccination is the most effective form of prevention. Vaccines not only reduce the risk of disease development, but also contribute to the formation of collective immunity, reducing the probability of transmission of infection from person to person.

Used sources:

1. Kramarev S.O. Whooping cough in children: modern views on the disease // Health of Ukraine. - 2008. - No. 4/1 - P. 15-17.
2. Methodological guidelines of the "Study discipline for the preparation of a doctor of philosophy at the third (educational and scientific) level of higher education" field of knowledge 22 "Health care" specialty 222 "Medicine", 228 "Pediatrics"/I.I. Nezhoda, O.S.

Onofriychuk – Vinnytsia: VNMU named after M.I. Pirogov, 2019. – 50 p

3. Dybas I.V., Nadraga O.B. Peculiarities of the course of whooping cough in young children // ACTA. Lviv Medical Journal. - 2012. - Vol. 18, No. 2. - P. 102-109.

4. Romanenko T.A. Systematic analysis of the modern epidemic process of whooping cough and improvement of epidemiological surveillance: Abstract. thesis ... d. med. N. - Kyiv, 2012.

5. Modeling the catarrhal stage of Bordetella pertussis upper respiratory tract infections in mice, 2022. Access mode: [https://journals.biologists.com/dmm/article/15/5/dmm049266/275265/Modeling-the-catarrhal-stage-of - Bordetella](https://journals.biologists.com/dmm/article/15/5/dmm049266/275265/Modeling-the-catarrhal-stage-of-Bordetella)

6. Mooi FR, van Oirschot H, Heuvelman K, van der Heide HG, Gaastra W, Willems RJ. Bordetella pertussis P.69 virulence factor polymorphism/pertactin and pertussis toxin in the Netherlands: temporal trends and evidence for vaccine-driven evolution. Infect Immun. 1998 year; 66 :670–675.

7. Edwards K.M., Dekker M.D. Vaccine against whooping cough. In: Plotkin, S.A., Orenstein, V.A., Offit, P.A., Edwards, K.M., editors. Vaccines, 7th edition. Philadelphia: Elsevier; 2017: pp. 711–61.

8. Loch C, Mielcarek N. New approaches to pertussis vaccination: towards neonatal protection? FEMS Immunol Med Microbiol 2012; 66:121–33.

*Печеряга Світлана Володимирівна,
к.мед.н., асистентка
кафедри акушерства, гінекології та перинатології
Буковинський державний медичний університет
Волянюк Катерина Петрівна
студентка 5 курсу
Буковинський державний медичний університет
м. Чернівці, Україна*

ПРОФІЛАКТИКА РАКУ ШИЙКИ МАТКИ

*Pecheriaha Svitlana Volodymyrivna,
Candidate of Medical Sciences, Assistant
Department of Obstetrics, Gynecology and Perinatology
Bukovinian State Medical University
Volianiuk Kateryna Petrivna
5th year student
Bukovinian State Medical University
Chernivtsi, Ukraine*

CERVICAL CANCER PREVENTION

Анотація.

Рак шийки матки викликає ВПЛ (вірус папіломи людини). Це другий за поширеністю рак у жінок, що живуть у низькорозвинених країнах. Компоненти профілактики та боротьби з раком шийки матки включають первинну профілактику, вторинну профілактику та третинну профілактику. Первинна профілактика раку шийки матки включає попередження інфікування ВПЛ. Вакцина проти ВПЛ дівчаткам 9–14 років до початку статевого життя є одним із заходів первинної профілактики раку шийки матки. Скринінг і лікування необхідні для вторинної профілактики раку шийки матки. Скринінг раку шийки матки включає в себе обстеження цільової групи (жінок), які знаходяться в групі ризику передраку шийки матки. Третинна профілактика раку шийки матки включає лікування раку шийки матки та паліативну допомогу. Компоненти третинної медичної допомоги включають хірургію, променеву терапію, хіміотерапію та паліативну допомогу.

Abstract.

Cervical cancer is caused by HPV (human papilloma virus). It is the second most common cancer in women living low developed countries. The components of cervical cancer prevention and control comprises primary prevention, secondary prevention and tertiary prevention. Primary prevention of cervical cancer encompasses prevention of infection with HPV. Giving HPV vaccine for girls aged 9–14 years before they initiate sexual activity is one of the interventions of primary prevention of cervical cancer. Screening and treatment is needed in secondary prevention of cervical cancer. Screening of cervical cancer encompasses testing a target group (women) who are at risk for a cervical pre-cancer. Tertiary prevention of cervical cancer comprises treatment of cervical cancer and palliative care. The components of tertiary care comprise surgery, radiotherapy, chemotherapy and palliative care.

Ключові слова: рак шийки матки, профілактика, вакцинація, лікування.

Keywords: cervical cancer, prevention, vaccination, treatment.

Вступ. Рак шийки матки викликається статевим шляхом зараження певними типами ВПЛ (вірус папіломи людини). ВПЛ - це група вірусів, надзвичайно поширених у всьому світі. Існує понад 100 типів ВПЛ, з яких принаймні 14 можуть викликати рак шийки матки [1]. У всьому світі рак шийки матки є четвертим за поширеністю раком у жінок, у 2022 році було зареєстровано близько 660 000 нових випадків. У тому ж році близько 94% із 350 000 смертей, спричинених раком шийки матки, припали на країни з низьким і середнім рівнем доходу. Сімдесят відсотків випадків раку шийки матки в усьому світі спричинені лише двома типами ВПЛ (16 і 18) [1, 2].

Майже всі сексуально активні люди будуть інфіковані ВПЛ в певний момент свого життя, як правило, без симптомів. У більшості випадків імунна система виводить ВПЛ з організму. Постійна інфекція ВПЛ високого ризику може спричинити розвиток аномальних клітин, які згодом перетворяться на рак.

Постійна ВПЛ-інфекція шийки матки, якщо її не лікувати, викликає 95% випадків раку шийки матки. Як правило, потрібно 15-20 років, щоб аномальні клітини перетворилися на рак, але у жінок із ослабленою імунною системою, наприклад із нелікованим ВІЛ, цей процес може бути швидшим і займати 5–10 років.

Є багато факторів ризику, які можуть спричинити рак шийки матки. Освітній статус, місце проживання, молодший вік вступу в шлюб, наявність інфекцій, що передаються статевим шляхом, кількість партнерів і використання медичних послуг пов'язані з виникненням раку шийки матки. Встановлено, що щоденне купання під час менструації є профілактичними факторами виникнення раку шийки матки [4, 5]. Жінки, які мають ВІЛ-інфекцію, мають підвищений ризик раку шийки матки, ніж жінки, які не мають ВІЛ-інфекції [3, 6]. Відсутність доступу до скринінгу на рак шийки матки, початок статевих стосунків у ранньому віці, куріння сигарет і тривале використання оральних контрацептивів також пов'язані з вищим ризиком розвитку раку шийки матки [3, 5]. Генітальні бородавки в анамнезі, імуносупресія, дієта з низьким вмістом фолатів, каротину та вітаміну С також включені до факторів ризику раку шийки матки [7].

Компонент профілактики та боротьби з раком шийки матки включає первинну, вторинну та третинну профілактику. Часто можна запобігти раку шийки матки, регулярно проходячи обстеження з ПАП-тестами та тестами на ВПЛ, щоб виявити передракові захворювання та лікувати їх. Цьому також можна запобігти, отримавши вакцину проти ВПЛ [8].

Мета дослідження. Провести огляд літературних джерел для обробки інформації щодо сучасних методів профілактики раку шийки матки.

Матеріали та методи дослідження. Проведено огляд іноземних літературних джерел, які є у відкритому доступі щодо профілактики раку шийки матки.

Обговорення результатів дослідження. ВООЗ поставила нові цільові показники елімінації шийки матки: 90% охоплення вакцинацією проти ВПЛ, 70% охоплення скринінгом, 90% доступ до лікування передраку шийки матки та раку і доступ до паліативної допомоги до 2030 року. Досягнення цих цілей може зменшити понад 40% нових випадків раку шийки матки та 5 мільйонів смертей до 2050 року. Для досягнення цієї мети слід збільшити профілактику [6]. Отримання оновленої інформації, що базується на фактичних даних, щодо профілактики раку шийки матки та контролю над ним є важливим для збільшення охоплення інформацією та розробки найкращих стратегій, спрямованих на профілактику та контроль раку шийки матки.

Метою первинної профілактики раку шийки матки у сфері охорони здоров'я є зниження зараження ВПЛ. Первинна профілактика може бути реалізована за допомогою підходів до зміни поведінки та використання біологічних механізмів, включаючи вакцинацію проти ВПЛ. Первинна профілактика раку шийки матки включає: імунізацію дівчат віком 9–14 років до початку статевих стосунків, санітарну освітню роботу щодо здорової сексуальності як для хлопчиків, так і для дівчаток та пропаганду використання презервативів. Вакцини проти ВПЛ не призначені для лікування жінок з ВПЛ-інфекцією в минулому або зараз [9, 11].

Цільовою віковою групою для вакцинації проти ВПЛ є 9–14 років раніше початку статевого життя. Потрібні дві дози вакцини проти ВПЛ з інтервалом у шість місяців. Немає максимального інтервалу між двома дозами. Але рекомендований інтервал становить не більше 12–15 місяців, щоб дозволити дівчатам вчасно завершити вакцинацію, перш ніж почати статеве життя. Якщо інтервал між дозами менше 5 місяців, третю дозу слід запропонувати принаймні через шість місяців після першої дози. Схема трьох доз (через 0, 1–2 та 6 місяців) рекомендована для жінок віком від 15 років і для тих, хто має ослаблений імунітет та/або ВПЛ-інфікованих [10, 12, 13].

Якщо дівчатам вік ≥ 15 років і вони отримали свою першу дозу до 15 років, вони можуть завершити прийом трьох доз. Якщо дози не приймалися до 15 років, слід ввести три дози. В обох сценаріях імунізацію можна робити до 26 років. Якщо після імунізації дівчат віком від 9 до 14 років залишаються достатні ресурси, дівчата, які отримали одну дозу, можуть приймати додаткові дози у віці від 15 до 26 років. Якщо $\geq 50\%$ охоплення в пріоритетній цільовій популяції жінок, достатні ресурси та економічна ефективність, хлопчики можуть бути імунізовані для запобігання іншим не пов'язаним з вірусом папіломи шийки матки раку та захворюванням [12].

Станом на 2024 рік у всьому світі доступно 6 вакцин проти ВПЛ. Вакцини проти ВПЛ запобігають понад 95% інфекцій ВПЛ, викликаних типами ВПЛ 16 і 18. Вони можуть мати певний перехресний захист від інших менш поширених типів ВПЛ, які викликають рак шийки матки [14]. Існує три різні вакцини, які відрізняються за кількістю типів ВПЛ, які вони включають і націлені. Однак не всі вони доступні скрізь.

- Чотиривалентна вакцина проти ВПЛ (Gardasil) націлена на типи ВПЛ 6, 11, 16 і 18.
- 9-валентна вакцина (Gardasil 9) націлена на ті самі типи ВПЛ, що й квадριвалентна вакцина, а також на типи 31, 33, 45, 52 і 58 [16].
- Двовалентна вакцина (Cervarix) націлена на типи ВПЛ 16 і 18 [5].

Церварикс є найкращою економічною вакциною з доведеною ефективністю в одній дозі. ВООЗ рекомендує дві дози Gardasil 9 або Cervarix для дітей віком до 15 років і три дози для жінок 15 років і старше. Рекомендації ВООЗ ґрунтуються на індукованих титрах антитіл на 7-му місяці для Gardasil і Gardasil 9, оскільки наразі немає даних про ефективність цих вакцин менш ніж у трьох дозах. Рекомендації ВООЗ для Cervarix базуються на інформації про ефективність на додаток до інформації про імуногенність. Ефективність трьох доз запобігає цервікальній інтраепітеліальній неоплазії CIN 2 або гірше, викликаний будь-яким типом ВПЛ, становить близько 62% для Cervarix і Gardasil 9. Ефективність трьох доз запобігає CIN 3 або гірше будь-якого типу ВПЛ становить 93% для Cervarix і 43% для Gardasil, без інформації для Gardasil 9 [10, 15].

Вторинна профілактика раку шийки матки включає скринінг і лікування. Скринінг включає обстеження жінок, які входять до групи ризику передраку шийки матки. Метою скринінгу є виявлення та лікування тих людей, у яких виявлено ранні ознаки хвороби, як правило, за допомогою недорогого, точного та надійного тесту, який може застосовуватися широко.

У всьому світі використовуються або вивчаються численні скринінгові тести на рак шийки матки. Цитологія шийки матки використовується протягом останніх 50 років. Новіші скринінгові тести - це тестування ДНК ВПЛ та візуальні скринінгові тести. Підвищення прийнятності скринінгу має велике значення для запобігання раку шийки матки шляхом раннього виявлення та лікування передракових змін до того, як злякисне новоутворення розростається. Підходи до спонукання жінок розпочати скринінг на рак шийки матки включають запрошення, нагадування, навчання, формування зв'язку, консультування, ідентифікацію факторів ризику та фінансове втручання [17].

Вакцинація проти ВПЛ не замінює скринінг раку шийки матки. У країнах, де введена вакцина проти ВПЛ, програми скринінгу можуть бути розроблені або посилені [18]. Візуальний огляд шийки матки без збільшення був першим методом скринінгу шийки матки. Зараз заохочуються три види тестів: звичайний мазок Папаніколау (або цитологія) і рідинна цитологія; візуальний огляд з оцтовою кислотою (VIA) або люголь-йодом (VILI); тестування ВПЛ на типи ВПЛ високого ризику (типи 16 і 18). При звичайній цитології зразок клітин наноситься на предметне скло і зберігають за допомогою фіксатора. Рідинна цитологія - це удосконалення традиційної цитології та все частіше використовується в умовах високого та середнього рівня ресурсів. Для рідинної цитології замість того, щоб наносити зразок на предметне скло, його поміщають у ємність з консервуючим розчином і відправляють до лабораторії для мікроскопічного дослідження.

Для рутинного скринінгу раку шийки матки за інформованої згоди пацієнтки проводиться цитологічне дослідження шийки матки кожні 3 роки у жінок у віці 21-65 років або первинне тестування на ВПЛ із генотипуванням (для визначення ВПЛ високого онкогенного ризику) кожні 5 років з 25 до 65-річного віку. Забір матеріалу з ектоцервіксу та ендцервіксу відповідно до методик. Також для рутинного скринінгу може проводитися ко-тестування (тестування на ВПЛ у поєднанні з цитологічним дослідженням шийки матки) у жінок віком 25-65 років кожні 5 років.

Рандомізовані дослідження, проведені в різних місцях щодо скринінгу раку шийки матки, показали ефективність візуального огляду, цитологічного скринінгу та скринінгу на ВПЛ [19]. Багато досліджень визнають, що в країнах, де існують ресурси для підтвердження високої цінності та хорошого охоплення людей, цитологічний скринінг забезпечує зниження захворюваності на прогресуючі

стадії раку та смерті, пов'язані з раком шийки матки [20].

Основними методами лікування є кріотерапія, лазерну абляція, термоабляція, петлева електрохірургічної ексцизії або широка петлева ексцизія зони трансформації, конізація холодним ножом, лазерна та діатермоконізація [5, 21].

Третинна профілактика раку шийки матки включає лікування раку шийки матки та паліативну допомогу. Хірургічне лікування, хіміотерапія, променева та паліативна терапія включені в третинну профілактику раку шийки матки [16]. Метою громадської охорони здоров'я третинної профілактики раку шийки матки є зниження смертності від раку шийки матки.

Висновок. Рак шийки матки викликається вірусом папіломи людини. Жінки, які живуть з ВПЛ, мають у 6 разів більше шансів захворіти на рак шийки матки порівняно з жінками без ВПЛ. Профілактична вакцинація проти ВПЛ, а також скринінг і лікування передракових уражень є ефективними стратегіями запобігання раку шийки матки. Рак шийки матки можна вилікувати, якщо його діагностувати на ранній стадії та вчасно почати лікування. Країни в усьому світі працюють над прискоренням ліквідації раку шийки матки в найближчі десятиліття з узгодженим набором із трьох цілей, які мають бути досягнуті до 2030 року.

Список літератури:

1. Genital HPV infection - basic fact sheet. CDC. Reviewed April 12, 2022. Accessed July 1, 2023. <https://www.cdc.gov/std/hpv/stdfact-hpv.htm>
2. Human papillomavirus and cervical cancer. J Obstet Gynaecol. 2020 Jul;40(5):602-608. doi: 10.1080/01443615.2019.1634030.
3. Chelimo C, Woules TA, Cameron LD, Elwood JM. Risk factors for and prevention of human papillomaviruses (HPV), genital warts and cervical cancer. J Infect. 2013;66(3):207-217. doi:10.1016/j.jinf.2012.10.024
4. Kashyap N, Krishnan N, Kaur S, Ghai S. Risk factors of cervical cancer: a case control study. Asia-Pacific Journal of Oncology Nursing. 2019;6(3):7.
5. Ngoma M, Autier P. Cancer prevention: cervical cancer. Ecancermedicalscience. 2019;13:952. doi: 10.3332/ecancer.2019.952.
6. WHO. WHO releases new estimates of the global burden of cervical cancer associated with HIV. 2020. <https://www.who.int/news/item/16-11-2020-who-releases-new-estimates-of-the-global-burden-of-cervical-cancer-associated-with-hiv>
7. Aggarwal P. Cervical cancer: Can it be prevented? World Journal of Clinical Oncology. 2014;5(4):7.
8. Cervical cancer: screening and prevention. <http://www.cancer.net/types/cervical-cancer/screening-and-prevention>: Cancer. Net; 2020.
9. WHO. Comprehensive Cervical Cancer Control: A guide to essential practice. Geneva, Switzerland: WHO; 2014. J Obstet Gynaecol. 2020;40(5):602-608. doi: 10.1080/01443615.2019.1634030.
10. P.Reddi Rani, Reddy KS. Primary Prevention of cervical Cancer JPOG MAR/APR. 2016:6.

11. Silvina Arrossi, Temin S, Garland S, et al. Primary Prevention of Cervical Cancer: American Society of Clinical Oncology Resource-Stratified Guideline. *JGO – Journal of Global Oncology*. 2017;3(5):24.
12. Meites E, Gee J, Unger E, Markowitz L. Human papillomavirus. In: Hall E, Wodi AP, Hamborsky J, Morelli V, Schillie S, eds. *Epidemiology and Prevention of Vaccine-Preventable Diseases*. 14th ed. Public Health Foundation, 2021.
13. Arbyn M, Xu L, Simoens C, PPL M-H. Prophylactic vaccination against human papillomaviruses to prevent cervical cancer and its precursors *Cochrane Database Syst Rev*. 2018; 5 (5): CD009069.
14. Habadi MI, Aljohani HHN, Altayeb MA, Alwosibai HA, Allehyani MAS, Almozain MAM, et al. Human papilloma vaccine overview. *indo american journal of pharmaceutical sciences*. 2019;6(2):7.
15. Kreimer AR, Sampson JN, Porras C, et al. Evaluation of durability of a single dose of the bivalent HPV vaccine: the CVT trial. *J Natl Cancer Inst*. 2020;112(10):1038-1046. doi:10.1093/jnci/djaa011
16. Gardasil 9. Prescribing information. Merck Sharp & Dohme; 2023. Accessed July 20,2023. https://www.merck.com/product/usa/pi_circulars/g/gardasil_9/gardasil_9_pi.pdf
17. Bal MS, Goyal R, Suri AK, Mohi MK. Detection of abnormal cervical cytology in papanicolaou smears. *J Cytol*. 2012;29:45–7.
18. Optimal cervical cancer screening in women vaccinated against human papillomavirus. Kim JJ, Burger EA, Sy S, Campos NG. *J Natl Cancer Inst*. 2017;109.
19. Screening for cervical cancer using automated analysis of PAP-smears. Bengtsson E, Malm P. *Comput Math Methods Med*. 2014;2014:842037.
20. Melnikow J, Henderson JT, Burda BU, et al: Screening for cervical cancer with high-risk human papillomavirus testing: Updated evidence report and systematic review for the US Preventive Services Task Force. *JAMA*. 2018; 320:687-705.
21. Soler M, Masch R, Saidu R, Cremer M. Thermal Ablation Treatment for Cervical Precancer (Cervical Intraepithelial Neoplasia Grade 2 or Higher [CIN2+]). *Methods Mol Biol*. 2022;2394:867-882.
22. Liu X, Yu B, Gao F, Jing P, Zhang P, Zheng G and Zhang X (2024) Chemical immune conization of precancerous cervical lesions awakens immune cells and restores normal HPV negative and abnormal proliferation. *Front. Immunol*. 14:1259723.

JURISPRUDENCE

*Вербицька А.І.,**здобувачка вищої освіти 3 курсу ННІПІО**(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)**Моїсеєнко Д.М.**к.ю.н., доцент кафедри цивільно-правових
дисциплін ННІПІО**(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)*[DOI: 10.24412/2520-6990-2024-12205-15-18](https://doi.org/10.24412/2520-6990-2024-12205-15-18)

АНАЛІЗ ВПЛИВУ ТЕХНОЛОГІЙ НА МОЖЛИВІСТЬ ЗАХИСТУ ТА ВЗАЄМОДІЇ СТОРІН У СУДОВОМУ ПРОЦЕСІ

*Verbitskaya A. I.,**higher education applicant of the 3rd year of NNPIIO**(Dnipropetrovsk State University of internal affairs)**Moiseenko D. M.**candidate of Law, associate professor of the Department of civil law
disciplines of NNPIIO**(Dnipropetrovsk State University of internal affairs)*

IMPACT OF TECHNOLOGIES ON THE POSSIBILITY OF PROTECTION AND INTERACTION OF PARTIES IN THE JUDICIAL PROCESS

Анотація.

У статті розглянуто поняття судової влади та застосування інформаційних технологій у системі правосуддя. Визначено нормативно-правову базу згідно якої здійснюється інформатизація судової системи України.

Визначено, що Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система має ключове значення для процесу інформатизації системи правосуддя. Розглянуто окремі функції зазначеної системи, які сприяють розширенню можливостей захисту та взаємодії сторін у судовому процесі.

Встановлено основні напрямки подальшого розвитку електронного судочинства в Україні та проблеми даного процесу, які потребують розв'язання.

Abstract.

The article examines the concept of judicial power and the application of information technologies in the judicial system. The regulatory framework for the informatization of the Ukrainian judicial system is identified. It is determined that the Unified Judicial Information and Telecommunication System plays a key role in the process of informatization of the judicial system. The article discusses specific functions of the mentioned system that contribute to expanding the possibilities of protection and interaction of parties in the judicial process. The main directions of further development of e-justice in Ukraine and the problems of this process requiring resolution are identified.

Ключові слова: електронний суд, інформатизація, інформаційні технології, доступність правосуддя, електронний кабінет.

Keywords: e-justice, informatization, information technologies, accessibility of justice, electronic cabinet.

Постановка проблеми. XXI ст. є епохою загальної діджиталізації суспільства, коли телекомунікаційні системи та комп'ютерні технології охоплюють мало не всі сфери життєдіяльності людини і держави. Суспільство більше ніж будь-коли покладається на технології у питаннях збереження та обміну інформацією. Свого розвитку технології набули і у сфері державного управління, у тому числі і у сфері правосуддя.

Ст. 1 Основного Закону – Конституції [1] України проголосила себе демократичною, соціальною, правовою державою. Це, у свою чергу, виводить на перший план питання забезпеченості прав та законних інтересів людини та громадянина, верховенства права та закону у всіх сферах державного і громадського життя. Досягнення зазначених цілей тісно пов'язане зі створенням в Україні ефективної

системи судового захисту прав та законних інтересів людини. Ефективність системи правосуддя, серед іншого, зумовлюється і використанням сучасних технологій.

Саме вказаним зумовлено актуальність теми дослідження, яка безумовно знаходиться у центрі наукового дискурсу.

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. Окремі питання обраної проблематики у своїх наукових працях розглядали І.Л.Бачило, В.В.Білоус, О.О.Денисова, Р.А.Калюжний, Ю.А.Климашевський, Н.В.Кушакова-Костицька, А.І.Марущак, Л.М. Ніколенко, М.Я.Сегай, М.Я.Швець та інші

Метою статті є аналіз впливу технологій на можливість захисту та взаємодії сторін у судовому процесі.

Виклад основного матеріалу. Поняття «судова влада» - похідне від загального поняття «влада» і поняття «державна влада» зокрема. Взагалі влада як соціокультурний феномен вивчали багато вчених, що спеціалізуються в різних областях пізнання.

Питання судової влади відноситься до тих питань, сутність яких регулюється Законом України «Про судоустрій та статус суддів». Так, відповідно до статті 1 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» судова влада в нашій державі відповідає до конституційних засад поділу влади здійснюється безсторонніми, незалежними судами, утвореними законом [2]. Судова влада знаходить свою реалізацію через суддів та, у визначених законом випадках, присяжних шляхом здійснення правосуддя у межах встановлених судових процедур.

Виходячи з наведених положень Закону України «Про судоустрій та статус суддів» можна дійти до висновку, що судова влада являється специфічною гілкою державної влади, яка має власну компетенцію щодо розгляду юридично значущих справ, які мають правові наслідки, та реалізуються виключно судами в рамках закону та спеціальних судових процедур. Розглядаючи визначення поняття судової влади, слід виходити із того, що судова влада виступає як одна з найважливіших сторін втілення народовладдя. Вона забезпечує відповідні методи і форми організації повновладдя народу у визначеній сфері його здійснення, що включає суспільні відносини, які мають особливу, підвищену цінність для держави [3].

Відповідно до ст. 2 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» завданням суду і судової влади в цілому є здійснення правосуддя на основі верховенства права, забезпечення громадянам та не тільки права на справедливий суд та повагу до інших прав і свобод, гарантованих Конституцією і законами України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [2].

Положеннями статті 55 Конституції України передбачено, що права і свободи людини і громадянина повинні захищатися судом. Кожен має гарантію мати право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб [1].

Сьогодні у системі правосуддя все більш широко застосовуються інформаційні технології, які спрямовуються на надання швидкого доступу до документів судової практики, інформації судових та правоохоронних органів, що забезпечує додаткову доступність правосуддя.

Принципи, завдання та напрями інформатизації системи судочинства визначені в законах України «Про судоустрій і статус суддів», «Про електронні документи та електронний документообіг», «Про електронні довічні послуги», «Про інформатизацію», «Про доступ до публічної інформації», «Про доступ до судових рішень», «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах»,

«Про захист персональних даних», у «Концепції галузевої програми інформатизації судів загальної юрисдикції, інших органів та установ судової системи» та окремих інших нормативно-правових актах.

Вищевказаною Концепцією, зокрема, передбачено, що головною метою інформатизації судової системи є «формування умов для створення та функціонування Єдиної судової інформаційної системи, що надає інформаційну та технологічну підтримку судочинству на принципах дотримання балансу між потребою громадян, суспільства і держави в вільному обміні інформацією і необхідними обмеженнями на її розповсюдження» [4].

Закон України "Про Національну програму інформатизації" встановлює, що інформатизація це сукупність взаємопов'язаних організаційних, правових, політичних, соціально-економічних, науково-технічних, виробничих процесів, що спрямовані на створення умов для задоволення інформаційних потреб громадян та суспільства на основі створення, розвитку і використання інформаційних систем, мереж, ресурсів та інформаційних технологій, які побудовані на основі застосування сучасної обчислювальної та комунікаційної техніки [5]. Таким чином законодавець також акцентує на комплексному характері інформатизації як процесу.

Н.П. Костюк та Д.С. Степанець відмічають, що підвищення ролі права та розширення сфер правозастосування зумовлено потребою у суттєвому вдосконаленні чинної структури державних органів і системи зв'язків між ними, впорядковуванні потоків та обсягів інформації тощо. Розробка автоматизованих (комп'ютерних) інформаційних систем управлінського призначення має враховувати перелік функцій управління органу правозастосування, завдання та функції кожного його структурного підрозділу [6, с. 104]. Разом з тим, необхідно враховувати, які дій можна інформатизувати, а які не варто.

Ключовим елементом інформатизації судів є Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система. Положенням про порядок функціонування окремих підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, затвердженої рішенням Вищої ради правосуддя від 17.08.2021 №1845/0/15-21 (далі - Положення) передбачено, що «Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система (ЄСІТС) - сукупність інформаційних та телекомунікаційних підсистем (модулів), які забезпечують автоматизацію визначених законодавством та цим Положенням процесів діяльності судів, органів та установ в системі правосуддя, включаючи документообіг, автоматизований розподіл справ, обмін документами між судом та учасниками судового процесу, фіксування судового процесу та участь учасників судового процесу у судовому засіданні в режимі відеоконференції, складання оперативної та аналітичної звітності, надання інформаційної допомоги суддям, а також автоматизацію процесів, які забезпечують фінансові, май-

нові, організаційні, кадрові, інформаційно-телекомунікаційні та інші потреби користувачів ЄСІТС» [7].

Функціонування ЄСІТС значно розширює можливості захисту та взаємодії сторін у судовому процесі.

Взаємодія користувачів ЄСІТС відбувається через підсистему Електронний кабінет. Положенням передбачено коло осіб, які мають зареєструвати свої Електронні кабінети у ЄСІТС. До них належать:

- адвокати;
- нотаріуси;
- державні та приватні виконавці;
- арбітражні керуючі;
- судові експерти;
- органи державної влади та інші державні органи;
- органи місцевого самоврядування;
- інші юридичні особи [7].

Таким чином, громадяни реєструють свої Електронні кабінети за власним бажанням. У той же час наявність Електронного кабінету значно спрощує доступ особи до матеріалів справи та можливість обміну ними. Адже підсистеми ЄСІТС забезпечують:

- можливість обміну (надсилання та отримання) документами (в тому числі процесуальними документами, письмовими та електронними доказами тощо) між судом та учасниками судового процесу, між користувачем цієї підсистеми та Вищою радою правосуддя,
- можливість отримувати інформацію про стан і результати розгляду таких документів чи інші документи [7].

Так, відповідно до Положення Особи, які зареєстрували офіційні електронні адреси в ЄСІТС, можуть подати процесуальні, інші документи, вчинити інші процесуальні дії в електронній формі виключно за допомогою ЄСІТС з використанням власного електронного цифрового підпису, прирівняного до власноручного підпису відповідно до Закону України «Про електронний цифровий підпис» [7].

Важливе значення у процесі підвищення доступності правосуддя має також підсистема відеоконференцв'язку, адже за наявності в суді технічної можливості учасник справи у порядку, встановленому процесуальним законом, може брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду за допомогою власних технічних засобів [7]. Погоджуємося, що дистанційні засідання у режимі відеоконференцій позитивно відзначається на динаміці розгляду справ по суті з одночасним забезпеченням принципів судочинства, а саме принципів гласності та змагальності процесу, особистого розгляду та прямої мови [8, с. 144].

Безумовно необхідним є подальший розвиток електронного судочинства в Україні. Він має спрямовуватися на вирішення наступних завдань:

- подальше підвищення доступності правосуддя та скорочення строків розгляду справ;

- повний перехід до електронного документообігу у судах;

- забезпечення швидкості та якості прийнятих судом рішень;

- підвищення ефективності взаємодії судів та інших державних органів, органів місцевого самоврядування;

- забезпечення інформаційної безпеки в ЄСІТС;

- розвиток та модернізація інформаційно-телекомунікаційної системи судів;

- підвищення кваліфікації суддів та інших працівників суду щодо роботи систем ЄСІТС, обізнаності громадян щодо функціонування електронного судочинства в Україні [9, с. 340-341].

Підвищуючи ефективність та дієвість функціонування судової системи, інформаційні технології при цьому висувають підвищені вимоги до управління [8]. Дослідники акцентують на наявності цілого спектру проблем з якими досі пов'язується функціонування електронних технологій у галузі судочинства. До них зокрема належать:

- високий ризик втрати важливої інформації;
- відсутність повного технічного оснащення судів;

- забезпечення взаємозв'язку та уніфікування електронного документообігу суду з іншими електронними державними системами тощо [9, с. 341].

При цьому особливої важливості набуває дотримання паритету доступу до інформації про учасників справи та їх процесуального статусу та дотриманням прав людини і громадянина.

Висновки. Сьогодні можна з упевненістю стверджувати, що людство піднялося на новий щабель свого історичного розвитку, що докорінно відрізняється від попередніх. Він являє собою абсолютно новий етап розвитку, причиною якого стала інформаційна революція, що поклала початок переходу від індустріального суспільства до постіндустріального. Сучасний етап розвитку людства пов'язаний з побудовою глобального інформаційного (цифрового) суспільства, заснованого на знаннях, переважанні сектора надання послуг в економічній сфері, в тому числі з використанням досягнень цифрової епохи, високому темпі розвитку інформаційних технологій, комунікаційних мереж.

Вважаємо, що за останні роки Україна зробила досить суттєві кроки на шляху впровадження інформаційних технологій у процес функціонування судової влади. Ще нещодавно дослідники досить скептично висловлювалися щодо перспектив ЄСІТС загалом та Електронного суду зокрема. Проте сьогодні вказані системи функціонують забезпечуючи принцип доступності правосуддя та забезпечуючи розширення можливостей захисту та взаємодії сторін у судовому процесі.

У зв'язку з зазначеним вважаємо, що обрана для дослідження тема потребує подальшої наукової розробки.

Література

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 №254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Про судоустрій та статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402 – VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>
3. Дрок Г. М. Поняття та основні ознаки судової влади як однієї з гілок державної влади: конституційно-правові аспекти. Правове життя сучасної України : матеріали Міжнар. наук. конф. проф.-викл. та аспірант. складу (м. Одеса, 16-17 травня 2013 р.) / відп. за вип. В. М. Дрьомін ; НУ "ОЮА". Півд. регіон. центр НАПрН України. Одеса : Фенікс, 2013. Т. 1. С. 304-306.
4. Концепція галузевої програми інформатизації суддів загальної юрисдикції, інших органів та установ судової системи. URL: https://ics.gov.ua/userfiles/file/DSA/RSU_site/2010/Dodatok1_19_11_05_2010.pdf
5. Про Національну програму інформатизації: Закон України від 01.12.2022 № 2807-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2807-20#Text>
6. Костюк Н.П., Степанець Д.С. Проблеми інформатизації процесу правозастосування. Кримінальний вісник. 2016. № 1 (25). С. 102 – 109.
7. Положення про порядок функціонування окремих підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, затвердженої рішенням Вищої ради правосуддя від 17.08.2021 №1845/0/15-21. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1845910-21#Text>
8. Бежевецька А.М. Електронне судочинство як необхідний елемент цифрової трансформації суспільства та держави. Інформація і право. 2020. № 4 (35). С. 142 – 146.
9. Ніколенко Л.М. Електронне правосуддя як спосіб підвищення ефективності судового розгляду. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. 2022. Серія ПРАВО, Випуск 71. С. 338 – 341.
10. Удосконалення управління інформаційними технологіями у судовій системі України. URL: https://newjustice.org.ua/wp-content/uploads/2021/04/New_Justice_Reiling ICT_Governance_ukr.pdf

*Грисенко Світлана Олександрівна,
студентка IV курсу, групи ЮД-043
ННІ права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник:*

*Грищенко Оксана Анатоліївна
професор кафедри кримінально-правових
дисциплін, ННІ права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор*

СИСТЕМА ПРИНЦИПІВ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

*Gritsenko Svetlana Aleksandrovna,
IV-year student, group yd-043
Uni of law and innovative education
Dnipropetrovsk State University of internal affairs
Scientific supervisor:
Grishchenko Oksana Anatolyevna
professor of the Department of criminal law
disciplines, Research Institutes of law and innovative education
Dnipropetrovsk State University of internal affairs
doctor of law, professor*

SYSTEM OF PRINCIPLES OF PENITENTIARY POLICY OF UKRAINE

Кримінально-виконавча політика відіграє дуже важливу роль в системі правосуддя, оскільки вона визначає підходи до ресоціалізації засуджених та забезпечує відповідність процесу відбування покарання національному законодавству та міжнародним стандартам. В першу чергу слід звернути увагу на те, що саме в цьому контексті сучасні принципи всіх інститутів права зазнають значних змін, в зв'язку з євроінтеграційними процесами, які зумовлюють необхідність систематичного вивчення відповідних питань науковцями. Так, дослідники часто висловлюють різні погляди на сутність і зміст кримінально-виконавчої політики. Деякі вважають, що це визначається головним чином як підходи до виконання покарання, тоді як інші підкреслюють важливість ресоціалізації засуджених. Розрізняючи кримінально-правову та кримінально-виконавчу політику, вони акцентують увагу на правових нормах проти злочинності та на підходах до виконання покарань та ресоціалізації засуджених.

Як справедливо зазначає Фріс П.Л., кримінально-правова політика (з точки зору доктринального осмислення) являє собою найбільш розроблену складову, оскільки є об'єктом дослідження вже більше століття. Саме професор Фріс П.Л. у своїй науковій роботі на тему «Кримінально-правова політика України» комплексно дослідив поняття кримінально-правової політики, історію її формування й розвитку, проблеми її реалізації тощо) [1, С. 235].

Тому можна сказати, що як кримінально-правова політика так і кримінально-виконавча політика належить до правової політики загалом і вони є дуже тісно взаємопов'язані.

Кримінальна політика в розумінні доктора юридичних наук, заслуженого юриста України Ливака О. М. є співвідношенням між законодавством, каральними, адміністративно-організаційними та кримінологічно-попереджувальними заходами з урахуванням економічної соціальної ситуації [2].

Потрібно зазначити, що в Україні основи кримінальної політики як науки заклад професор Харківського університету Чубинський М. П. На його думку кримінальна політика являється гілкою науки кримінального права, котра має виробляти рекомендації для найкращої в даній країні справи кримінального правосуддя, як шляхом соціальних реформ так і шляхом кращого кримінального законодавства. Кримінальна політика Чубинського має три напрями: кримінальне законодавство, політика превенції, політика репресій (каральна політика) [3].

Більш детально розглянемо саме суть та завдання кримінально-виконавчої політики, котра є об'єктом цього дослідження. В більш нових наукових виданнях наукової юридичної та політологічної літератури основні завдання цього напрямку політики поділені на такі групи:

- визначення основних напрямів ефективного виконання кримінальних покарань за умов суворого дотримання вимог законності;

- розроблення основних напрямів діяльності органів держави і громадськості для досягнення виправлення та ресоціалізації засуджених;

- розроблення основних напрямів діяльності, пов'язаної з профілактикою вчинення злочинів і правопорушень засудженими, як під час відбування покарання, так і після звільнення;

- визначення напрямів діяльності державних органів і громадськості для забезпечення соціальної адаптації осіб, звільнених з кримінально-виконавчих установ.

Найголовніше завдання сучасної кримінально-виконавчої політики це – забезпечення всебічного контролю за дотриманням відповідними службами і посадовцями карально-виконавчої системи вимог чинного законодавства, парламентських та урядових рішень з використанням можливостей суду, прокуратури, органів державної виконавчої влади, місцевого самоврядування, об'єднань громадян, окремих фізичних осіб у межах повноважень, наданих їм законом.

Важливим критерієм оцінювання завдань та цілей кримінально-виконавчої політики безпосередньо є відповідність їх законним потребам людини, нормам моралі та права цивілізованого суспільства, системне вираження всієї системи основних складових проблем пенітенціарної функції держави та ефективне використання у справі ресоціалізації злочинців усього національного потенціалу[4].

В процесі реалізації вищезазначених цілей та завдань, кримінально-виконавча політика формує першооснову ефективної практики виконання покарань, котра в свою чергу спирається на наступні принципи:

- принцип пріоритету загально визнаних людських цінностей, життя і здоров'я людини;
- відповідальності держави перед громадянами і суспільством за результати своєї діяльності;
- суверенітету, наукової обґрунтованості та незалежності від ідеологічних установок і рішень будь-яких політичних партій і течій;

- розподілу компетенції між суб'єктами кримінально-виконавчої політики, який виключає можливість монопольного прийняття для кримінально-виконавчої системи рішень будь-якою окремою особою або окремою гілкою влади;

- політичного й економічного плюралізму;
- системного охоплення всього комплексу взаємопов'язаних проблем кримінально-виконавчої діяльності.

Підсумовуючи все вищезазначене можна дійти до висновку, що саме визначеність і чіткість принципів інституту кримінально-виконавчої політики в нашій державі може дозволити повно та всебічно забезпечити сталість, стабільність та системний його розвиток, що в свою чергу буде впливати не тільки на рівень забезпечення прав і свобод людини і громадянина в індивідуальному порядку, а й на утвердження принципів правової державності та демократії в Україні.

Список використаної літератури:

1. Корнякевич-Танасійчук Ю.В. Про поняття й роль кримінально-правової політики в системі політики України у сфері боротьби зі злочинністю. Порівняльне аналітичне право. 2016. № 6. С. 235-237.

2. Литвак О.М. Держава і злочинність: Монографія. К.:Атіка,2004. 304 с.

3. Чубинський М.П. Курс кримінальної політики. Вид. 2-е. .,1911. 498 с.

4. Яцишин М. Кримінально-виконавча політика і кримінально виконавче право як засіб державотворення. Юридичний вісник. 2020. С. 1–11.

Зардов Р.Р.,*здобувач вищої освіти навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)***Моїсеєнко Д. М.***кандидат юридичних наук,
доцент кафедри ЦПД**Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)*[DOI: 10.24412/2520-6990-2024-12205-21-25](https://doi.org/10.24412/2520-6990-2024-12205-21-25)**РОЗКРИТТЯ БАНКІВСЬКОЇ ТАЄМНИЦІ: СУЧАСНІ АСПЕКТИ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ****Zardov R.R., Moiseienko D.M.****DISCLOSURE OF BANKING SECRECY: MODERN ASPECTS OF COURT PRACTICE****Анотація.**

Стаття присвячена питанням обмеження цивільних прав фізичних та юридичних осіб у зв'язку з розкриттям банківської таємниці. Слід зазначити, що публічно-правове законодавство визначає норми збереження та розкриття банківської таємниці. Водночас слід зазначити, що розкриття банківської таємниці компетентними органами призводить до обмеження прав фізичних та юридичних осіб.

Встановлено, що термін «банківська таємниця» охоплює не тільки обов'язок банку зберігати в таємниці операції клієнтів від сторонніх осіб, а й інформацію про рахунки та вклади. Аналіз відносин щодо збереження банківської таємниці показав, що вона може бути предметом цивільно-правових відносин і може розглядатися з цивільно-правової точки зору.

Незаконне розголошення банківської таємниці порушує цивільні права фізичних осіб, у тому числі як безпосередніх клієнтів банку, так і осіб, інформація про яких стала відома опосередковано з даних про операції клієнтів банку. Належне виконання банками обов'язку щодо захисту банківської таємниці від розголошення відповідає правам осіб, пов'язаних з банком на підставі договорів, а також осіб, які не перебувають з банком у прямих договірних відносинах, але з якими вони мають цивільні відносини, приймають своїх клієнтів і можуть надати інформацію про вас у даних транзакцій з відповідним клієнтом. Визначено тематику та підстави розкриття банківської таємниці. Слід зазначити, що отримання даних про рух коштів на рахунках або розмір залишку коштів на таких рахунках вимагає обґрунтування та дотримання процедурних моментів.

Abstract.

The article is devoted to the issues of limiting the civil rights of individuals and legal entities in connection with the disclosure of bank secrets. It should be noted that the public law determines the norms of preservation and disclosure of bank secrecy. At the same time, it should be noted that the disclosure of bank secrecy by competent authorities leads to the restriction of the rights of individuals and legal entities.

It was established that the term "bank secrecy" covers not only the bank's obligation to keep customer transactions secret from outsiders, but also information about accounts and deposits. The analysis of relations regarding the preservation of banking secrecy showed that it can be the subject of civil-law relations and can be considered from a civil-law point of view.

Illegal disclosure of banking secrets violates the civil rights of individuals, including both direct bank clients and persons whose information became known indirectly from data on transactions of bank clients. Proper fulfillment by banks of the obligation to protect bank secrets from disclosure corresponds to the rights of persons connected with the bank on the basis of contracts, as well as persons who are not in direct contractual relations with the bank, but with whom they have civil relations, accept their clients and may provide information about you in transaction data with the relevant customer. The topics and grounds for disclosure of bank secrecy have been determined. It should be noted that obtaining data on the movement of funds on accounts or the size of the balance of funds on such accounts requires justification and compliance with procedural points.

Ключові слова: банківська таємниця, розкриття банківської таємниці, захист інформації, дані про транзакції, фінансова інформація, захист цивільних прав.

Keywords: banking secrecy, disclosure of banking secrecy, information protection, transaction data, financial information, protection of civil rights.

Постановка проблеми. Розвиток інтернет-технологій призвів до збільшення кількості фінансових транзакцій, які здійснюються онлайн. Хоча безпека операцій і персональних даних користувачів постійно зміцнюється за допомогою шифрування, використання перевірених ресурсів для оплати та

кур'єрських служб, банки та інші фінансові установи все ще мають доступ до значної кількості інформації про особу та її особисті дані.

З метою забезпечення захисту інформації, що становить банківську таємницю, прав і законних інтересів учасників фінансово-кредитних відносин розкриття інформації про фізичних та юридичних

осіб має здійснюватися виключно на підставах, в обсязі та в порядку, встановлених цим Законом.

Відповідно до Закону України «Про інформацію» інформація – будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді. Інформація поділяється на відкриту та інформацію з обмеженим доступом. За правовим режимом інформація з обмеженим доступом поділяється на конфіденційну, таємну та службову (статті 1, 20, 21 Закону України «Про інформацію») [3]. Конфіденційна інформація — відомості, що містять відомості, що становлять державну та іншу передбачену законом таємницю (банківську, комерційну, професійну, службову, юридичну, медичну тощо), розголошення якої може завдати шкоди особі, суспільству, державі [3].

Субінститут банківської таємниці, який входить до інституту права конфіденційності комерційної діяльності та інституту фінансового права та цивільного права, регулює суспільні відносини щодо банківської таємниці [14, с.70].

Ця тема є актуальною через новизну інституту банківської таємниці в українській правовій системі та її важливість для стабільності банківської системи України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Глобальні підходи до вивчення розкриття інформації, що становить банківську таємницю, а також різні аспекти її захисту були предметом дослідження провідних вітчизняних та зарубіжних вчених, серед яких В. Андрущенко, Р.Афанасієв, О. Корстін, Т. Присяжнюк, І. Безклубий, В.Жуков, О.Костюченко, Л. Вдовічена, М. Демчук, П. Бірюков, В.Кашин, Л. Полежарова, І.Петраш, В.Кротюк, А.Шаповалов, С.Харламов, Ю.Ващенко, Є. Карманов, І. Глобюк, Н.Левиця, В.Мороз, Ю.Найда, О.Орлюк, Г. Світлична, Л. Стрельбицька та інші.

Метою даної статті є теоретичне дослідження розкриття банківської таємниці, а також сучасні аспекти судової практики з цієї тематики.

Виклад основного матеріалу. В даний час в Україні дуже гостро стоїть проблема правового захисту та захисту прав на банківську таємницю. Правовий захист прав володільця банківської таємниці починається з моменту укладення письмового договору між клієнтом, з одного боку, та банківською установою, з іншого. внаслідок укладення договору між клієнтом і банком інформація, виключним носієм якої є особа, набуває форми документованої інформації і стає банківською таємницею. клієнт залишається власником цієї інформації, а банківська установа, відповідно, виступає її зберігачем. Після укладення договору таких прав набуває власник банківської таємниці [14, с. 168]:

1) за письмовою заявою отримувати довідки банку про банківську таємницю;

2) розпоряджатися відомостями, що становлять банківську таємницю, на власний розсуд (якщо це не суперечить зобов'язанням, передбаченим договором);

3) вимагати від Національного банку України та банку, з яким укладено договір, охорони банківської таємниці протягом строку її правової охорони;

4) вимагати від банку у разі розголошення банківської таємниці та порушення його прав відшкодування завданих збитків (ч. 3 ст. 1076 ЦК України) [1];

5) вимагати притягнення осіб, винних у розголошенні банківської таємниці, до дисциплінарної, цивільно-правової або кримінальної відповідальності [2, с. 11].

Правовий режим банківської таємниці визначається ЦК України та Законом України "Про банки і банківську діяльність". Відповідно до ст. 1076 ЦК України банк гарантує таємницю банківського рахунку, операцій за рахунком та відомостей про клієнта. Інформація про операції та рахунки може бути надана тільки самим клієнтам або їх представникам. Така інформація може надаватися іншим особам, у тому числі органам державної влади, їх посадовим і службовим особам лише у випадках і в порядку, встановлених законом про банки і банківську діяльність [4]. Відповідно до ч. 3 ст. 1058 ЦК України до відносин між банком і вкладником за рахунком, на який вноситься вклад, застосовуються положення про договір банківського рахунку (глава 72 ЦК України), якщо інше не встановлено цим Кодексом. глави або не впливає із суті договору банківського вкладу [4].

Зміст банківської таємниці визначено ст. 60 Закону України «Про банки і банківську діяльність» [5]. Відомості про діяльність і фінансовий стан клієнта, що стали відомі банку в процесі обслуговування клієнта та відносин з ним або третім особам при наданні банківських послуг, є банківською таємницею [5].

Банківська таємниця, зокрема, це:

1) відомості про банківські рахунки клієнтів, у тому числі кореспондентські рахунки банків у Національному банку України;

2) операції, які були здійснені на користь або за дорученням клієнта, правочини, що здійснюються ним;

3) фінансово-економічний стан клієнтів;

4) системи захисту банку та клієнтів;

5) відомості про організаційно-правову структуру юридичної особи, клієнтів, його керівники, сфери діяльності;

6) відомості про комерційну діяльність клієнтів або комерційні таємниці, будь-які проекти, винаходи, зразки продукції та інша комерційна інформація;

7) інформація про звітність окремого банку, за винятком тієї, що підлягає оприлюдненню;

8) коди, що використовуються банками для захисту інформації;

9) відомості про фізичну особу, яка має намір укласти договір споживчого кредиту, отримані під час оцінки її кредитоспроможності.

Верховний Суд України, узагальнюючи судову практику розгляду справ щодо розголошення

банками відомостей, що містять банківську таємницю, зазначив, що системний аналіз відповідного законодавства дає можливість віднести персональні дані поточних клієнтів банку, офіційно отримані банком; відомості про майно, що зберігається в банку (про його власника, перелік і вартість, про види банківських заощаджень); відомості про осіб, які хотіли стати клієнтами банку, але з певних причин не стали ними; інформація про клієнтів, які вже припинили відносини з банком.

При цьому встановлений законом режим банківської таємниці не є абсолютним. Розкриття банківської таємниці, як правомірна правова дія, може мати місце, але лише на підставах і в порядку, встановлених законом.

Комплексний аналіз положень чинного ЦПК України, Закону України «Про банки і банківську діяльність» та інших нормативно-правових актів у цій сфері дозволяє зробити висновок, що суд розглядає заяви про розкриття банківської таємниці від особи, які мають право на отримання такої інформації, але не наділені законом правом безпосереднього звернення до банку за такою інформацією; або особи, які мають право звернутися до банку із заявою про розкриття банківської таємниці, але яким банк відмовив у розкритті цієї інформації [6].

Водночас слід зазначити, що постановою Пленуму Вищого спеціалізованого суду України від 30 вересня 2011 року № 10 «Про судову практику в цивільних справах про розкриття банками інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичних осіб» та осіб» визначає, що звернення органів досудового розслідування у кримінальному провадженні, заяви правоохоронних органів під час провадження оперативно-розшукових заходів мають розглядатися в порядку Кримінального процесуального кодексу України (зокрема, 14-1, 66, 177, 178), тому у відкритті провадження у справі за такою заявою має бути відмовлено (п. 1 ч. 2 ст. 122 ЦПК), а помилково відкрите провадження підлягає до закриття (п. 1 ч. 1 ст. 205 ЦПК України) [7].

Так, провадження щодо розголошення банком інформації, що містить банківську таємницю, може бути відкрито за заявою суб'єктів, перелічених у Законі «Про банки і банківську діяльність», а також за заявою інших фізичних, юридичних осіб, державних органів, їх посадових осіб та посадові особи, якщо вони мають право на отримання такої інформації відповідно до спеціальних законів, що визначають статус та регулюють діяльність відповідних суб'єктів [8, с. 181].

Так, згідно з абзацами 3 п. 4 ч. 1 ст. 62 Закону України «Про банки і банківську діяльність» до центрального органу виконавчої влади, що реалізує податкову політику, щодо відомостей, зазначених у деклараціях про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру, у зв'язку з перевіркою їх достовірності за рішенням суду надається інформація, що містить банківську таємницю [5].

Також можна навести приклад Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, який відповідно до Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» від 23.02.2012 № 4452-VI «має

право отримувати від банку безоплатно надавати інформацію про свою діяльність, пояснення з окремих питань, будь-які документи, необхідні для перевірки та виконання Фондом інших функцій, передбачених цим Законом. Банк зобов'язаний надавати Фонду на його вимогу або відповідно до вимог закону з документами та іншою інформацією, необхідною для виконання Фондом функцій, передбачених цим Законом» [9]. Банки, у свою чергу, надають інформацію, що містить банківську таємницю, виключно в порядку, встановленому Законом України «Про банки і банківську діяльність» [5].

Отже, перелік суб'єктів, які можуть отримати доступ до банківської таємниці, не обмежується суб'єктами, зазначеними у п. 2-6 ч. 1 ст. 62 Закону «Про банки і банківську діяльність», а бюро кредитних історій у разі отримання відомостей, що становлять банківську таємницю, мають бути визнані хранителями банківської таємниці.

Окремо слід звернути увагу на питання зловживання межами банківської таємниці. Наприклад, на практиці мають місце випадки, коли з метою задоволення власних інтересів суб'єкти банківської таємниці свідомо поширюють режим банківської таємниці на відомості, які законом не віднесені до банківської таємниці.

Зокрема, дії, спрямовані на зловживання статутом зберігача банківської таємниці, виявлені Новокаховським міським судом Херсонської області під час розгляду цивільної справи № 2117/1943/12 за позовом фізичної особи до ПАТ КБ «ПриватБанк». У рамках розгляду справи суд ухвалою від 17 травня 2012 року, направленою до ПАТ КБ «ПриватБанк» для виконання, витребував у ПАТ КБ «ПриватБанк» матеріали, необхідні для розгляду справи по суті. Однак листом від 8 червня 2012 року ПАТ КБ «ПриватБанк» відмовився надати суду докази, необхідні для вирішення справи, посилаючись на банківську таємницю. У свою чергу, суд встановив, що витребувані документи у відповідача, є доказами у справі, мають значення для розгляду справи по суті заявлених позивачем позовних вимог та не містять банківської таємниці, оскільки стосуються правовідносин, що виникли між позивачем та відповідачем за кредитний договір. З наведеного суд дійшов висновку, що представник банку зловжив своїми процесуальними правами та обов'язками, порушив чинне законодавство та не виконав вимоги суду. Тому суд вказав голові правління ПАТ КБ «ПриватБанк» на неприпустимість такої ситуації та зобов'язав його усунути недоліки в роботі, зазначені в рішенні [10].

Особливу увагу слід приділити питанню правової оцінки передачі даних клієнтів колекторським агентствам.

Конституційний Суд у Рішенні № 2-рп/2012 від 20 січня 2012 року зазначив, що лише фізична особа, якої стосується конфіденційна інформація, відповідно до конституційного та законодавчого регулювання права особи збирати, зберігати, використовувати і поширювати конфіденційну інформацію, має право вільно, на власний розсуд визна-

чати порядок ознайомлення з нею інших осіб, державних органів та органів місцевого самоврядування, а також право зберігати її в таємниці [11].

Остаточну крапку поставив Верховний Суд постановою від 10.05.18 р. у справі № 712/6137/15-ц, якою визначив, що банк має право надавати інформацію, що містить банківську таємницю, фізичним особам та організаціям, що забезпечують банківську таємницю в розумінні укладених договорів, спрямованих на стягнення заборгованості.

Так, судами встановлено, що у 2007 році між ПАТ «Укрсоцбанк» (банк, перший відповідач) та позивачем було укладено договір відновлювального кредитування, згідно з яким кредитор надав позичальнику кошти в розмірі граничної суми заборгованості позичальника за кредиту в сумі 29 500 0,00 грн. та строком погашення заборгованості - до березня 2008 року. Заочним рішенням районного суду стягнуто з позивача на користь банку заборгованість в сумі 27 369,01 грн.

Судами також встановлено, що у 2011 році між банком та ТОВ «Агентство комплексного захисту бізнесу «Дельта М» (другий відповідач, повірений) укладено договір доручення, згідно з умовами якого довіреність від імені компанії У свою чергу, Банк взяв на себе зобов'язання вчиняти юридичні та фактичні (позаюридичні) дії від імені Банку щодо стягнення простроченої та несплаченої дебіторської заборгованості від боржників довірителя, яка у зв'язку з несплатою боргів включає напр. позивача, який просив суд:

- визнати протиправними та неправомірними дії Банку щодо розголошення відомостей, що становлять банківську таємницю Банку, шляхом передачі персональних даних без письмової згоди клієнта ТОВ «Дельта М», яке не має правоздатності та не є фінансовою установою;

- визнати дії цього товариства неправомірними та незаконними;

- зобов'язати банк припинити процедуру, яка порушує права позивача;

- вимагати від банку на користь позивача відшкодування збитків у розмірі 113 945,46 грн., а саме: 56 972,73 грн - матеріальної шкоди та 56 972,73 грн - моральної шкоди, завданої розголошенням відомостей, що становлять банківську таємницю банку.

Апеляційний суд, підтверджений рішенням районного суду, у позові відмовив, з чим погодилася касаційна інстанція.

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене слід зазначити, що банківська таємниця - це інформація з обмеженим доступом про клієнтів фінансової установи, отримана в процесі її діяльності, яку необхідно зберігати для захисту інтересів клієнтів. Відносини щодо банківської таємниці регулюються нормами інформаційного, цивільного і фінансового права, які визначають зміст поняття інформації, що становить банківську таємницю, встановлюють її правовий режим для захисту законних інтересів.

Законом України «Про банки і банківську діяльність», передбачено, що банк має право надавати

інформацію, що містить банківську таємницю, фізичним особам та організаціям для забезпечення виконання ними своїх функцій або надання послуг до банку згідно з договорами, укладеними між цими особами (організаціями) та договірним банком, у тому числі щодо переуступки права вимоги до клієнта, за умови, що визначені договорами функції та/або послуги пов'язані з діяльністю банку, яку він виконує відповідно до ст. 47 цього закону.

Крім того, Верховний Суд України нагадав, що закон регулює право банку на уповноваження третіх осіб на представництво своїх інтересів (передачу своїх прав та обов'язків з кредитного договору) під час надання банківських послуг. При цьому письмова згода власника конфіденційної інформації не потрібна, оскільки зазначені організації попереджаються про заборону розголошення конфіденційної інформації про клієнта та про відповідальність за її витік [12].

Список використаних джерел

1. Русіна Ю.О., Майстренко О.Л. Правовий режим банківської таємниці. Вісник КНУТД. Київ. 2015. № 2(85). с. 84–89.

2. Сирота А.І. Банківська таємниця як правова категорія. Фінансове право. Київ. 2013. № 1(23). с. 11–13.

3. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992р. № 2657-ХІІ (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2657-12#Text>.

4. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003р. № 435-IV, в ред. від 13.02.2020р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

5. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 № 2121-ІІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text>

6. Банківська таємниця в Україні. Порядок розкриття банківської таємниці. FIRST CONSULTING group. URL: <http://first-centre.com/bank-howto-open/index.html>

7. Про судову практику в цивільних справах про розкриття банками інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичних та фізичних осіб: Постанова Вищого спеціалізованого суду від 30.09.2011 № 10. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0010740-11#Text>

8. Маркова О.О., Садикова Я.М. Окреме провадження у цивільному процесі України: навчальний посібник. Суми: 2014. 194 с.

9. Про систему гарантування вкладів фізичних осіб: Закон України від 23.02.2012 № 4452-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4452-17#Text>

10. Окрема ухвала Новокаховського міського суду Херсонської області від 02.07.2012 р. у справі № 2117/1943/12. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/46166880>.

11. Рішення Конституційного Суду України від 20.01.2012 р. No2-рп/2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v002p710-12>

12. Постанова від 10.05.2018 № 712/6137/15ц: Верховний Суд. Касаційний цивільний суд. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/74264394>

13. Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України. 2020. URL: https://ombudsman.gov.ua/files/2021/zvit_2020_rik_.pdf

14. Халімон Т.М. Актуальні проблеми щодо розкриття та збереження банківської таємниці в Україні. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2019. № 1. С.168-171.

Іванченко А.О.,
здобувачка вищої освіти 3 курсу ННІПІО
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)
Моїсєнко Д.М.
к.ю.н., доцент кафедри цивільно-правових
дисциплін ННІПІО
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)
[DOI: 10.24412/2520-6990-2024-12205-26-29](https://doi.org/10.24412/2520-6990-2024-12205-26-29)

ОСОБЛИВОСТІ СУДОВОГО ЗАХИСТУ ПРАВ ТА ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ ОСІБ, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВНАСЛІДОК ВОЄННИХ ДІЙ

Ivanchenko A. A.,
higher education applicant of the 3rd year of NNIPIO
(Dnipropetrovsk State University of internal affairs)
Moiseenko D. M.
candidate of Law, associate professor of the Department of civil law
disciplines of NNIPIO
(Dnipropetrovsk State University of internal affairs)

PECULIARITIES OF JUDICIAL PROTECTION OF THE RIGHTS AND LEGITIMATE INTERESTS OF PERSONS AFFECTED BY MILITARY OPERATIONS

Анотація.

Статтею 18 Основного Закону України - Конституції закріплено, що зовнішньополітична діяльність нашої країни спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства за загально визнаними принципами і нормами міжнародного права. Таким чином у Основному Законі акцентовано на прагненні українського народу до мирного співіснування на світовій арені та вирішення виниклих міжнародних спорів. Проте зазначене не завадило Російській Федерації розпочати проти України у 2014 році гібридну війну, а 24.02.2022 – повномасштабну збройну агресію. Для захисту власної державності, з метою збереження територіальної цілісності Україна була змушена мобілізувати наявні ресурси, демонструвати згуртованість суспільства та влади.

Внаслідок збройної агресії росії виникла значна кількість постраждалих цивільних осіб, права та законні інтереси яких мають бути належним чином захищені у тому числі і у судовому порядку.

Окремі аспекти захисту прав та законних інтересів осіб в умовах надзвичайних правових режимів у своїх наукових працях досліджували П. Гаруль, О. Зайчук, І. Жаровська, М. Кельман, С. Сливка, О. Скакун та інші. Проте наразі питання судового захисту осіб, які постраждали внаслідок воєнних дій, потребує подальшої наукової розробки та перебуває у центрі наукового дискурсу.

Abstract.

Article 18 of the Fundamental Law of Ukraine - the Constitution - stipulates that the foreign policy activities of our country are aimed at ensuring its national interests and security by maintaining peaceful and mutually beneficial cooperation with members of the international community in accordance with the generally recognized principles and norms of international law. Thus, the Basic Law emphasizes the aspiration of the Ukrainian people to peaceful coexistence on the world stage and the resolution of international disputes. However, this did not prevent the Russian Federation from launching a hybrid war against Ukraine in 2014, and a full-scale armed aggression on February 24, 2022. In order to protect its statehood and preserve its territorial integrity, Ukraine was forced to mobilize available resources and demonstrate the cohesion of society and government.

Russia's armed aggression has resulted in a significant number of civilian casualties, whose rights and legitimate interests must be properly protected, including through the courts.

Certain aspects of protection of rights and legitimate interests of persons under emergency legal regimes have been studied in their scientific works by P. Harul, O. Zaychuk, I. Zharovska, M. Kelman, S. Slyvka, O. Skakun and others. However, at present, the issue of judicial protection of persons affected by hostilities requires further scientific development and is at the center of scientific discourse.

Ключові слова: судовий захист, права, законні інтереси, особи, постраждали внаслідок воєнних дій, збройна агресія.

Keywords: judicial protection, rights, legitimate interests, persons affected by hostilities, armed aggression.

Метою дослідження є особливості судового захисту осіб, які постраждали внаслідок воєнних дій в Україні.

Виклад основного матеріалу. Небезпека порушення прав особи породжує необхідність їх ефективного захисту. Захист будь-яких суб'єктивних прав – це правове забезпечення недоторканності

цих прав, а також застосування заходів примусового характеру, спрямованих на їхнє відновлення, в разі порушення.

Право кожної людини на захист своїх прав закріплено положеннями Загальної декларації прав людини, відповідно до якої всі люди мають право, без будь якої різниці, на рівний захист своїх прав перед законом [1]. Дослідники зазначають, що відповідно до етимології слова «захист», воно застосовується на позначення активної протидії порушеного права [2, с. 28].

Захист прав та законних інтересів може здійснювати у різних формах. Єдність підходів до визначення категорії «форма захисту» у правовій науці відсутні. Так, під формою захисту розуміють «комплекс погоджених організаційних заходів щодо захисту суб'єктивних прав, що протікають у рамках єдиного правового режиму». У інших джерелах форму захисту цивільних прав трактують як «дії, засновані на нормі права або договорі, що протікає або у рамках правової процедури, або без неї, спрямовані на попередження, припинення порушення прав і їх відновлення, здійснювані спеціальним юрисдикційним органом або самим правласником». Інші науковці під формою захисту вбачають «визначений порядок захисту прав та інтересів, що здійснюється тим чи іншим юрисдикційним органом, залежно від його природи» [3, с. 46]. Також існує думка, що формою захисту прав є внутрішньо погоджений комплекс організаційних заходів захисту прав та охоронюваних законом інтересів [4].

Чи не найбільш ефективною формою захисту прав та законних інтересів вважається судовий захист.

Положеннями статті 55 Конституції України передбачено, що права і свободи людини і громадянина повинні захищатися судом. Кожен має гарантію мати право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб [5]. Судова влада - різновид державної влади, в рамках якої реалізуються владні повноваження по вирішенню соціальних (правових) конфліктів, що виникають в рамках суспільних відносин. При цьому держава ставить перед собою завдання вирішити суперечку, зобов'язавши сторони неухильно дотримуватися норм права, а суспільство приймає обов'язок виконати винесене рішення.

Судова влада реалізується тільки в рамках чітко встановлених нормами права процедур. Вона не може існувати поза нормативного регулювання.

Судова влада носить правозастосовний характер. Однак її діяльності притаманні можливість тлумачення норм права і законотворча функція зі своїми особливостями. Таким чином судова влада бере участь в управлінні суспільством.

Судова влада реалізується через функцію правосуддя, а її результати виражаються в прийнятих судом судових актах (вироках, рішеннях, постановках). Діючи в особливій процесуальній формі (її значення підкреслюється тим, що порушення форми процесу може спричинити за собою скасування

рішення суду, яке є правильним по суті), суд розглядає і вирішує конкретні справи: кримінальні, в яких він оцінює докази скоєння злочину і виносить вирок; цивільні, в яких вирішує майновий чи інший спір між сторонами (фізичними і юридичними особами); адміністративні (як правило, суперечки між громадянами і органами управління); трудові (суперечки між роботодавцями і працівниками) і ін.

Особливістю судового захисту прав та свобод, на думку А. Лужанського є його ефективність у порівнянні з позасудовими засобами, оскільки:

- позасудовий захист фактично являє собою прохання добровільно або в порядку адміністративного контролю усунути порушення та його негативні наслідки, що ґрунтується на презумпції добросовісної поведінки правопорушника;

- єдиним остаточним законним засобом вирішення правового спору є саме судовий розгляд;

- судові рішення які набрали законної сили, як правило мають остаточний характер та підтримується примусом з боку держави [6, с. 45].

Таким чином саме судові органи мають найбільше коло повноважень для ефективного захисту прав та свобод особи, а судовий спосіб захисту є найбільш цивілізованим та демократичним. Право на судовий захист своєю чергою є невідчужуваним та непорушним [7, с. 349].

Майже дев'ять років тому, у зв'язку з початком гібридної війни на своїх територіях, Україна зіткнулася з новим викликом необхідністю ефективного захисту прав та законних інтересів осіб, які постраждали внаслідок воєнних дій. Разом з тим, дослідники акцентують, що не зважаючи на триваючу збройну агресію та значну кількість осіб, які прямо або опосередковано внаслідок неї постраждали, вітчизняним законодавцем досі не визначено категорії осіб, які вважаються такими, що постраждали внаслідок воєнних дій [8, с. 3]. Однак, на законодавчому рівні на різному рівні та у різний спосіб закріплено підтримку:

- вимушено переміщених осіб;
- дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів;

- осіб з інвалідністю внаслідок війни, у разі отримання інвалідності внаслідок поранення чи інших ушкоджень здоров'я, одержаних від вибухових речовин, боєприпасів і військового озброєння на території проведення АТО/ООС чи заходів, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з агресією російської федерації проти України;

- осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, та членів їх сімей;

- осіб, відносно яких встановлено факт позбавлення свободи внаслідок збройної агресії проти України [8, с. 3].

Водночас, очевидно, що названі категорії не вичерпують собою всього спектру осіб, які постраждали внаслідок війни та чії права та законні інтереси потребують захисту, у тому числі і судового.

Варто відмітити, що воєнні дії визначаються Законом України «Про оборону України» як організоване застосування сил оборони та сил безпеки для виконання завдань оборони України [9]. Очевидно, що контекст даного визначення унеможливає його використання для формування поняття «особа, яка постраждала внаслідок воєнних дій». Натомість, з урахуванням положень ст. 1 Закону України «Про охорону дитинства» [10], яка містить визначення поняття «дитина, яка постраждала від воєнних дій та збройних конфліктів», вважаємо, що особами, які постраждали від воєнних дій є ті, які внаслідок воєнних дій отримали поранення, контузію, каліцтво, зазнали фізичного, сексуального, психологічного насильства, були викрадені або незаконно вивезені за межі України, залучалися до участі у військових формуваннях або незаконно утримувалися, у тому числі в полоні. При цьому поняття «воєнні дії» мають розглядатися не лише в контексті оборони, але й дій держави-агресора.

Автори базового курсу «Судовий захист прав внутрішньо переміщених осіб та осіб, які постраждали від збройної агресії проти України», аналізуючи справи, що розглядалися національними судами, вказують, що до найбільш поширених категорій, пов'язаних з захистом прав та законних інтересів осіб, які постраждали внаслідок воєнних дій, належать справи:

- про встановлення фактів, що мають юридичне значення (у тому числі народження та смерті), що відбулися на тимчасово окупованих територіях, деокупованих територіях до моменту їх деокупації, територіях, де проводилися активні бойові дії;
- про визнання особи безвісно відсутньою або померлою;
- про визнання батьківства;
- про стягнення аліментів та позбавлення батьківських прав (у разі залишення одного з батьків на окупованій території);
- про встановлення опіки;
- про визнання протиправними дій\бездіяльності органів соціального захисту населення стосовно відмови в реєстрації ВПО, не вчиненні дій щодо реєстрації ВПО та у зв'язку з цим призначення і виплати грошової допомоги (як правило при відсутності реєстрації місця проживання за місцем, звідки відбулось переміщення, а також стосовно масових недоліків у роботі застосунку Дія);
- про компенсацію зруйнованого, знищеного майна, житла, земельної ділянки (наприклад в результаті мінного забруднення)
- про компенсацію у зв'язку із пораненням, загибеллю цивільної особи тощо [11, с. 22 – 23].

Таким чином, судовий захист прав та законних інтересів осіб, які постраждали внаслідок воєнних дій, пов'язаний з широким колом категорій справ.

Погоджуємося, що с оціальні, ідеологічні та політичні процеси в суспільстві зумовлюють необхідність пошуку ефективних правових та організаційних механізмів забезпечення захисту та відновлення прав і свобод людини та громадянина в умовах воєнного стану, окупації частини території

України, ведення бойових дій усіх категорій громадян [12, с. 158], що, своєю чергою, вимагає особливої уваги законодавця до даної проблематики.

Висновки. Підсумовуючи викладене, вважаємо, що в Україні надзвичайно гостро стоїть питання ефективного захисту прав та законних інтересів осіб, які постраждали внаслідок воєнних дій, у тому числі і судового.

Не зважаючи на триваючі воєнні дії на території України, вітчизняне законодавство не містить поняття «особа, яка постраждала від воєнних дій», закріплено лише положення про підтримку деяких категорій осіб, які входять, але не вичерпують собою вищезазначеного поняття.

Судовий захист прав та законних інтересів осіб, які постраждали внаслідок воєнних дій, пов'язаний з широким колом категорій справ та потребує уваги з боку законодавця.

Література:

1. Загальна декларація прав людини від 12.12.1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення 13.04.2024).
2. Булавіна С., Давидова Т. «Захист» та «охорона»: теоретичні аспекти юридичних термінів. Історико-правовий часопис. 2017. № 1 (9). С. 27 – 32.
3. Бігняк О. Захист корпоративних прав: співвідношення категорій «форми захисту», «способи захисту» та «засоби захисту» (сучасні погляди та концепції). Юридичний вісник. 2013. № 2. Ст. 43-48
4. Башурин Н. Неюрисдикційні форми захисту науово-технічної інформації. Підприємництво, господарство і право. 2020. № 2. С. 5-12.
5. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80_\(дата звернення 13.04.2024\)](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80_(дата%20звернення%2013.04.2024)).
6. Лужанський А.В. Конституційна природа права на доступ до правосуддя в Україні. Вісник Верховного Суду України. 2010. № 10 (122). С. 45–48.
7. Тицька Я.О., Шкодовська Ю.Ю. Право на судовий захист в системі прав людини: науково-теоретичний аспект у сучасному контексті. Юридичний науковий електронний журнал. 2021. № 9. С. 348 – 352.
8. Права громадян, які постраждали внаслідок збройної агресії проти України. <https://ombudsman.gov.ua/report-2022/postrazhdali-vid-zbroinoi-ahresii-rosiiskoi-federatsii?tmpl=component&format=pdf> (дата звернення 13.04.2024)
9. Про оборону України: Закон України від 06.12.1991 № 1932-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text> (дата звернення 13.04.2024)
10. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 № 2402-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text> (дата звернення 13.04.2024)

11. Судовий захист прав внутрішньо переміщених осіб та осіб, які постраждали від збройної агресії проти України: матеріали базового курсу для суддів. URL:
https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/rizne/Judges_IDPs_course_Ukr.pdf (дата звернення 13.04.2024)

12. Сопільник Л.С., Лаврик Я.М., Кшик Ю.В., Захарчук Я.В. Судовий захист прав неповнолітніх, які постраждали від військової агресії росії. Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. 2023. Випуск 36. С. 157 – 165.

УДК 343.102:347.172

Телічук Віталій Григорович,

професор кафедри оперативно-розшукової діяльності факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції, Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, доцент
<https://orcid.org/0000-0002-0372-6515>

Вареник Данііл Сергійович,

здобувач вищої освіти II курсу факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції, рядовий поліції Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Бингар Ярослав Юрійович

здобувач вищої освіти II курсу факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції, капрал поліції Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

[DOI: 10.24412/2520-6990-2024-12205-30-34](https://doi.org/10.24412/2520-6990-2024-12205-30-34)

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЩОДО РОЗШУКУ БЕЗВІСНО ЗНИКЛИХ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ПІДРОЗДІЛАМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Teliichuk Vitaly Hryhorovych,

professor of the department of operational and investigative activities of the faculty of training specialists for criminal police units, Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs, candidate of legal sciences, senior researcher, associate professor

Varenyk Daniiil Serhiyovich,

obtaining higher education of the II year of the faculty of training specialists for criminal police units, privat of police of the

*Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs***Bynhar Yaroslav Yuriyovich**

obtaining higher education of the II year of the faculty of training specialists for criminal police units, police corporal of the

Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs

SEPARATE QUESTIONS REGARDING THE SEARCH FOR MISSING MILITARY SERVANTS BY CRIMINAL POLICE UNITS UNDER THE CONDITIONS OF THE STATE OF MARTIAL

Анотація.

У статті розглянуто деякі питання, що стосуються розшуку безвісти зниклих військовослужбовців оперативними підрозділами Національної поліції України, в тому числі кримінальної поліції. Актуальність даного дослідження обумовлена умовами збройного конфлікту та окупацією частини території нашої країни. Держави в особі правоохоронних органів зобов'язана вживати всіх заходів для запобігання зникненню людей та їх пошуку. Запропоновано алгоритм дій підрозділів кримінальної поліції щодо розшуку безвісно зниклих військовослужбовців.

Abstract.

The article discusses some issues related to the search for missing servicemen by operational units of the National Police of Ukraine, including the criminal police. The relevance of this study is determined by the conditions of the armed conflict and the occupation of part of the territories of our country. The state, in the form of law enforcement agencies, is obliged to take all measures to prevent the disappearance of people and their search. The algorithm of actions of the criminal police units regarding the search for missing servicemen is proposed.

Ключові слова: *оперативно-розшукова діяльність, оперативні підрозділи, кримінальна поліція, зниклі безвісти, військовослужбовці, воєнний стан.*

Keywords: *operational-search activities, operational units, criminal police, missing persons, soldiers, martial law.*

Постановка проблеми. Розвиток прогресивних технологій та соціально-економічних умов життя спонукає суспільство постійно змінюватися. І злочинність також не стоїть на місці, рухаючись на крок вперед порівняно зі способами запобігання їй. Негативні зміни у вигляді підвищеної кількості злочинних проявів зумовлюються не лише дією традиційних причин та умов, а й такими явищами, як економічна нестабільність, поширення у суспільстві правового нігілізму, незадоволення населення результатами реформ у соціально-економічній сфері, слабкість правоохоронної системи тощо.

Як наслідок, дія цих факторів посилюється також умовами гібридної війни і, неконтрольованим обігом вогнепальної зброї та вибухових пристроїв на території держави [1]. Після повномасштабного вторгнення ворога на територію України загострилось питання щодо систематичного безвісного зникнення військовослужбовців. На правоохоронні органи була покладена низка завдань, які містять в собі запобігання та протидію цим негативним явищам. З початку повномасштабного вторгнення до поліції надійшли повідомлення про зникнення без-

вісти 51 тисячі українців. Про це у лютому в інтерв'ю виданню «Цензор.НЕТ» розповів перший заступник голови Національної поліції Максим Цуцкірідзе. За його словами, 35% цих людей знайшли живими [2].

Метою статті є аналіз сучасного стану розшуку безвісно зниклих військовослужбовців підрозділами кримінальної поліції в умовах воєнного стану та надання відповідних пропозицій по удосконаленню зазначеного напрямку діяльності.

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. Питанням розшуку осіб, які зникли безвісти присвячені роботи таких вчених, як О. М. Бандурка, Г. М. Бірюков, Т. І. Блистів, С. В. Богданов, Д. В. Бойчук, В. С. Будков, Н. І. Витовтова, О. І. Гігевич, Д. А. Гріньова, Ч. М. Ісмаїлов, Д. О. Ішук, В. Г. Камиш, Є. Г. Кілессо, І. П. Козаченко, Я. Ю. Кондратьєв, А. В. Котяжов, О. Я. Мазурок, А. С. Мальцев, Д.Й. Никифорчук, В. О. Петросян, О. Ю. Плєскач, А. С. Савельєва, І. І. Приполов, В. П. Цильвік, Д.Д. Чемерис, В. М. Шванков та ін. Однак питанням розшуку безвісно зниклих військовослужбовців підрозділами кримінальної поліції в умовах воєнного стану досліджувалися фрагментарно, що і зумовлює актуальність обраної теми дослідження.

Виклад основного матеріалу. У 2022 році Росія вкотре спробувала завоювати Україну, і з 24 лютого на всій території країни вперше за роки незалежності було запроваджено воєнний стан. Запровадження воєнного стану спричинило зміни в організації всіх сфер діяльності, в тому числі правоохоронної, а разом з ними - зміни в оперативнорозшуковій діяльності.

Підрозділи кримінальної поліції зіткнулися з наступними викликами:

окупація території та потужні кібератаки поставили під загрозу втрату контролю над інформацією, що обробляється підсистемами розвідки Національної поліції, а доступ до баз даних був призупинений; з цієї ж причини, а також через руйнування інфраструктури, більшість районів втратили безпечний зв'язок; були встановлені численні блокпости, але відсутність розвідувального елементу означає, що ідентифікація осіб обмежується поверхневою перевіркою; сотні тисяч людей, більшість з яких є громадянами Росії, брали участь у збройній агресії та воєнних злочинах проти України, а тому інформація про них відсутня в українських реєстрах та базах даних; державні правоохоронні та розвідувальні органи займаються ідентифікацією окупантів, але через відсутність єдиної платформи для оперативної взаємодії інформація про злочинців збирається одночасно різними службами; переважна кількість інформації про окупантів та колаборантів збирається журналістами, розвідувачами, громадськими організаціями та широкою громадською (волонтерами) і є доступною в Інтернеті, але це різні платформи, що ускладнює пошук інформації про конкретних осіб та події.

Щодо особливостей застосування оперативнорозшукових заходів в умовах воєнного стану слід

вказати, що поняття оперативнорозшукових заходів має велике теоретичне та практичне значення і є одним з найважливіших та основоположних у всій оперативнорозшуковій діяльності [3]. Варто зауважити, що визначення поняття та змісту оперативнорозшукових заходів є одним із не розв'язаних питань у теорії оперативнорозшукової діяльності. У статті 2 Закону України "Про оперативнорозшукову діяльність" зазначено, що оперативнорозшукова діяльність - це система гласних і негласних пошукових, розвідувальних та контррозвідувальних заходів. У статті 6 Закону зазначено, що оперативнорозшукова діяльність здійснюється оперативнорозшуковими засобами, а в статті 7 - що оперативні підрозділи зобов'язані вживати необхідних оперативнорозшукових заходів для своєчасного виявлення, попередження, припинення та розкриття злочинів [4].

У разі отримання інформації про зникнення особи за особливих обставин або заяви про розшук такої особи Національна поліція України зобов'язана інформувати Уповноваженого протягом трьох днів з моменту отримання такої інформації або заяви. Відомості, зазначені у заяві про розшук особи, зниклої безвісти за особливих обставин, підлягають внесенню до Єдиного реєстру осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, протягом 24 годин після отримання Уповноваженим від Національної поліції України інформації про зникнення особи за особливих обставин або інформації про отримання заяви про розшук такої особи [5]. Ми цілком згодні з Д. Никифорчуком і Д. Чемерисом, що з огляду на сферу застосування та зміст діяльності працівників оперативних підрозділів Національної поліції України, у науці оперативнорозшукової діяльності використовують термін «оперативнорозшукова тактика». Це система наукових положень і розроблених на їх основі рекомендацій щодо проведення комплексу заходів (дій, операцій, комбінацій тощо) суб'єктами оперативнорозшукової діяльності, що здійснюють на підставі законів і підзаконних нормативних актів відповідно до особливостей криміногенної ситуації та які спрямовані на виконання завдань оперативних підрозділів. У контексті розшуку безвісно зниклих військовослужбовців оперативнорозшукову тактику слід тлумачити як систему гласних і негласних слідчих (розшукових) дій та оперативнорозшукових заходів, що здійснюють оперативні підрозділи Національної поліції України на підставі чинних нормативно-правових актів, спрямованих на встановлення місцеперебування безвісно зниклої особи. Тактика, як і будь-яка наукова теорія, має *такі елементи*: вивчення й аналіз конкретної ситуації; ухвалення відповідного тактичного рішення; реалізація тактичного рішення та контроль за здійсненням тактичних заходів з метою визначення їх ефективності [6].

Оперативнорозшукова тактика як складова частина оперативнорозшукової роботи - це мистецтво протидії кримінальному середовищу. Необхідність оперативнорозшукової тактики визначається наступними факторами, які породжуються феноменом злочинності, а саме:

наявністю замкненого злочинного середовища, проникнення в яке ускладнюється в силу глибокої конспірації та жорсткої дисципліни в середовищі злочинних груп; розподілом сфер злочинної діяльності та виникненням на цій підставі ретельно замаскованої системи відносин; прагненням злочинців до насадження норм поведінки та відносин, що стимулюють кругову поруку, породжують та підтримують почуття страху у причетних до вчинення злочинів та обізнаних про них осіб, підштовхують їх на приховання істини; наявністю таких явищ, як злочинний професіоналізм та злочинна кваліфікація. Ці явища обумовлюють постійний пошук нових способів учинення злочинів, маскування злочинних зв'язків, вивчення злочинцями тактики, засобів і методів ОРД, спонукаючи тим самим до багатьох способів для контрспостереження за діями оперативників та отримання необхідних відомостей про ОРД [7, с.159].

Отже, на тактичному рівні на підставі аналізу конкретної ситуації безвісного зникнення особи працівники органів досудового розслідування розробляють відповідні рекомендації. Їх особливість полягає в тому, що кожна з них не є обов'язковою, а залишає за оперативним працівником право вибору варіанту дій у певній ситуації. Тактична рекомендація здебільшого передбачає відповідний алгоритм дій оперативного працівника: аналіз ситуації, за яких використання певної програми є найдоцільнішим; облік сил і засобів, необхідних для її успішного здійснення та прогнозування можливих негативних наслідків, що можуть виникнути в разі її застосування. Це розумова діяльність, пов'язана з прогнозуванням (інтелектуальні операції) та наявністю професійних знань і досвіду в оперативного працівника [6].

Велике значення у розшуку безвісти зниклих військовослужбовців підрозділами кримінальної поліції в умовах воєнного стану повинно приділятися інформаційно-аналітичному забезпеченню оперативно-розшукової діяльності. Під інформаційно-аналітичним забезпеченням оперативно-розшукової діяльності слід розуміти сукупність дій з інформацією, спрямованих на забезпечення зручності її використання і тим самим підвищення поінформованості оперативних підрозділів про кримінальні процеси, що відбуваються в суспільстві.

Аналіз відомчих нормативно-правових актів МВС України з питань оперативно-розшукової діяльності дає підстави стверджувати, що "особи, зниклі безвісти за особливих обставин" є різновидом більш загальної категорії розшукуваних осіб - "безвісти зниклі" [8]. Важливим аргументом на користь такої категоризації є те, що в цій сфері існує окрема група юридичних фактів і пов'язаних з ними правовідносин, які функціонують у зв'язку з регулюванням публічності щодо осіб, зниклих безвісти за особливих обставин. Така ситуація суттєво впливає на суб'єктний склад осіб, які можуть брати участь у правовідносинах, зміст розшукових дій та процесуальних заходів, а також вимагає дотримання низки спеціальних процедур у діяльності з виявлення ро-

зшукуваних осіб. Зокрема, якщо військовослужбовець тривалий час не виходить на зв'язок, варто звернутися до військової частини або обласного центру комплектування та соціальної допомоги для з'ясування причини відсутності зв'язку [9]. Територіальний центр комплектування та соціальної підтримки надсилає письмовий запит на адресу командування військової частини, де проходив службу військовослужбовець на момент зникнення, щодо визначення його статусу за результатами проведеного службового розслідування у військовій частині. Окрім цього можна звернутися до територіального підрозділу Національної поліції України, яка відповідно до частини 1 статті 18 Закону «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин» приймає заяви про розшук особи, зниклої безвісти за особливих обставин [10]. Для якісної та ефективної роботи з розшуку безвісно зниклої особи необхідно забезпечити швидке та якомога повніше отримання працівниками поліції даних про обставини кримінального факту й реагування на нього. Цього досягають завдяки швидкому вжиттю необхідних заходів з метою розшуку безвісно зниклого та затримання злочинця. Ці заходи реалізують співробітники поліції, які першими прибули на місце події, а потім – слідчо-оперативна група. Тому вагоме значення має якісний відбір членів слідчо-оперативної групи для проведення першочергових дій, що стають ефективними, якщо створено умови для своєчасного виїзду цієї групи на місце події [6]. За даними Генеральної директорки Міжнародної комісії з питань зниклих безвісти - Кетрін Бомбергер, кількість зниклих безвісти в Україні суттєво зростає [11]. Громадяни, громадські організації та приватні юридичні особи за власною ініціативою та за погодженням з МО України мають право брати участь у розшуку осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, надавати допомогу та сприяння органам МО України у розшуку таких осіб, а у разі залучення таких органів - отримувати право отримувати від державних органів інформацію про осіб, зниклих безвісти, маршрути та райони, в яких доцільно проводити пошуки, та іншу інформацію, що сприяє ефективному розшуку осіб.

У теперішній час в Україні функціонує чимало громадських об'єднань та волонтерських організацій, якими в різних формах надається допомога у здійсненні пошуку осіб, зниклих безвісти, в тому числі тих, які зникли під час несення ними військової служби. Для охоплення більш широкого кола людей, які мають змогу допомагати здійснювати пошук зниклих безвісти осіб, часто інформація щодо діяльності громадського об'єднання чи надання волонтерської допомоги поширюється шляхом розміщення її в соціальних мережах instagram та/або facebook [12].

Ще одним інструментом, створеним в умовах воєнного стану, є спеціальне програмне забезпечення - інформаційна підсистема "Військовий злочинець", побудована на базі центрального серверного програмно-технічного комплексу інформаційно-комунікаційної системи "Інформаційний

портал Національної поліції України". Система інформаційної підсистеми "Військові злочинці" містить інформацію про осіб, причетних до військової агресії (військовослужбовців Збройних сил Російської Федерації, членів незаконних збройних формувань, приватних військових компаній, колабораціоністів тощо).

Система дозволяє зберігати інформацію як про військовослужбовців, військові підрозділи, так і про воєнні злочини, а також вносити інформацію про зібрану доказову базу та прийняті процесуальні рішення, що дозволяє уникнути повторного збору матеріалів щодо одного злочину чи воєнного злочинця.

Також, важливим є те, що за особою, уповноваженою на виконання функцій держави, яка зникла безвісти під час збройного конфлікту, воєнних дій, заворушень всередині держави або у зв'язку з виконанням службових обов'язків з ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру, зберігаються місце роботи, займана посада та середній заробіток на підприємстві, в установі, організації, незалежно від підпорядкування, але не більш як до моменту оголошення такої особи померлою у порядку, встановленому законодавством. А особам, які зникли безвісти під час проходження військової служби внаслідок збройного конфлікту та/або воєнних дій, надаються гарантії, передбачені Законом України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» та іншими законами України [13]. Вперше за роки незалежності питання розшуку осіб, зниклих безвісти, було комплексно досліджено в кандидатській праці Д. В. Бойчука «Правові та організаційно-тактичні основи розшуку безвісно відсутніх осіб» (2006 р.). Найважливішим здобутком цього дослідження варто рахувати обґрунтування ним доцільності розроблення норми кримінального процесуального закону щодо порушення кримінальної справи за фактом безвісної відсутності потерпілого в разі виявлення певних обставин. Слід зазначити, що ця пропозиція була втілена в практичній діяльності після останніх змін у кримінальному процесуальному законодавстві [14].

Законодавчо закріплено право Національної поліції, зокрема оперативних підрозділів на місцях, створювати та використовувати автоматизовані інформаційні системи. Це право закріплено у статті 8 частини 1 статті 18 Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність" [2], а Закон України "Про Національну поліцію" передбачає повноваження формувати реєстр, базу (банк) даних та здійснювати оперативно-розшукову діяльність, збирати та аналізувати оперативну інформацію.

Таким чином, на працівників Національної поліції, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність та виконують охоронні функції в умовах воєнного стану, покладено надзвичайно складне завдання з підтримання безпеки нашої країни, що вимагає високого рівня професійної підготовки поліцейських. Для забезпечення належного здійс-

нення оперативно-розшукових заходів в умовах воєнного стану правоохоронні органи зосереджують увагу на внутрішніх загрозах воєнного стану в Україні, зокрема криміналізації суспільства, розвитку тіньової економіки, збільшенні кількості злочинів, пов'язаних зі зброєю та вибуховими речовинами, різноманітних ознаках тероризму, неналежному забезпеченні правопорядку та низькому рівні законності та правопорядку. Тому основною функцією правоохоронних органів у забезпеченні режиму воєнного стану є протидія внутрішнім загрозам, що досягається шляхом вирішення таких завдань, як боротьба зі злочинністю, особливо в її організованих формах, протидія різним формам тероризму та забезпечення публічної безпеки і порядку.

Висновки. Об'єктом уваги діяльності правоохоронних органів для забезпечення належного виконання оперативно-розшукових заходів під час воєнного стану є внутрішні загрози воєнного стану України, особливо такі, як криміналізація суспільства, розвиток "тіньової економіки", збільшення кількості злочинів, що вчиняються з використанням зброї та вибухових речовин, різні прояви тероризму, неналежне виконання законів і низький рівень правопорядку. Отже, основною функцією правоохоронних органів щодо забезпечення режиму воєнного стану є протидія внутрішнім загрозам, чого досягають вирішенням таких завдань, як боротьба зі злочинністю, особливо з її організованими формами; протидія різним проявам тероризму; забезпечення громадської безпеки та правопорядку.

Необхідність удосконалення й оновлення теоретичних напрацювань з проблем організації і тактики розшуку безвісно зниклих осіб зумовлюють зміни в суспільному житті України, прийняття нових законів і відомчих нормативно-правових актів МВС України та Національної поліції, упровадження в практичну діяльність підрозділів новітніх технологій. Для цього доцільно розробляти нові рекомендації з тактики дій оперативних працівників у певній ситуації [6].

З метою підвищення ефективності діяльності підрозділів кримінальної поліції щодо розшуку безвісно зниклих військовослужбовців ми можемо запропонувати наступний алгоритм дій:

1) у випадку тривалої втрати зв'язку із військовослужбовцем, варто зв'язатися з військовою частиною (гаряча лінія, безпосередній командир, командир частини), або з Територіальним центром комплектування та соціальної підтримки та дізнатися причину відсутності зв'язку; 2) територіальний центр комплектування та соціальної підтримки надсилає письмовий запит на адресу командування військової частини, де проходив службу військовослужбовець на момент зникнення, щодо визначення його статусу за результатами проведеного службового розслідування у військовій частині; 3) окрім цього можна звернутися до територіального підрозділу Національної поліції України, яка відповідно до частини 1 статті 18 Закону «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин» приймає заяви про розшук особи, зниклої безвісти за особливих обставин (*заяву про*

розшук особи можуть подати: родичі такої особи, представник військового формування, орган державної влади, орган місцевого самоврядування, громадське об'єднання, будь-яка інша особа, якій стало відомо про зникнення). Разом із наданням заяви (повідомлення) про розшук особи, зниклої безвісти, рідні військовослужбовця мають право погодитись на відібрання у них біологічних зразків для молекулярно-генетичної експертизи в рамках кримінального провадження; 4) інформувати Уповноваженого з питань осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, протягом *трьох днів* з моменту отримання такої інформації або заяви; 5) відомості, зазначені у заяві про розшук особи, зниклої безвісти за особливих обставин, підлягають внесенню до Реєстру *протягом 24 годин* після отримання Уповноваженим від Національної поліції України інформації про зникнення особи за особливих обставин або інформації про отримання заяви про розшук такої особи; 6) якщо особа, зникла безвісти за особливих обставин, оголошена померлою, але її останки не знайдено, проведення розшуку не припиняється до встановлення її місцеперебування, місця поховання чи місцезнаходження останків такої особи; 7) якщо ж під час розшуку було встановлено факт смерті зниклого, Уповноважений з питань осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, направляє родичам інформацію про обставини, що свідчать про смерть; 8) якщо ж під час розшуку було встановлено факт перебування в полоні військовослужбовця, необхідно звернутися до Національного інформаційного бюро (НІБ), дані про зниклу людину після цього потрапляють до Реєстру НІБ [10].

Список використаних джерел:

1. Телійчук В. Г., Приступа Д. В. Щодо питання протидії підрозділами кримінальної поліції. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2019. № 4 (101). С. 271-276. URL: <http://er.dduvs.in.ua/handle/123456789/4023>
2. Війна та зниклі безвісти українці: хто, як і де їх шукає? <https://www.radiosvoboda.org/a/novynuryazovya-viyuna-znykli-bezvisty-ukrayintsi/32819847.html>
3. Осуховський Р. В., Пефтієв Д. О. Інформаційно-аналітичне забезпечення в умовах воєнного стану. Актуальні питання та перспективи використання оперативно-розшукових засобів у розкритті злочинів в умовах воєнного стану [Текст]: матеріали міжвідом. наук.- практич. конф. (Київ, 30 берез. 2023 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2023. С.235-239. URL: https://www.naiu.kiev.ua/files/kafedru/ord/2023/mater_konf_300323.pdf. (Дата звернення: 10.04.2024)
4. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 22, ст.303). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text> (Дата звернення: 15.03.2024)

5. Як і куди звертатися для початку розшуку осіб зниклих безвісти під час воєнного стану. URL: <http://surl.li/svvpх>

6. Никифорчук Д. Й., Чемерис Д. Д. Теоретичні аспекти організації і тактики розшуку безвісно зниклих осіб у сучасних умовах. URL: <https://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/7460/1/9.pdf>

7. Телійчук В. Г. Загальні тактичні положення розкриття розбійних нападів. Центральноукраїнський правничий часопис Кіровоградського юридичного інституту ХНУВС: збірник наукових праць. Кіровоград: КірЮІ ХНУВС, 2010. Спеціальний випуск. С.158-164

8. Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин: Закон України від 12.07.2018 р. із змінами і доповненнями, внесеними Законами України від 19.09 2019 р. № 113-IX, від 14 квітня 2022 р. № 2191-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2505-19#Text> (Дата звернення: 27.03.2024)

9. Савельєва А. С. Окремі аспекти правового регулювання розшуку поліцією безвісно зниклої особи за особливих обставин з використанням сучасного інструментарію пошукових засобів. Актуальні питання та перспективи використання оперативно-розшукових засобів у розкритті злочинів в умовах воєнного стану [Текст]: матеріали міжвідом. наук.- практич. конф. (Київ, 30 берез. 2023 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2023. С. 250-255. URL: https://www.naiu.kiev.ua/files/kafedru/ord/2023/mater_konf_300323.pdf (Дата звернення: 10.04.2024)

10. Розшук військовослужбовців зниклих безвісти. URL: <https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/> (Дата звернення: 18.04.2024)

11. Бомбергер К. Кількість зниклих безвісти зростає: Україна потребує нашої повної підтримки. Блог LB.ua. 2024. URL: https://lb.ua/blog/ketrin_bomberger/598383_kilkist_zniklih_bezvisti_zrostaie.html. (Дата звернення: 15.04.2024)

12. Сидоренко С. "Правові засади участі громадських об'єднань у пошуку осіб, зниклих безвісти за особливих обставин." Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право 1.75 (2023): 279-283.

13. Блістів Т. І. Правові основи та проблеми здійснення обліку та розшуку зниклих безвісти під час збройного конфлікту. Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління. Київ: Міжрегіональна Академія управління персоналом, 2020. Вип. 4 (10). С.72-84. URL: <https://maup.com.ua/assets/files/expert/10/4.pdf> (Дата звернення: 15.03.2024)

14. Плескач, О. Ю., Стащак, М. В. Розшук в Україні осіб, зниклих безвісти: стан наукових розробок. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. 2018. № 3(83). С.273-281.

*Томчук С. Д.,
Здобувач вищої освіти
навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти ДДУВС
Моїсеєнко Д. М.
Доцент кафедри ЦПД
Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти ДДУВС, к. ю. н.
[DOI: 10.24412/2520-6990-2024-12205-35-38](https://doi.org/10.24412/2520-6990-2024-12205-35-38)*

ДО ПИТАННЯ ПРАКТИКИ РОЗГЛЯДУ ЦИВІЛЬНИХ СПРАВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ВІДШКОДУВАННЯМ ШКОДИ, СПРИЧИНЕНОЇ КРАЇНОЮ-АГРЕСОРОМ

*Tomchuk S. D.,
A recipient of higher education at the Educational and Scientific Institute of Law and Innovative Education
of the Ukrainian Academy of Sciences
Moiseyenko D. M.
PhD, Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs*

ON THE QUESTION OF THE PRACTICE OF CONSIDERING CIVIL CASES RELATED TO COMPENSATION OF DAMAGE CAUSED BY THE AGGRESSOR COUNTRY.

Анотація

Стаття присвячена аналізу практики розгляду цивільних справ, пов'язаних із відшкодуванням шкоди, заподіяної Російською Федерацією. Враховуючи складність таких справ та потребу в уніфікованому підході до їх розгляду, основна увага зосереджена на вивченні різних аспектів процесу відшкодування шкоди, включаючи юридичні та практичні, а також міжнародний досвід.

Результати дослідження дозволяють зробити висновок про необхідність прийняття заходів для покращення практики розгляду цивільних справ, пов'язаних з відшкодуванням шкоди, спричиненої країною-агресором.

Abstract

The article is devoted to the analysis of the practice of considering civil cases related to compensation for damage caused by the Russian Federation. Given the complexity of such cases and the need for a unified approach to their consideration, the main focus is on studying various aspects of the compensation process, including legal and practical aspects, as well as international experience.

The results of the study allow us to draw a conclusion about the need to take measures to improve the practice of considering civil cases related to compensation for damage caused by the aggressor country.

Ключові слова: цивільні справи, відшкодування шкоди, країна-агресор, РФ, судові рішення.

Keywords: civil cases, compensation for damage, the aggressor country, the Russian Federation, court decisions.

Постановка проблеми. 24 лютого 2022 року, внаслідок вторгнення російських військ в Україну, на всій території держави був оголошений воєнний стан. Це призвело до відчутного впливу воєнних подій на судову систему та інші правові інституції, що неодмінно вплинуло на судочинство.

Умови війни приводять до необхідності змін у процесі здійснення правосуддя у країні. Проте, навіть за таких умов не було обмежено можливість відшкодування шкоди в цивільному процесі. Відповідно у зв'язку зі збільшенням числа цивільних справ, пов'язаних із відшкодуванням шкоди, заподіяної країною-агресором Російською Федерацією, актуальним є вивчення практики їх розгляду та вироблення ефективних підходів до вирішення таких справ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукові роботи в області цивільного права наголошують на необхідності розвитку правових механізмів для відшкодування шкоди, заподіяної країною-агресором. Аналіз судової практики також вказує на різноманітність підходів до цього питання та потребу у створенні єдиних стандартів та процедур.

Варто зазначити, дослідженням проблеми відшкодування моральної шкоди займалися такі вчені, як Валендюк О., Шаповалова О., Гнатенко Н., Ільченко О., Корощенко К., Клапоушак Д., Писарева Е., Нагорна В., Горда К., Нагайчук В., Ханник-Посполітак Р. Ю. та багато інших.

Метою даної статті є проведення аналізу сучасної практики вирішення цивільних справ, пов'язаних із компенсацією шкоди, дослідження правового врегулювання, а також виявлення й аналіз проблем, пов'язаних із цим питанням. Окрім того, у статті розглядаються пропозиції щодо вдосконалення механізму забезпечення реалізації права на відшкодування шкоди.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вчинена Російською Федерацією збройна агресія, починаючи з лютого 2014 року та переходячи до повномасштабних воєнних дій у лютому 2022 року, спричинила і продовжує призводити до майнової та моральної шкоди громадянам України. Люди відчувають фізичні й моральні страждання, втрачають майно через знищення або ушкодження, а також зазнають майнових втрат у зв'язку з руйнуванням і

знищенням військової, транспортної, та промислової інфраструктури, що є власністю держави, територіальних громад, та юридичних осіб. Крім того, бізнес-структури зазнають втрат через упущену вигоду та неможливість отримання доходів [3].

Відшкодування шкоди є одним із найважливіших інститутів сучасної цивільної правової науки. В нормах цивільного законодавства визначається два види шкоди – матеріальна (збитки) та моральна (нематеріальна) шкода та способи її відшкодування, які є невичерпними [5, с. 118]. З погляду ситуації, що склалася внаслідок збройної агресії Російської Федерації, питання відшкодування шкоди стає особливо актуальним, оскільки може бути завдано не лише матеріальної шкоди майну, але й здоров'ю та життю громадян.

Важливим аспектом стає можливість використання механізму відшкодування, коли держава встановлює можливість компенсації особам, що постраждали внаслідок воєнних дій. Крім того, існують два механізми відшкодування збитків через судовий розгляд: цивільноправовий (звернення фізичних та юридичних осіб з позовами до суду) та кримінально-правовий (цивільний позов у кримінальному провадженні).

Варто відзначити, що відшкодування шкоди є поняттям, яке не обмежується лише українським правом. Ця категорія цивільного права є універсальною, оскільки римське право, яке є основою багатьох правових систем континентальної Європи, передбачало механізми компенсації шкоди. Крім того, нині спостерігається уніфікація норм приватного (цивільного) права на європейському та міжнародному рівнях, де концепція відшкодування шкоди також має своє закріплення [9, с. 103].

Один із найбільш ефективних способів відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок воєнних дій, є висування цивільного позову в кримінальному провадженні. Під час такого провадження збирається вірогідна доказова база, яка буде використовуватися для доведення не лише факту злочину, але й шкоди, завданої цими діями. Разом з цим, існує й інший спосіб відшкодування шкоди - звернення до Європейського суду з прав людини. Проте, цей механізм використання не є простим, оскільки для такого звернення необхідно вичерпати всі національні засоби судового захисту [11].

Говорячи про національне законодавство та його практику стосовно компенсації за шкоду, завдану життю особи (наприклад, компенсація моральної шкоди родичам загиблих) варто відзначити коло справ, які стосуються питань відшкодування і компенсації, розглянутих ЄСПЛ: «Саргсян проти Азербайджану», рішення від 16 червня 2015 року; «Дімейс проти Туреччини», рішення від 31 липня 2003 року (житло та приватне життя); «Доган та інші проти Туреччини», рішення від 29 червня 2004 року; «Гюльмамєдова проти Азербайджану», рішення від 22 квітня 2010 року (доступ до адекватного житла); «Ксенідес-Арестіс проти Туреччини», рішення від 22 грудня 2005 року (механізм відшкодування власності) [11].

Варто наголосити, що на сьогодні відсутній конкретний механізм компенсації шкоди, заподіяної збройною агресією Російської Федерації. Такі справи вирішуються на основі положень статей 22, 23, 1166, 1167, 1177 Цивільного кодексу України [10].

Статтями 1166 і 1167 Цивільного кодексу України передбачено загальний делікт відшкодування шкоди, що включає необхідність доведення: протиправності дії, що заподіює шкоду; факту заподіяння самої шкоди (збитків); причинно-наслідкового зв'язку між протиправною дією і настанням шкоди; вини заподіювача шкоди. У ситуації відшкодування шкоди, заподіяної збройною агресією, можна розглядати можливість доведення трьох елементів без вимоги доведення вини, оскільки факт агресії, нападу на іншу країну, окупація її території, свідчать про умисні дії країни-агресора, спрямовані на зміну мирного порядку та функціонування країни, яка постраждала [3].

Стаття 1177 Цивільного кодексу України встановлює спеціальний делікт щодо компенсації шкоди фізичній особі, яка стала жертвою кримінального правопорушення, зокрема, порушення законів і звичаїв війни, передбачених статтею 438 Кримінального кодексу України. Однак сама стаття 1177 ЦК України не містить механізму компенсації шкоди, а лише стверджує, що така шкода відшкодовується згідно з законом. Це передбачає наявність спеціального нормативно-правового акту, який регулював би ці відносини [10].

Слід відзначити, що частково механізм відшкодування збитків, що виникли в результаті воєнних конфліктів, як одного з видів надзвичайних ситуацій, регулюється Кодексом цивільного захисту України. У статті 84 цього Кодексу передбачені заходи соціального захисту та компенсації матеріальних збитків для постраждалих внаслідок надзвичайних ситуацій. Ці заходи включають: надання матеріальної допомоги (компенсації); забезпечення житлом; медичну та психологічну допомогу; гуманітарну допомогу; та інші види допомоги [4]. Цей закон передбачає компенсацію особам, що постраждали внаслідок надзвичайних ситуацій або при проведенні робіт з їх ліквідації, включаючи тих, кому завдано моральну, фізичну або матеріальну шкоду. Згідно з Кодексом цивільного захисту України, держава зобов'язана надати грошову компенсацію особам, які втратили житло внаслідок надзвичайної ситуації воєнного характеру, зумовленої збройною агресією Російської Федерації [6].

Крім того, стаття 1177 Цивільного кодексу України стосується лише постраждалих фізичних осіб. Враховуючи ці обставини, можна дійти висновку про необхідність прийняття спеціального нормативно-правового акту, який регулюватиме відшкодування шкоди, заподіяної збройною агресією. Зрозуміло, що існують різні способи компенсації шкоди, завданої внаслідок воєнних дій, які використовуються після завершення конфлікту. Ці методи включають контрибуції, репарації, конфіскації, реституції, субституції та інші. Вони можуть застосовуватися на основі угод між сторонами конфлікту

або залученням міжнародних інституцій. При цьому розробка механізму компенсації шкоди має свої власні особливості й враховує індивідуальні умови кожного випадку [3].

Як зазначають фахівці, «якщо держава перемогла у війні, то вона мала можливість виплатити компенсації потерпілим за рахунок отриманих репарацій (сум, які виплачуються переможеним для відшкодування витрат переможця) чи контрибуцій (сум, які переможець стягує з переможеного як «плату за програш»). Отже, якщо війну було програно, то потерпілі мешканці такої держави могли розраховувати лише на залишки внутрішніх ресурсів своєї країни чи милість переможця» [12].

Розробка нормативно-правових актів, які б регулювали відшкодування шкоди, завданої збройною агресією, наразі є нагальною проблемою. У цьому напрямку працює створена Указом Президента України від 18 травня 2022 року робоча група. Її завданням є розробка та подання пропозицій щодо засобів та правових механізмів відшкодування шкоди та збитків, заподіяних Україні через збройну агресію Російської Федерації. Це включає репарації, конфіскацію, контрибуцію та інші заходи, а також визначення шляхів їх реалізації з урахуванням міжнародно-правових стандартів, міжнародного досвіду та судової практики [8].

На жаль, на сьогодні ще не розроблено чіткого механізму для правової оцінки дій країни-агресора та її представників, а також ефективних шляхів відшкодування завданої шкоди. Держава взяла на себе частину витрат, впровадивши програму "єВідновлення", через яку до кінця вересня 2023 року понад 46 тисяч українців подали заявки на отримання компенсації за пошкоджене або зруйноване житло внаслідок війни. Однак такий механізм компенсації, як правило, не може повністю відшкодувати заподіяну шкоду. Крім того, не всі види шкоди (наприклад, моральна шкода, упущена вигода) передбачають виплату матеріальної компенсації. Це призвело до постійних дискусій серед українських юристів щодо джерел і шляхів відшкодування шкоди, завданої внаслідок війни, розпочатої країною-агресором в Україні [1].

Проте при аналізі заявлення цивільного позову до РФ у рамках кримінального провадження, з декількох вироків у вказаних справах, які можна знайти в Єдиному державному реєстрі судових рішень, є зрозумілим, які шляхи вирішення цивільних позовів обирали суди. Наприклад, у справі № 369/9950/2 (провадження № 1-кп/369/2032/22), двоє військовослужбовців Збройних Сил РФ були засуджені за частиною 1 статті 438 КК до 12 років позбавлення волі кожен. Під час воєнних дій у Бучанському районі Київської області в будинку одного з потерпілих вони погрожували вогнепальною зброєю особам, застосовували фізичне насильство, незаконно заволоділи грошима та ювелірними виробами з золота. У цьому кримінальному провадженні задоволено цивільний позов, а заподіяні злочином майнова та моральна шкода стягнуті солідарно з обвинувачених осіб. Проте, не звертаючи уваги на положення Гаазької конвенції, згідно з

якою у цьому випадку сторона, що воює, тобто РФ, підлягає відповідальності за всі дії, вчинені особами, що входять до її збройних сил, у тому числі у формі відшкодування збитків, суд вимагав грошову компенсацію безпосередньо від винних.

У іншому кримінальному провадженні (справа № 588/1072/22, провадження 1-кп/588/27/23), двоє осіб, також військовослужбовці Збройних сил РФ, були засуджені за частиною 2 статті 28 та частиною 1 статті 438 КК до 11 років позбавлення волі кожен. Вони вчинили постріл з танкової гармати, що призвело до пошкодження стаціонарного корпусу будівлі Тростянецької міської лікарні, де в той час перебували пацієнти та персонал. Була заподіяна майнова шкода. Суд задовольнив цивільний позов Тростянецької міської лікарні та майнову шкоду, спричинену злочином, і стягнув її з держави РФ. Крім того, суд звернув увагу на те, що оскільки дії обвинувачених, що входили до складу збройних сил держави РФ, призвели до пошкодження майна цивільного позивача, то згідно з пунктами 1 і 3 Гаазької Конвенції саме держава РФ, як супротивна сторона, несе відповідальність за шкоду, спричинену внаслідок порушення законів і звичаїв війни особами, що входять до її збройних сил.

Ми згодні з твердженням, що висновки суду в цілому є коректними. Однак, на жаль, не було визначено, чи буде можливе фактичне стягнення, якщо не буде вказано, від якої конкретної юридичної особи воно буде здійснене. Цю проблему можна було уникнути, якби у рішенні суду було визначено, що відповідальність за заподіяну шкоду покладається на Російську Федерацію через її уряд [1].

У зв'язку з постійною зміною суспільних відносин на сучасному етапі розвитку держави та впровадженням судового прецеденту як джерела права в Україні, при розв'язанні цього питання необхідно кожного разу орієнтуватися на відповідну практику Верховного Суду України, а також практику усіх його касаційних судових органів та практику Європейського Суду з прав людини, зокрема у справах, де стороною є держава Україна [2, с. 12].

Отже, відшкодування шкоди, спричиненої діями країни-агресора, є складним правовим питанням. Вважаємо, що шляхи розв'язання цієї проблеми, можуть включати наступні аспекти:

1. систематизація та узгодження правового підходу до відшкодування шкоди, яка була завдана діями країни-агресора, є важливим кроком у забезпеченні справедливості. Розробка та ухвалення відповідних нормативно-правових актів може сприяти уніфікації практики розгляду цивільних справ у цьому контексті;

2. співпраця з міжнародними організаціями та іншими країнами може сприяти розробленню спільних стандартів та підходів;

3. використання механізмів міжнародного права, таких як репарації, компенсації тощо, може забезпечити відповідність міжнародним правилам та стандартам у відшкодуванні шкоди, спричиненої країною-агресором;

Висновки. Актуальність питання відшкодування шкоди збільшилася у зв'язку зі збройною агресією Російської Федерації, яка призвела до значних матеріальних, фізичних та моральних збитків для громадян України. Під час таких ситуацій важливою стає можливість використання компенсаційного механізму, який передбачає відшкодування шкоди особам, постраждалим внаслідок воєнних дій. Поряд із цим, виявлено два механізми відшкодування збитків через судовий процес: цивільно-правовий та кримінально-правовий, що дає можливість залучити суд у розгляді цивільних позовів у кримінальному провадженні.

Дослідження показало, що інститут цивільного позову в кримінальному провадженні вже має розвиток, проте підхід законодавця з часом змінився, що свідчить про постійне вдосконалення та пристосування його до потреб сучасного суспільства. Важливо врахувати, що без визначення конкретної юридичної особи стягнення майнової шкоди може стати складною процедурою. Для уникнення таких ситуацій в майбутньому, судові рішення повинні чітко вказувати, що відповідальність за заподіяну шкоду покладається на конкретну державу-агресора через її уряд. Такий підхід сприятиме ефективній реалізації права на відшкодування майнової шкоди постраждалим сторонам. Крім того, врахування судового прецеденту, як джерела права, може сприяти більш ефективному розв'язуванню цього питання.

Список використаних джерел:

1. Валендюк О., Шаповалова О., Гнатенко Н. Відшкодування шкоди, заподіяної збройною агресією російської федерації: окремі процесуальні аспекти – *Pravo.ua*. *Pravo.ua*. URL: <https://pravo.ua/vidshkoduvannia-shkody-zavdanoi-zbroinoiu-ahresii-rosiiskii-federatsii-okremi-protseualni-aspekty/>.
2. Ільченко О., Корощенко К. Актуальні питання щодо відшкодування шкоди, завданої внаслідок вчинення кримінального правопорушення. *Молодий вчений*. 2021. № 4 (92). С. 252–255. URL: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-4-92-54>.
3. Клапоушак Д., Писарева Е. До питання про відшкодування шкоди, завданої збройною агресією російської федерації проти України. *Академічні візії*. 2022. № 22.
4. Кодекс цивільного захисту України : Кодекс України від 02.10.2012 р. № 5403-VI : станом

на 29 берез. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text>.

5. Нагорна В., Горда К., Нагайчук В. Особливості відшкодування (компенсації) моральної (немайнової) шкоди як гарантії захисту прав і свобод особи. *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. № 1. С. 117–120.

6. Питання виплати грошової компенсації постраждалим, житлові будинки (квартири) яких зруйновано внаслідок надзвичайної ситуації воєнного характеру, спричиненої збройною агресією Російської Федерації : Постанова Каб. Міністрів України від 02.09.2020 р. № 767. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/767-2020-pp#Text>.

7. Попелюшко В. О. Відшкодування (компенсація) шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю у кримінальному провадженні: практичний аспект. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Право». 2021. № 1(23)

8. Про робочу групу з розробки та впровадження міжнародно-правових механізмів відшкодування шкоди, завданої Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації : Указ Президента України від 18.05.2022 р. № 346/2022 : станом на 26 лип. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/346/2022#Text>.

9. Ханік-Посполітак Р. Ю. Відшкодування шкоди в цивільному законодавстві: український та європейський підходи. *Наукові записки НаУКМА*. 2016. Т. 181. С. 103–106.

10. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV : станом на 8 берез. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

11. Яковлева С. На сьогодні одним з найефективніших механізмів відшкодування шкоди, завданої воєнними діями, є заявлення цивільного позову в кримінальному провадженні. *Верховний Суд*. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1511666/>.

12. Ярош С. До питання про відшкодування шкоди, завданої воєнними діями. *Юридична Газета online*. 2022. 2 серпня. URL: <https://yurgazeta.com/publications/practice/inshe/dopitannya-pro-vidshkoduvannya-shkodizavdanoyi-voennimi-diyami.html>

Моїсеєнко Д. М.,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри ЦПД

*Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)*

Шевчук Е. М.

здобувачка вищої освіти навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти

(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

[DOI: 10.24412/2520-6990-2024-12205-39-44](https://doi.org/10.24412/2520-6990-2024-12205-39-44)

РОЗГЛЯД СПРАВ ЗА УЧАСТЮ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УМОВАХ ВІЙНИ

Moiseenko D. M.,

candidate of Legal Sciences,

associate professor of the Department of GPA

Educational and Scientific Institute of law and innovative education

(Dnipropetrovsk State University of internal affairs)

Shevchuk E. M.

applicant for higher education of the educational and Scientific Institute of law and innovative education

(Dnipropetrovsk State University of internal affairs)

CONSIDERATION OF CASES INVOLVING INTERNALLY DISPLACED PERSONS IN WAR CONDITIONS

Анотація

В умовах військового конфлікту в Україні питання щодо внутрішньо переміщених осіб (ВПО) набуває особливого значення. Зі зростанням числа людей, які вимушені залишити свої домівки через агресію РФ проти України, актуальність вивчення справ за участю ВПО стає надзвичайно важливою. Ця проблема має глибокі соціальні, економічні та правові наслідки, які вимагають уваги та належного реагування від держави.

У статті аналізуються сучасні проблеми, пов'язані з розглядом цивільних справ за участю внутрішньо переміщених осіб в умовах війни, а також пропозиції щодо вдосконалення судової практики та законодавства задля забезпечення справедливого судового процесу для ВПО.

Зроблено висновок, що у зв'язку зі зростаючою кількістю внутрішньо переміщених осіб у контексті воєнного стану в Україні, розгляд справ, пов'язаних з їх участю, стає актуальною проблемою для судової системи. Ця тема наразі є предметом жвавих дискусій у правовому середовищі та потребує додаткового дослідження. Під час воєнного конфлікту вирішення цивільних справ, в яких беруть участь внутрішньо переміщені особи, стає складною задачею через різні тлумачення законодавства та неоднаковий підхід судів до цього питання.

Abstract.

In the context of the military conflict in Ukraine, the issue of internally displaced persons (IDPs) is of particular importance. With the growing number of people forced to leave their homes due to the Russian aggression against Ukraine, the relevance of studying cases involving IDPs becomes extremely important. This problem has profound social, economic and legal consequences that require attention and proper response from the state.

The article analyzes current issues related to the consideration of civil cases involving internally displaced persons in times of war, and also proposes proposals for improving judicial practice and legislation to ensure a fair trial for IDPs.

It is concluded that due to the growing number of internally displaced persons in the context of martial law in Ukraine, consideration of cases involving them is becoming an urgent problem for the judicial system. This topic is currently the subject of lively discussions in the legal environment and requires additional research. During a military conflict, the resolution of civil cases involving internally displaced persons becomes a difficult task due to different interpretations of the law and different approaches of the courts to this issue.

Ключові слова: внутрішньо переміщені особи, воєнний стан, цивільні справи, судова система, законодавство, судова практика.

Keywords: internally displaced persons, martial law, civil cases, judicial system, legislation, case law.

Постановка проблеми. Умови військового конфлікту в Україні призвели до значного зростання числа внутрішньо переміщених осіб. Такі умови створюють складність у розгляді цивільних справ з участю внутрішньо переміщених осіб. Питання щодо підсудності цих справ, захисту прав

ВПО та визначення їхнього статусу у судових процедурах є об'єктом розгляду як у наукових дослідженнях, так і у судовій практиці. Розгляд справ, пов'язаних з участю внутрішньо переміщених осіб в умовах війни, є актуальним завданням для наукової спільноти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останні дослідження та публікації активно вивчають проблеми, пов'язані зі статусом, правами та захистом внутрішньо переміщених осіб у військовому конфлікті. Дослідження включають аналіз судової практики, міжнародного та національного законодавства щодо цього питання, а також висвітлюють особливості судочинства та захисту прав ВПО, варто згадати таких науковців, як Ярош С. І., Колісник О.В., Логвинова М.О., Мельник І. П., Конончук А.І., Завальний В.В. та багатьох інших.

Метою даної статті є ретельний аналіз сучасного стану питання розгляду справ з участю внутрішньо переміщених осіб у контексті війни. Вона спрямована на визначення ключових аспектів цієї проблеми, розгляд судової практики та ідентифікацію можливих шляхів покращення захисту прав ВПО в умовах військового конфлікту.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сьогодні в Україні актуальною є проблема захисту прав внутрішньо переміщених осіб. Починаючи з 24 лютого 2022 року, в результаті агресії Росії проти України, понад 11 мільйонів українців були примушені змінити місце проживання на більш безпечне в межах країни або виїхати за кордон. Вже з 2014 року Україна стикалася з проблемою захисту своїх громадян, які постраждали внаслідок подій у Криму, Севастополі, а також у відокремлених районах Донецької та Луганської областей, що спричинило найбільше внутрішнє переміщення осіб у Європі з часів Другої світової війни [14].

Відповідно до Рекомендації 2006(6) Комітету міністрів Ради Європи державам-членам щодо внутрішньо переміщених осіб, Керівних принципів ООН з питань внутрішнього переміщення людини чи групи людей, які були змушені або зобов'язані покинути чи залишити свої будинки або місця звичайного проживання, зокрема внаслідок або щоб уникнути наслідків збройного конфлікту, проявів насильства, порушень прав людини, стихійних або створеною людиною лих і які не перетинали міжнародно визнаних державних кордонів, вважають внутрішньо переміщеними особами (Далі - ВПО) [13].

Внутрішньо переміщена особа (ВПО) – це громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру [5].

Основним нормативно-правовим актом, який встановлює гарантії дотримання прав, свобод та законних інтересів внутрішньо переміщених осіб є Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб». Підставою для взяття на облік внутрішньо переміщеної особи є проживання на території, де виникли обставини, за-

значені в статті 1 цього Закону, на момент їх виникнення, зокрема, залишення свого місця проживання з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту [5]. Як окрема підкатегорія «внутрішньо переміщених осіб» з'явилася відповідно до Загального класифікатора спеціалізації суддів та категорій справ, затвердженого наказом Державної судової адміністрації України від 21 грудня 2018 року № 622, який набрав чинності 1 січня 2019 року [4, с. 3]

Варто зауважити, що у березні 2022 року Урядом була передбачена допомога на проживання внутрішньо переміщеним особам. В подальшому Постанова КМУ № 332 “Деякі питання виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам” [3] зазнавала неодноразових змін. У серпні 2023 року відбулися зміни, які вплинули на критерії та умови призначення виплат, враховуючи майновий стан, тривалість перебування за кордоном та інші фактори. Загалом судами було ухвалено близько 115 рішень, що стосувалися соціального захисту ВПО. Значна більшість цих рішень, а саме понад 100 з них, стосувалися надання допомоги у проживанні внутрішньо переміщеним особам. [2].

Звернення до судів для оскарження рішень про призначення допомоги на проживання не є поширеним явищем, хоча у 2023 році її отримали 2.6 мільйона осіб. Більшість оскаржень з боку внутрішньо переміщених осіб (ВПО) були успішними, і вони стосувалися відмови у призначенні допомоги для тих ВПО, які були обліковані до введення воєнного стану та не здійснювали повторне переміщення, а також скасування допомоги у разі перебування отримувача за кордоном. Більшість проблемних питань, що розглядалися в судах, втратили свою актуальність через зміни до Постанови Кабінету Міністрів України №332 від 11 липня 2023 року [3].

Переміщення мільйонів людей в сучасному світі визнається не лише фундаментальним правом особи, а й гострою гуманітарною проблемою. Для внутрішньо переміщених осіб (ВПО), втрата житла, землі та майна означає перше і найважливіше завдання – прийняття рішення про переміщення на необмежений термін. Безперервна військова агресія Російської Федерації проти України, супроводжувана новими активними фазами масштабних, необґрунтованих та агресивних атак, порушенням прав людини, що набули непередбачених форм після повного вторгнення, потребує комплексних підходів до розв'язання питання відшкодування збитків постраждалим. Існування чітких механізмів та процедур – один з обов'язків нашої країни на шляху до відновлення порушених прав людини.

Держава повинна гарантувати основні права та свободи своїх громадян. Тому будь-які неправомірні дії з боку органів влади є неприпустимими та можуть завдати громадянам не лише матеріальних збитків, але й значних моральних страждань. У Цивільному Кодексі України згідно зі статтею 1167 гарантується кожному громадянину право на компенсацію моральної шкоди в разі прийняття неправомірних рішень, а також дій чи бездіяльності органів державної влади, органів влади, органів місцевого

самоврядування, їхніх посадових і службових осіб [10].

Варто підкреслити, що Тимчасова спеціальна комісія Верховної Ради України з питань захисту майнових та особистих прав внутрішньо переміщених осіб та інших постраждалих внаслідок військової агресії Російської Федерації проти України, рекомендує надати пріоритетне право на отримання компенсацій за програмою «Відновлення» певним категоріям ВПО. Крім того, ця комісія активно працює над збільшенням фінансування Фонду ліквідації наслідків російської агресії, з метою збільшення кількості українців, які можуть отримати кошти на відновлення пошкодженого житла або отримати житлові сертифікати на нові квартири чи будинки [9]. Крім того, на сьогодні існує дієва програма щодо надання житлових приміщень з фонду житла для тимчасового проживання, що регулюється Постановою КМУ «Деякі заходи з формування фондів житла, призначеного для тимчасового проживання внутрішньо переміщених осіб» № 495 від 29 квітня 2022 [2].

У Верховній Раді 17 травня 2022 року було зареєстровано законопроект № 7385 «Про відшкодування шкоди, завданої потерпілому внаслідок збройної агресії Російської Федерації», спрямований на впровадження національного механізму компенсації для постраждалих від російської збройної агресії. Цей законопроект передбачає створення Фонду відшкодування шкоди, зумовленої агресією Російської Федерації, та розробляє механізми компенсації для фізичних, майнових та моральних збитків, завданих постраждалим.

Впровадження альтернативної процедури отримання компенсації для осіб, які постраждали від воєнних дій, є безсумнівно сучасним кроком у відновленні порушених прав. Однак, коли виникають спори щодо розміру компенсації під час розгляду заяв та прикріплених документів, остаточне рішення все одно приймається судовими органами. Крім того, визначення моральної шкоди завжди має потенціал для суперечок і не може бути вирішене Фондом. У зв'язку з цим, підтримуємо Колісник О.В. у твердженні, що важливо визначити процесуальний алгоритм для отримання належної компенсації постраждалими особами через судову систему, розкривши особливості захисту прав, порушених унаслідок дій Російської Федерації в судовому порядку [14, с. 119].

Відповідно до частини 1 статті 1166 Цивільного кодексу України, всю майнову шкоду, заподіяну неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю особистим немайновим правам фізичної або юридичної особи, а також шкода, завдана майну фізичної або юридичної особи, відшкодовується в повному обсязі особою, яка її завдала. В аналізованій категорії справ не Україна, не її державні органи або посадові особи уражали ракетами, бомбами або артилерією та завдавали непоправної шкоди Україні та її громадянам, а саме країна-агресор в цілому, що діяла через виконавців. Згідно з частиною 2 статті 48 Цивільного процесуального кодексу, стороною у цивільному процесі може бути, зокрема,

державна [10]. Вважаємо, що відповідно до справедливості та належної відповідальності у цій категорії справ слід визначити Російську Федерацію як основного винуватця шкоди.

Таку позицію підтримує і С. Ярош, наголошуючи, що у більшості країн, включаючи Російську Федерацію, діє принцип майнової відповідальності держави за шкоду, завдану її службовими особами. Цей принцип слід конкретизувати, заявляючи, що держава повинна нести повну майнову відповідальність за будь-яку шкоду, спричинену збройними формуваннями, що перебувають під її контролем або юрисдикцією [12]. Судові рішення мають виконуватися за процедурою виконавчого провадження відповідно до законодавства України, а не безпосередньо державою-терористом як відповідачем, за рахунок коштів, що надходять до спеціального Фонду, сформованого на основі заарештованих та конфіскованих активів Російської Федерації.

З цього питання важливо підкреслити, що належним відповідачем у справах цієї категорії є держава-агресор в цілому. Підкреслити, що постраждалі особи, згідно з цивільним судочинством, не повинні самостійно визначати вину конкретних осіб в іншій державі за злочинні дії на території України. Ці питання мають розвиватися у формі регресних позовів в рамках судових процесів у Російській Федерації. Державні органи України не є безпосередніми винуватцями шкоди, тому не можуть бути притягнуті до судових процесів як відповідачі [14, с. 120].

Роз'яснення Верховного Суду України періодично розміщуються у звітній формі щодо підсудності цивільних справ, які стосуються внутрішньо переміщених осіб (ВПО). Зазначається, що особи, які тимчасово покинули своє місце проживання внаслідок або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації та були зареєстровані як ВПО, можуть звертатися з позовами до судів за місцем фактичного проживання або перебування. Водночас особи, які не були зареєстровані як ВПО, повинні звертатися до судів, на яких була визначена територіальна підсудність, тобто до судів, які перебувають в зоні бойових дій або окупації. Виняток становить встановлення фактів народження або смерті, які відбулися на тимчасово окупованій території, для яких позови можуть бути подані в будь-який місцевий суд загальної юрисдикції на території України [1].

На початку березня 2023 року у Єдиному державному реєстрі судових рішень (ЄДР) зареєстровано близько 66 судових рішень (ухвал), що стосуються розгляду справ без врахування позиції Верховного Суду. Суди мотивують свої рішення наступним чином:

1. Довідка про взяття на облік внутрішньо переміщених осіб (ВПО) не включається до переліку документів, в якій вноситься інформація про зареєстроване місце перебування особи, оскільки підтверджує лише факт внутрішнього переміщення особи та її взяття на облік;

2. В довідці про взяття на облік ВПО відображається розмежування між зареєстрованим місцем проживання та фактичним місцем проживання;

3. При встановленні зареєстрованого місця проживання заявника суди беруть до уваги останню адресу місця реєстрації, яка вказана в паспорті громадянина України [1].

Суди у своїх у вищезазначених рішеннях посилаються на такі нормативні положення:

- Згідно зі статтею 27 Цивільного процесуального кодексу України (ЦПК), позови до фізичної особи мають бути пред'явлені в суд за місцем її зареєстрованого проживання або перебування у встановленому законом порядку [11];

- Згідно зі статтею 317 ЦПК України, заява про встановлення факту народження або смерті особи на тимчасово окупованій території України може бути подана до будь-якого місцевого суду України, що здійснює правосуддя, незалежно від місця проживання (перебування) заявника [11];

- Згідно зі статтею 3 Закону України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні», місце перебування визначається як житло або спеціалізована соціальна установа, де особа проживає менш ніж шість місяців на рік, а місце проживання визначається як житло з присвоєною адресою, де особа фактично проживає [8];

- Згідно з частиною 1 статті 4 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», факт внутрішнього переміщення підтверджується довідкою про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи, що є дійсною безстроково, за винятком випадків, передбачених статтею 12 цього Закону [5];

- Відповідно до пункту 1 Постанови №509 «Про облік внутрішньо переміщених осіб», довідка є документом, який підтверджує факт внутрішнього переміщення та взяття на облік ВПО [7];

- Згідно з частиною 1 статті 2 Закону України «Про надання публічних (електронних публічних) послуг щодо декларування та реєстрації місця проживання в Україні», реєстрація місця проживання (перебування) особи полягає у внесенні за її заявою, поданою особою у паперовій формі, до реєстру територіальної громади інформації про місце проживання (перебування) особи [6];

- Згідно з частиною 6 статті 5 Закону України «Про надання публічних (електронних публічних) послуг щодо декларування та реєстрації місця проживання в Україні», реєстрація місця проживання (перебування) особи здійснюється за її заявою, поданою у паперовій формі до органу реєстрації або через центр надання адміністративних послуг, за адресою місця проживання будь-якої форми власності [6].

Встановлення необхідності звернення внутрішньо переміщених осіб (ВПО) до судів, які знаходяться в зоні бойових дій чи під окупацією, відображається у рішеннях судів різних регіонів та в різних категоріях справ. Наприклад: Придніпровський районний суд м. Черкаси розглядає справу про встановлення факту смерті №711/3655/22; Дніпровський районний суд міста Києва розглядає справу про

розірвання шлюбу №755/10921/22; Новомосковський міськрайонний суд Дніпропетровської області розглядає справу про розірвання шлюбу №183/8385/22; Катеринопільський районний суд Черкаської області розглядає справу про визнання виконавчого напису таким, що не підлягає виконанню №698/693/22; Приморський районний суд м. Одеси розглядає справу про визначення місця проживання дитини №522/15147/22; Дарницький районний суд міста Києва розглядає справу про встановлення факту реєстрації шлюбу на тимчасово окупованій території України №753/2855/23; Нетішинський міський суд Хмельницької області розглядає справу про стягнення аліментів на дитину №679/193/23.

Разом з тим, Одеський апеляційний суд, який розглядає справу про визначення місця проживання дитини №522/15147/22, Волинський апеляційний суд, що розглядає справу про позбавлення батьківських прав №158/1917/22, та Київський апеляційний суд, який розглядає справу про встановлення юридичного факту №757/59518/21-ц, вважають неправильними такі висновки суддів першої інстанції [1]. У відповідних постановках зазначено, що:

1. Довідка про взяття на облік ВПО засвідчує місце проживання ВПО на період наявності підстав, зазначених у статті 1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» [5];

2. Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» є спеціальним законом щодо вказаних осіб та саме він підлягає застосуванню [5];

3. Вирішуючи питання про відкриття провадження у справі, суд має враховувати імперативні положення спеціального Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» (постанова Верховного Суду від 29 липня 2019 у справі №409/2636/17);

4. Положення Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» мають пріоритет над положеннями Закону України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» [1];

5. Особа має право заявити або зареєструвати своє місце проживання (перебування) лише за однією адресою. У випадку, якщо особа проживає у двох чи більше місцях, вона обирає одну з цих адрес для декларування або реєстрації свого місця проживання (перебування) за власним розсудом. За адресою, за якою здійснено декларування або реєстрацію місця проживання (перебування), особа отримує офіційну кореспонденцію та документи, які вручаються офіційно (згідно з пунктом 4 Порядку декларування та реєстрації місця проживання (перебування)) [6];

6. Під час тимчасової окупації територій у Донецькій та Луганській областях, Автономній Республіці Крим та місті Севастополь, область застосування положень першої частини статті 4 Закону України «Про надання публічних (електронних публічних) послуг щодо декларування та реєстрації місця проживання в Україні» не поширюється на

осіб, які мають зареєстроване місце проживання у житлі, що знаходиться на тимчасово окупованих територіях. Такі особи можуть задекларувати або зареєструвати місце свого проживання без зняття з реєстрації місця свого попереднього проживання. До реєстру територіальної громади вносяться відомості про зареєстроване місце проживання ВПО на тимчасово окупованих територіях. Особа, місце проживання якої зареєстроване у житлі, що розташоване на тимчасово окупованих територіях може задекларувати/зареєструвати місце свого проживання за межами тимчасово окупованої території України без внесення будь-яких відміток до паспорта громадянина України, виготовленого у формі книжечки [6].

Різноманітність підходів, які виявляють суди першої та апеляційної інстанцій у розв'язанні питань про підсудність цивільних справ, що стосуються внутрішньо переміщених осіб (ВПО), свідчить про необхідність тлумачення норм права. Це означає, що внутрішньо переміщені особи не завжди можуть звертатись до суду у місці свого реєстраційного обліку як ВПО. Для забезпечення єдності у судовій практиці, Верховному Суду доцільно видати пояснення з питань застосування законодавства у цих справах.

Висновки. В контексті воєнного стану в Україні проблема правового захисту внутрішньо переміщених осіб (ВПО) набуває особливого значення. Це стає важливим об'єктом дослідження для наукової спільноти та практичних правозастосувань.

Аналіз судової практики показує наявність значних проблем та неоднозначностей у розгляді справ, в яких виступають ВПО. Недостатня узгодженість нормативно-правового поля та розбіжності в інтерпретації законодавства призводять до правової невизначеності та ризику порушення прав ВПО. Судові органи відіграють ключову роль у забезпеченні прав ВПО через визначення підсудності, розгляд справ та видачу судових рішень. Важливою є узгоджена діяльність судів на всіх рівнях для забезпечення єдності судової практики та захисту прав ВПО.

Результати дослідження вказують на необхідність системних правових реформ у сфері захисту прав ВПО. Це включає як законодавчі ініціативи щодо уточнення та доповнення законів, так і удосконалення механізмів їх реалізації у практиці. Разом з тим, наслідки війни та внутрішнього переміщення осіб в Україні залишаються актуальною темою для подальших наукових досліджень. Напрямки подальших досліджень можуть включати аналіз ефективності правових механізмів захисту ВПО та розробку пропозицій щодо їх удосконалення.

Отже, розгляд справ за участю внутрішньо переміщених осіб в умовах війни є складною та багатогранною проблемою, яка потребує системного підходу та комплексних рішень на рівні законодавства та правозастосування для забезпечення захисту прав цієї вразливої категорії населення.

Список літератури:

1. Аналітична записка щодо підсудності цивільних справ за участі внутрішньо переміщених осіб. Громадський холдинг "ГРУПА ВПЛИВУ". URL: <https://www.vplyv.org.ua/archives/7435>.

2. Деякі заходи з формування фондів житла, призначеного для тимчасового проживання внутрішньо переміщених осіб : Постанова Каб. Міністрів України від 29.04.2022 р. № 495 : станом на 9 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/495-2022-p#Text>.

3. Деякі питання виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам : Постанова Каб. Міністрів України від 20.03.2022 р. № 332 : станом на 1 берез. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/332-2022-p#Text>.

4. Огляд судової практики Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду у справах, що виникають із правовідносин у сфері захисту соціальних прав внутрішньо переміщених осіб та практики щодо застосування положень Європейської соціальної хартії (переглянутої) від 3 травня 1996 року. Рішення, внесені до ЄДРСР за період з 01.01.2018 по 01.10.2020. Київ, 2020. 51 с.

5. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20.10.2014 р. № 1706-VII : станом на 30 груд. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>.

6. Про надання публічних (електронних публічних) послуг щодо декларування та реєстрації місця проживання в Україні : Закон України від 05.11.2021 р. № 1871-IX : станом на 2 черв. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1871-20#Text>.

7. Про облік внутрішньо переміщених осіб : Постанова Каб. Міністрів України від 01.10.2014 р. № 509 : станом на 24 листоп. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/509-2014-p#Text>.

8. Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні : Закон України від 11.12.2003 р. № 1382-IV : станом на 10 жовт. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1382-15#Text>.

9. Ситник М. Компенсація: скільки платять в Україні за знищене житло в 2024. Останні новини України | Бахмут IN.UA. URL: <https://bahmut.in.ua/rozmir-kompensacziyi-zaznyshhene-zhytlo-2024/>.

10. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV : станом на 8 берез. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

11. Цивільний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV : станом на 20 лют. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>.

12. Ярош С. І. знову про відшкодування шкоди, завданої агресією рф. URL: <https://yur->

gazeta.com/publications/practice/inshe/i-znovupro-vidshkoduвання-shkodi-zavdanoyi-agresieyu-rf.htm

13. <https://jurliga.ligazakon.net/>. Статус внутрішньо переміщеної особи в Україні | ЮРЛІГА. ЮРЛІГА. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/211039_status-vnutrshno-peremshcheno-osobi-v-ukran.

14. Колісник О.В. Процесуальні особливості відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок збройної агресії Росії. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. No. 8. P. 118–120. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-8/26>.

PEDAGOGICAL SCIENCES

UOT: 372.8:81

Aliyeva Khadija Mohsun
Azerbaijan, Mingachevir State University
Department of Foreign Languages

[DOI: 10.24412/2520-6990-2024-12205-45-48](https://doi.org/10.24412/2520-6990-2024-12205-45-48)

EDUCATION AS A BASIC AREA OF HUMAN CAPITAL REPRODUCTION

Алиева Хадиджа Мохсун
Азербайджан, Мингячевирский Государственный Университет
Кафедра иностранных языков

ОБРАЗОВАНИЕ КАК БАЗОВАЯ НАПРАВЛЕНИЕ ВОСПРОИЗВОДСТВА ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО КАПИТАЛА

Abstract.

The growing interest of economic science in human creative abilities and the ways of their activation coincide with the general pattern of development of modern science. From the point of view of economic theory, this implies a transition to the “human” dimension of social life, placing the individual as a producer and consumer at the center of the socio-economic system. This, in turn, requires understanding the role of education and other areas of reproduction of human creative qualities.

The category “human capital” allows us to study many phenomena of a market economy from a unified perspective. According to some scholars, the concept of human capital plays a central role in modern economic analysis. It provides new opportunities for studying problems such as economic growth, income distribution, the place and role of education in social reproduction, the content of the labor process, motivation, etc.

In modern conditions, the requirements of a harmoniously developed personality, which flow from the logic of social and technical progress, come to the fore. Today, the world community is inevitably moving towards the realization of humanistic ideals in education by increasing the social, pedagogical and economic efficiency of its functioning. Social efficiency is expressed in various forms of affirmation of humanism both in society and in the very content and technologies of education as a pedagogical process.

Аннотация.

Возрастающий интерес экономической науки к творческим способностям человека и путям их активации совпадает с общей закономерностью развития современной науки. С точки зрения экономической теории это предполагает переход к «человеческому» измерению общественной жизни, ставя личность как производителя и потребителя в центр социально-экономической системы. Это, в свою очередь, требует понимания роли образования и других сфер воспроизводства творческих качеств человека.

Категория «человеческий капитал» позволяет изучать многие явления рыночной экономики с единой точки зрения. По мнению некоторых ученых, концепция человеческого капитала играет центральную роль в современном экономическом анализе. Это открывает новые возможности для изучения таких проблем, как экономический рост, распределение доходов, место и роль образования в общественном воспроизводстве, содержание трудового процесса, мотивация и т. д.

В современных условиях на первый план выходят потребности гармонично развитой личности, вытекающие из логики социального и технического прогресса. Сегодня мировое сообщество неизбежно движется к реализации гуманистических идеалов образования путем повышения социальной, педагогической и экономической эффективности его функционирования. Социальная эффективность выражается в различных формах утверждения гуманизма как в обществе, так и в самом содержании и технологиях образования как педагогического процесса.

Keywords: *education, human capital, level of economy and culture in society, reproduction, social phenomenon*

Ключевые слова: *образование, человеческий капитал, уровень экономики и культуры общества, воспроизводство, социальное явление.*

The actuality of the study is that education problems are becoming the main economic problems of our time and the near future. At the same time, the study of the role of the education sector in society should be based on an analysis of the essential properties of the educational service as a constitutive basis of the education system. Studying the process of production of an educational service as an economic category from the

perspective of economic theory dictates the need to analyze the problem from the point of view of determining the role and place of this service in the system of reproduction of human capital.

The object of the study is the production and consumption of educational services in the process of forming human capital, and **the subject of the study** is

the economic relations that arise in the process of forming human capital.

The purpose of the study is to form theoretical approaches that allow us to clarify the role of education in the formation of human capital.

Achieving this goal involves solving the **following tasks**:

- determine the features of the production of educational services in the field of education;
- identify the role of educational potential and educational services in the process of reproduction of human capital;
- to clarify the characteristics of the process of formation of the regional market of educational services;
- prove the importance of sources of diversification of education financing.

Education as a social phenomenon is, first of all, an objective social value. The moral, intellectual, scientific, technical, spiritual, cultural and economic potential of any society directly depends on the level of development of the educational sphere.

However, education, having a social nature and historical character, in turn, is determined by the historical type of society that implements this social function. It reflects the tasks of social development, the level of economy and culture in society, the nature of its political and ideological attitudes, since both teachers and students are subjects of social relations [3; 96].

Education as a social phenomenon is a relatively independent system, the function of which is the systematic training and education of members of society, focused on mastering certain knowledge (primarily scientific), ideological and moral values, abilities, skills, norms of behavior, the content of which is ultimately determined socially - the economic and political system of a given society and the level of its material and technical development.

A quick analysis of the recent history of education reform allows us to conclude that beyond the various scenarios for the development of education, as a rule, there were systemic social and mental effects, in the creation of which education participates:

- formation of human identity in a multi-ethnic, multi-confessional and multicultural state;
- social and spiritual consolidation of society;
- ensuring social mobility of the individual, quality and accessibility of education as factors in reducing the risks of social stratification of society;
- construction of social norms of tolerance and trust in each other among representatives of different social groups, religious and national cultures;
- successful socialization of the younger generation;
- increasing the competitiveness of the individual, society and state [1; 127].

Education is the basic sphere of reproduction of human potential, in which a person is formed as an individual. The knowledge gained helps to reveal the essence of human life in society, because worldview, worldview, determination of the place and role of the individual in society, assimilation of the humanitarian foundations of communication, norms of morality and

morality, and the sociocultural development of the individual make a person a part of society. A person's professional training in the educational system lays a solid foundation for professional activity, which realizes personal abilities and his labor potential to the greatest extent. That is why, in the theory of human capital, the level of education of the population is considered as the main component of its value, and education is unanimously recognized as a constant component of labor activity. In addition, modern research proves a stable connection between a person's education and his life expectancy, and, therefore, knowledge as a result of education is important for longevity and has sociobiological significance. Transformational processes in the economy require an innovative approach to the system of training future specialists. Education is inherently an innovative field, since it is based on the constant use of new knowledge produced by scientific institutions and universities. The personnel of the educational system is the most important part of the country's intellectual potential, which, unlike scientists, performs such a social function as educating students, as well as replicating already known theoretical positions, concepts, conclusions and obtaining certain practical skills. These aspects of the educational process are also, to a certain extent, innovative in nature [6].

Increasing the level of education to solving problems in the labor market

Raising the educational level at a higher level is carried out by universities, institutes for advanced training and retraining of personnel. In recent years, there has been a desire among young people to obtain higher qualifications.

The reasons for this situation are most likely the following:

- priority of higher education over secondary vocational education;
- accessibility of higher education associated with the availability of a paid form of education;
- the desire to have a good job and have an alternative choice of workplace;
- the prevailing opinion that a high level of education leads to an increase in income and, in particular, wages [4; 122].

Of course, a person who has a certain amount of knowledge is more competitive and creative. Training in a second specialty makes it possible to reduce the imbalance in the labor market between supply and demand, because a less in demand specialty dictates circumstances that require retraining the employee, that is, obtaining a new specialty that is most in demand in the region. The advantages of the retraining system also include the following:

- training of a second specialty occurs in a shorter period of time;
- obtaining an education using such a system allows you to avoid duplication of disciplines and eliminate a rather large block of general theoretical training;
- the traditional form of lectures has fewer advantages over lectures that have strong feedback, since the teaching persons have certain skills;
- the country's human potential is growing;
- areas of labor application are expanding;

- teaching a theoretical block of disciplines, carried out by the most competent teaching staff, capable of conveying knowledge of a particular subject within the framework of the main ideas of the development of the Azerbaijani state, is most closely linked with the practical skills of students.

In addition, the new specialty, firstly, continuously complements previously received education, and secondly, is a conductor of innovative ideas and technologies. Analyzing the dynamics of statistical data characterizing employment and unemployment, it should be noted that the level of economic activity of the population, that is, the propensity to supply labor, increases in proportion to the level of education, reaching a maximum among persons with higher professional education.

An increase in the level of education leads to an increase in the human potential of the country. Enterprises need knowledgeable, skilled personnel, since new technologies require greater abilities. In this regard, retraining of elderly people will avoid the reduction of this category of workers.

Based on the above, we can conclude that the system of higher and postgraduate education makes it possible to solve pressing problems in the labor market. After all, education outside the context of the labor market loses its meaning, and vocational training is the most important form of individual self-realization in the labor market, in the sphere of labor relations.

In modern conditions, the competitive advantages of economic systems are largely achieved not through natural resources, but through knowledge, information, and innovation, which serve as the basis for the economic growth of countries. This explains the growing interest shown in the development of human capital by leading foreign and domestic scientists.

Despite the contradictory understanding of the structure of human capital, all researchers are unanimous in recognizing the enormous importance of the educational factor, i.e. knowledge, skills, abilities and abilities to perceive them and periodically update them - everything that formal education instills in a person. Many researchers have tried to separate the influence of the education factor on the growth of future income from the influence of health, abilities, and social origin. The results that different scientists have come to regarding the importance of the educational factor are practically the same: the total impact of all factors, with the exception of education, is no more than 40%, therefore 60% of a person's income is explained by the level of his education.

The role of education is not only to increase income levels, but also to expand a person's capabilities and the availability of benefits that make his life more interesting, meaningful, and happy. Education is considered as a necessary benefit for strengthening health and ensuring active longevity of a person, for raising healthier and more prosperous offspring, for preserving a favorable environment, for mutual understanding of different groups of the population.

Countries with developed market economies have long considered the primary form of completed capital

investment in society to be primarily human development, especially for countries that do not have reserves of raw materials and countries with a material base destroyed during the Second World War, such as Taiwan, Korea, Japan, Germany [5].

The concept of human capital is based on two definitions of education - as a resource (human capital itself) and as a system (in which its accumulation occurs), which allows us to build a bridge between the economic and sociological approaches to education. The economic approach considers education as a source of economic growth and evaluates it from the standpoint of economic efficiency through improving the quality of the workforce and labor productivity. The accumulation of human capital occurs both in the process of schooling, which lays down basic knowledge and skills, and during post-school education, aimed at obtaining a specific profession, as well as within the framework of professional activities. Moreover, the skills and knowledge acquired at the previous stages of training increase the efficiency of further investments in human capital and, as a result, provide the opportunity for successful activities in various fields. A higher education institution provides certain professional knowledge and skills, the opportunity to apply them in practice and obtain an initial understanding of the professional labor market in the form of practical training.

But its most important function is the development of general cultural capital, which lays the universal foundation for further professional activity and subsequent development. On a macro scale, a highly educated workforce represents a country's human potential. Thus, the state of the modern education system ultimately determines the development of the country in the coming years. Therefore, it is logical to assert that education is the leading branch of human capital production, the foundation of the future well-being of an individual and the entire society [2; 67]. At its core, the diversity of education systems is a reflection of cultural, social, political, philosophical, religious and economic diversity, which is a unique asset. In addition to specific substantive aspects related to the reflection in the educational process of trends in the universalization of the lifestyle of modern man and the strengthening of regionalization of development, the organizational forms themselves are of great importance, which make it possible to improve educational practice. At the international level, it is important that people take full advantage of this source of diversity by facilitating access for residents of each state and students of educational institutions of each country to the educational resources of other states. In particular, for higher education, it is extremely important for one country to recognize diplomas, degrees, and qualifications obtained in another country, which is one of the elements of the right to education and promotes the mobility of relationships between countries.

The priority task is to achieve the effectiveness of the functioning of the education system from the perspective of the social order of tomorrow, which includes problems of both the external efficiency of education and concerns, first of all, issues of its content,

and internal efficiency, which are associated with the organization of the management process.

Result

Education of the 21st century is designed to change the content and form of development necessary for the survival of civilization. The strategic goal of education as a social mechanism of self-organization today is to overcome the rapid development of social existence over social consciousness, the transition to the determining role of not material, but spiritual and cognitive values as we move towards a society based on knowledge. This process must be intelligently managed and contribute to the transformation of people's consciousness, which is possible as a result of changing the structure of the educational process, taking into account the need to purposefully design the future to realize its most favorable scenarios. The problem of assessing the role of the increased level of education of the workforce in the process of economic development has identified several approaches to its solution. There is a so-called concept of "human capital", the authors of which believe that the cost of the learning process is an "investment in a person", and the accumulation of knowledge and skills is the process of accumulating "human capi-

tal". In this case, the education system is seen as an "industry" that produces capital with a particularly long service life, since education provides a lifetime of income and the ability to participate in the spiritual life of society. The reasoning for this is that the capacity for economic activity is not given at birth, that just as the land is first cultivated and cultivated before it bears a harvest, so a person first requires training and education before he can be intelligently used in production.

Bibliography:

1. Андреева Г.М., Богомолова Н.Н., Петровская Л.А. Современная социальная психология М., 2006.-321с.
2. Волков Д. В. Роль образования в формировании человеческого капитала. М.: РГБ, 2003 – 178с.
3. Давыдов А.Ю. Образовательный фактор в формировании и развитии человеческого капитала. Пятигорск, 2007- 118 с.
4. Евсеенко Т.П. Доступность высшего образования в условиях формирования рынка образовательных услуг // Экономика образования. — 2009. № 3. - С. 114-132.
5. <http://geopub.narod.ru/student/fokin/2/4.htm>
6. <http://www.careerist.ru>

Білявська Т. М.

Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського

DOI: [10.24412/2520-6990-2024-12205-49-50](https://doi.org/10.24412/2520-6990-2024-12205-49-50)**ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ОРФОГРАФІЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ МАЙБУТНІХ
УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В МЕЖАХ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

Biliavska T. M.

National University of V. O. Sukhomlynsky

**FEATURES OF THE FORMATION OF SPELLING COMPETENCE OF FUTURE PRIMARY
SCHOOL STUDENTS****Анотація.**

У статті досліджено проблему орфографічної компетентності майбутніх учителів початкової школи. Обґрунтовано, що орфографічна компетентність є важливою складовою лінгвістичної компетентності. У результаті дослідження визначено, що рівень мовної підготовки майбутнього вчителя відповідає сучасним запитам суспільства. Окреслено педагогічні умови формування орфографічної компетентності майбутніх учителів початкової школи в умовах сучасного освітнього процесу вищого навчального закладу.

Abstract.

The article investigates the problem of spelling competence of future primary school teachers. It is substantiated that spelling competence is an important component of linguistic competence. As a result of the research it was determined that the level of language training of the future teacher meets the modern demands of society. The pedagogical conditions of formation of spelling competence of future primary school teachers in the conditions of modern educational process of higher educational institution are outlined.

Ключові слова: професійна освіта, якість освіти, педагогічні умови, лінгвістична компетентність, орфографічна компетентність, майбутній учитель, початкова школа.

Keywords: professional education, quality of education, pedagogical conditions, linguistic competence, spelling competence, future teacher, primary school.

Формування ключових компетентностей та створення ефективних механізмів їхнього впровадження є сьогодні одним із ефективних шляхів оновлення змісту освіти. У цьому контексті важливими є наукові дослідження таких вчених, як-от: В. Беляв, М.Вашуленко, М. Голуб, А. Горошкіна, Т. Донченко, С. Караман, К. Клімова, І. Кочан, Л. Кравець, В. Мельничайко, М. Остапенко, Л. Пономар, М.Пентиліук, Ю. Рашкевич, Л. Скуратовський, Л. Струганець, Г. Шелехова та інші.

Невід'ємною складовою якісної підготовки майбутніх фахівців є лінгвістична освіта, яка посідає одне з важливих місць у системі універсальних та спеціальних компетентностей майбутнього вчителя, але насамперед вчителя початкової школи. Адже саме від його професійної діяльності залежить формування ключових компетентностей здобувачів початкової освіти. Важливо зазначити, що лінгвістична компетентність стала предметом дослідження низки вчених. Наприклад, Є. Божович вважає, що мовна компетентність – це система знань про мову, вміння використовувати мову відповідно до мети того, хто говорить (слухає) та умов спілкування [2]. Н. Дика у своєму дослідженні розкриває структуру лінгвістичної компетентності. На її думку, ця компетентність ґрунтується на системі знань про мову, одиниці мови всіх рівнів (фонетичного, лексичного, словотвірного, морфологічного, синтаксичного) [4]. У цьому контексті важливим видається зауважити, що

орфографічна компетентність – невід'ємна складова лінгвістичної компетентності. Проте спеціальних досліджень щодо проблем формування цієї компетентності у вищому навчальному закладі вкрай мало. Аналіз наукових праць свідчить про те, що не виявлено факторів, що впливають на процес формування зазначеної компетентності; не досить ґрунтовно досліджено педагогічні умови формування орфографічної компетентності саме майбутніх учителів початкової школи. На нашу думку, освітній процес стане більш ефективним, якщо буде досліджено та визначено педагогічні умови формування орфографічної компетентності в межах закладу вищої освіти.

Логіка дослідження передбачає визначення специфіки формування орфографічної компетентності майбутніх спеціалістів. Під специфікою формування цієї компетентності ми розуміємо сукупність ознак, характерних рис та закономірностей, властивих лише певному процесові. Отже, було виділено такі особливості формування орфографічної компетентності.

1. Базовий рівень знань студентів першого курсу. Як показує педагогічна дійсність, більшість студентів, які вступають на перший курс, мають різні рівні мовної підготовки. Важливо відзначити, що через економічні, політичні та соціальні проблеми в державі роль сучасного вчителя є частково знеціненою. А відповідно, в рейтингу престижних спеціальностей ця професія знаходиться на нижніх позиціях. Тому на спеціальність «Початкова освіта» здебільшого вступають студенти із серед-

нім рівнем знань, а іноді взагалі з низьким. Тому серед сучасного контингенту студентів, які обрали спеціальність «вчитель початкової школи», маємо незначну кількість майбутніх учителів із високим рівнем знань, зокрема з української мови. У цьому контексті постає питання про якісну лінгвістичну підготовку з української мови в межах вищого навчального закладу.

2. Особливість спільної діяльності викладачів та студентів. Значне скорочення аудиторної роботи у процесі вивчення лінгвістичних дисциплін на спеціальності «Початкова освіта». По-перше, скорочено кількість годин за курсом «Сучасна українська літературна мова» за спеціальністю «Початкова освіта»; по-друге, такий предмет, як «Практикум з українського правопису», належить до варіативної частини. А це означає, що не обов'язковий для вивчення. Важливо наголосити, що саме в межах зазначених предметів ми маємо сформувати орфографічну компетенцію майбутніх учителів початкової школи, оскільки згідно з робочою програмою з курсу «Сучасна українська літературна мова» (для студентів спеціальності «Початкова освіта») передбачено вивчення розділу «Орфографія». У межах цього розділу студенти вивчають принципи українського правопису, орфографічні норми та правила. Однак через значне скорочення годин, на вивчення цього матеріалу заплановано одне аудиторне заняття, або взагалі такі теми рекомендовано вивчати та опрацьовувати самостійно.

3. Навчально-методичне забезпечення. У випадках непорядкованості правопису варто було б звернутися до лексикографічних джерел. Але тут є проблема. По-перше, чинний «Український правопис» не дає однозначної відповіді на всі сучасні питання; по-друге, низка орфографічних словників, у тому числі й академічних, потребують оновлення та перевидання. «Орфографічні словники, видані різними авторами, по-різному трактують положення згаданого правопису, або взагалі орієнтуються на альтернативні орфографічні концепції (те саме стосується й багатьох словників-довідників з правопису, підручників, посібників)» [3, с. 6]. Таким чином, тут виникає проблема навчально-методичного забезпечення, яка є вкрай важливою саме у вищих навчальних закладах.

У процесі дослідження цієї проблеми у науковій літературі та педагогічній практиці з'ясовано вимоги, які ставить суспільство перед сучасним учителем початкової школи. Встановлено, що найуспішнішими на ринку праці будуть фахівці, які вміють ставити мету та досягати її, навчатися протягом життя, працювати в команді, можуть критично мислити, спілкуватися у багатокультурному середовищі, володіти сучасними технологіями.

Відповідно визначено протиріччя, які існують у питанні формування орфографічної компетенції майбутніх учителів початкової школи, зокрема: між тими вимогами, які ставить сучасне суспільство до

вчителя початкових класів, та недостатньою теоретико-методологічною базою, на основі якої здійснюється формування орфографічної компетенції майбутніх педагогів.

У цьому контексті важливим видається визначити педагогічні умови, дотримання та реалізація яких, на нашу думку, забезпечить ефективність формування орфографічної компетенції майбутніх учителів початкової школи. У межах нашого дослідження під педагогічними умовами ми розуміємо такі складові педагогічної системи, які забезпечуватимуть досягнення конкретної педагогічної мети, і за яких процес формування орфографічної компетенції у вищій школі буде якісним та ефективним. Відповідно перша педагогічна умова – формування мотиваційної орієнтації студентів на оволодіння орфографічною компетенцією. Друга педагогічна умова – використання сучасних педагогічних технологій у процесі мовної підготовки майбутніх учителів початкової школи. Третя педагогічна умова – організація освітнього процесу у вищому навчальному закладі в такому напрямі, який передбачає активну взаємодію викладача зі студентом, а також подальшу спільну продуктивну діяльність. Таким чином, вважаємо, що дотримання таких педагогічних умов сприятиме формування орфографічної компетенції майбутніх учителів початкової школи. Варто зазначити, що педагогічні умови базуються на методології професійної освіти, яка віддзеркалює взаємозв'язок та взаємодію різних підходів до вивчення теорії і практики зазначеного питання, а саме: компетентнісного, системного та лінгводидактичного.

Отже, у науковій розвідці ми висвітлили педагогічні умови формування орфографічної компетенції майбутніх учителів початкової школи. Однак це тільки один із компонентів дослідження орфографічної грамотності. Вважаємо, що важливим етапом в подальшому є створення моделі, яка надасть можливість визначити всі структурні елементи педагогічної системи у процесі взаємної діяльності студентів та викладачів: зміст, педагогічні технології, засоби навчання, методи контролю.

Список літератури

1. Бистрова Ю.В. Інноваційні методи навчання у вищій школі України. Право та інноваційне суспільство. 2015. №1 (4). С. 27–33.
2. Божович О.Д. Розвиток мовної компетенції як психологічної системи /Дисертація на здоб. наук. ст. доктора психол. н. М.: 2016. 450 с.
3. Данильчук Д. В. Український правопис: роздоріжжя та дороговкази. Київ: Либідь, 2013. 224с.
4. Дика Н. М. Формування мовної особистості учня загальноосвітнього навчального закладу в умовах реалізації концепції нової української школи. Науковий журнал «Молодий учений». 2017. № 11 (51). Листопад. С. 294–297.
5. Рашкевич Ю. М. Болонський процес та нова парадигма вищої освіти: монографія. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2014. 168 с.

*Yakovets Karolina,
Yakovets Ruslan,
Chornenka Zhanetta*

Bukovinian State Medical University, Ukraine

[DOI: 10.24412/2520-6990-2024-12205-51-53](https://doi.org/10.24412/2520-6990-2024-12205-51-53)

PROBLEMS OF TEACHING OTOLARYNGOLOGY IN MEDICAL UNIVERSITIES IN EXTRAORDINARY CONDITIONS AT THE UNDERGRADUATE STAGE

Resume.

Today, medicine is developing at a frantic pace. It is no longer enough to simply be an otolaryngologist, or a cardiologist, or a surgeon. Huge masses of information must be mastered by a narrow specialist, for this it takes time, because the theory must be supported by practice, the skills to acquire them. The best opportunities for acquiring theoretical knowledge and practical skills for young doctors are precisely in the conditions of study at medical universities.

Keywords: *subject otolaryngology, medical students, extraordinary conditions, undergraduate training*

Disturbing trends towards neglecting common sense in the development, examination, approval and revision of otolaryngology programs for medical students of various specialties began long before the emergency conditions: pandemic and war.

Let's analyze the situation that has developed, for example, with the subject of otolaryngology and the education of medical students in general. All "improvements" and optimizations over the past 20 years were aimed only at reducing the hours of learning practical skills in otolaryngology.

Otolaryngology is a narrow medical field that specializes in the diagnosis, treatment and prevention of diseases of the ENT organs, as well as tissues adjacent to them. Today, experienced doctors who possess knowledge, skills and rules of conduct are extremely needed. Otolaryngology is an important specialty relevant to family medicine, pediatrics, and general practice, as 20% to 40% of adult general practice consultations are related to otolaryngological complaints.

Otorhinolaryngology is a medical specialty located between three important areas: acute life-threatening emergencies, oncology and reconstructive surgery, as well as the largest volume of benign diseases that affect the quality of life of children and adults [1]. It is an important specialty that is relevant to family medicine, pediatrics, and general practice [2]. Otolaryngological problems constitute a significant part of referrals to primary care centers [3]. It is known that 20–40% of adult general practice consultations are related to otorhinolaryngological complaints [4-7].

Evaluating the attitude of medical students to the teaching of otorhinolaryngology, R. Rivron and M. Clayton [8] noted that students consider the most useful aspect of attending an outpatient appointment, but not enough time is allocated for it. Lecture courses were also considered useful, but too much time was devoted to observing operations. Previous studies have shown that, on average, an otorhinolaryngology course in medical school lasts 1.5 weeks, and 42% involve a formal assessment [9, 10]. For example, in two-thirds of medical schools in Canada, there is no mandatory rotation of otolaryngologists, and where it is, the training program lasts no more than 1 week [11]. The main tasks

of studying otolaryngology at the pre-diploma stage are:

- Demonstrate the possibility of obtaining a complete clinical otolaryngological history.
- Be able to conduct a complete otolaryngological medical examination and establish a preliminary clinical diagnosis.
- Be able to distinguish between life-threatening, serious and mild conditions.
- Realize the need to consult an otolaryngologist.
- To be familiar with various research and treatment methods used in otolaryngology.

There is a clear discrepancy between the scope and duration of training in otorhinolaryngology and the necessity and relevance for primary care practice in this specialty. This problem is not limited to Canada.

Similar trends were noted in the United Kingdom, the USA, and Ukraine is no exception [11,12]. From the perspective of students, several studies have shown that the level of confidence in solving ENT clinical problems after graduating from medical school is low. A study conducted in the United Kingdom found that 75% of adult residents in an emergency medicine residency program felt that they had not received sufficient training in otolaryngology in medical school [13].

The reasons for the underrepresentation of otorhinolaryngology in curricula for graduate medical education are multifactorial:

- 1) otorhinolaryngology is a small surgical specialty with a proportionally small representation in administrative positions that influence the policy of medical education;
- 2) medical advances, including, but not limited to, antibiotic therapy, have led to a dramatic reduction in some clinical problems (eg, complications of otitis media such as mastoiditis);
- 3) increasing the prevalence of interdisciplinary training (for example, otitis media can be taught by family doctors and pediatricians).

Despite these reasons, there is ample evidence demonstrating a mismatch between the number and perceived need for otolaryngology training in medical schools [14].

To date, both the previously developed test control of students' knowledge and its use for training students

in otorhinolaryngology are clearly insufficient in order to improve the professional competence of students in otorhinolaryngology in connection with the wide implementation of modern and more informative endoscopic and tomographic research methods in ENT practice ENT organs. Accordingly, it is promising to improve test control of knowledge in the direction of using illustrative materials, including endoscopic, computer, magnetic resonance and positron emission photos, drawings, diagrams, etc., which at the current stage of technology development have become widely available in practical health care.

They are of particular importance not only when studying the topography of the ENT organs with a complex structure, closely bordering on important structures of the head and neck, but also pathological conditions.

Illustrative materials were used by us in the comprehensive preparation and in the subsequent assessment of the knowledge of 4th year students in anatomy, physiology and methods of examination of ENT organs, as well as in the clinical objectification of assessment of ENT pathology. In the structure of questions according to V. Pareto's law, the most clinically important questions related to the detection of the most common pathologies of the ear, throat and nose have been selected in the form of different levels of textual and illustrative tests (selective, substitute) including data from endoscopy, computer, magnetic resonance imaging, radiography, audiometry, hearing testing with tuning forks, etc.

The results of the multi-component text and illustration tests used in the 7th lesson (module control for the 1st credit on methods of examination of ENT organs), traditional oral survey evaluations during 6 lessons, the average annual grade and ICTS level were analyzed in parallel in 58 students. Last semester, students were not familiarized with the test materials. To determine the informativeness of the illustrative tests, the following indicators were studied: arithmetic averages, the specific weight of the deviation of the results of knowledge determination by various methods, pairwise correlation coefficients.

The average score of the knowledge assessment in the sample using different control methods ranged within rather narrow limits of 3.64-3.82 (3.73+0.09) and was: in the case of a traditional oral survey - 3.82, in the case of illustrative testing - 3.76, in text testing - 3.54 (average annual grade - 3.81). The deviation of the results of the illustrative test by 1 point in comparison with the current academic performance was 14.9%, with an annual assessment of 9.9%. It should be emphasized that the level of linear pairwise correlation coefficients ranged from 0.21 to 0.84 and depended on several factors, including from the number of questions.

It was determined that it is advisable to use no less than 5 and no more than 9 questions during testing, while the level of the pairwise correlation coefficient reaches the average strength of the connection. Thus, integrative illustrative tests are sufficiently informative, their use expands the arsenal of modern methods of teaching and determining students' knowledge, allows

to reduce the time of the survey, interest students and reduce the level of the subjective evaluation factor.

Conclusion. Modern realities of teaching otolaryngology require the introduction of interactive teaching methods that enable the teacher to simulate a clinical situation, and students work out not only practical skills, but in the process of learning they also understand and analyze their actions, thereby forming high-quality skills. It must be remembered that an important prerequisite for successful learning is also the presence of the student's motivation to study, and the teacher's task is to support interest in the learning process. A motivated student participates more actively in learning, looks for additional ways to achieve the goal. At the same time, to successfully master this discipline, it is necessary to apply effective teaching methods. This approach to teaching clinical disciplines can become a prerequisite for successful training of future doctors in the process of reforming the health care system of Ukraine.

Reference:

1. Sandhu DPS, Waddell A. Teaching ENT in Primary Care. *Otolaryngol (Sunnyvale)*. 2016;6:2. doi: 10.4172/2161-119X.1000228.
2. Campisi P, Asaria J, Brown D. Undergraduate ENT education in Canadian medical schools. *Laryngoscope*. 2008;118(11):1941-50. doi: 10.1097/MLG.0b013e31818208e7.
3. Hu A, Sardesai MG, Meyer TK. A need for otolaryngology education among primary care providers. *Med Educ Online*. 2012;17:17350. doi: 10.3402/meo.v17i0.17350.
4. Donnelly MJ, Quraishi MS, McShane DP. ENT and general practice: a study of paediatric ENT problems seen in general practice and recommendations for general practitioner training in ENT in Ireland. *Ir J Med Sci*. 1995;164:209-11. doi:10.1007/BF02967831.
5. Griffiths, E. Incidence of ENT problems in general practice. *J Royal Soc Med*. 1979;72:740-2. doi: 10.1177/014107687907201008.
6. Morris PD, Pracy R. Training for ENT problems in general practice. *Practitioner*. 1983;227:995-9.
7. Neil JF. Otolaryngology in the curriculum. *J R Soc Med*. 1979;72(8):551-2. doi: 10.1177/014107687907200802.
8. Rivron RP, Clayton MI. ENT teaching. *Clinical Otolaryngology*. 1988;13:133-7. doi: 10.1111/j.1365-2273.1988.tb00753.x.
9. Clamp PJ, Gunasekaran S, Pothier DD, Saunders MW. ENT in general practice: Training, experience and referral rates. *J Laryngol Otol*. 2007;121(6):580-3. doi: 10.1017/S0022215106003495.
10. Mace AD, Narula AA. Survey of current undergraduate otolaryngology training in the United Kingdom. *J Laryngol Otol*. 2004;118:217-20. doi: 10.1258/002221504322928008.
11. Sorichetti BD, Pauwels J, Jacobs TB, Chadha NK, Kozak EL, Kozak FK. High frequency of otolaryngology/ ENT encounters in Canadian primary care despite low medical undergraduate experiences. *Can Med Educ J*. 2022;13(1):86-9. doi: 10.36834/cmej.72328.

12. Haddad J, Shah J, Takoudes TG. A survey of US medical education in otolaryngology. *Arch Otolaryngol Head Neck Surg.* 2003;129:1166-9. doi: 10.1001/archotol.129.11.1166.

13. Sharma A, Machen K, Clarke B, Howard D. Is undergraduate otorhinolaryngology teaching relevant to

junior doctors working in accident and emergency departments? *J Laryngol Otol.* 2006;120:949-51. doi: 10.1017/S0022215106002246.

14. Fung K. ENT--head and neck surgery in undergraduate medical education: advances and innovations. *Laryngoscope.* 2015;125:S1-14. doi: 10.1002/lary.24875.

Петренко О.Б.,
Доктор педагогічних наук, професор МНУ ім.В.О.Сухомлинського
Бреславська Г.Б.
Кандидат педагогічних наук, докторант МНУ ім. В.О.Сухомлинського
[DOI: 10.24412/2520-6990-2024-12205-54-56](https://doi.org/10.24412/2520-6990-2024-12205-54-56)

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ ПОЗААУДИТОРНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

Petrenko O.B.,
Doctor of Pedagogical Sciences,
Professor V.O.Sukhomlynskyi National University of Mykolaiv
Breslavska H.B.
Candidate of pedagogical sciences,
doctoral student o V.O.Sukhomlynskyi National University of Mykolaiv

THE USE OF INTERACTIVE TECHNOLOGIES IN THE PROCESS OF POST-GRADUATE STUDENT WORK

Анотація.

У статті аргументовано переваги використання інтерактивних технологій у виховному процесі позааудиторної роботи. Зазначено, що вдосконалення навчально-виховного процесу позааудиторної роботи потребує цілеспрямованого використання інноваційних технологій, які сприятимуть вияву активності студентів, реалізації особистісно-орієнтованого підходу, базуватимуться на діалогічній міжособистісній взаємодії учасників навчально-виховного середовища, і які складають основу інтерактивних технологій. Подано різні наукові підходи до класифікації інтерактивних технологій.

Abstract.

The article discusses the advantages of using interactive technologies in the educational process of extracurricular work. It is noted that the improvement of the educational process of extracurricular work requires the purposeful use of innovative technologies that will contribute to the manifestation of student activity, the implementation of a personality-oriented approach, will be based on dialogic inter-organizational interaction of participants in the educational environment, and which form the basis of interactive technologies. Various scientific approaches to the classification of interactive technologies are presented.

Ключові слова: позааудиторна робота, педагогічні технології, інтерактивні технології, інтеракції, класифікація

Keywords: extracurricular work, pedagogical technologies, interactive technologies, interactions, classification

Важливою складовою частиною процесу професійного становлення майбутніх фахівців є освітнє середовище закладу вищої освіти, в якому він виступає суб'єктом власного професійного зростання. Найважливішою метою діяльності закладу вищої освіти є позитивно соціалізована особистість, яка має високий рівень власної професійної кваліфікації. Пошук оптимальних шляхів професійного розвитку є одним із найважливіших аспектів проблеми фахової підготовки висококваліфікованого фахівця. Відтак одним зі шляхів формування професійної культури майбутнього фахівця є включення його в різні види діяльності, де поєднується аудиторна та позааудиторна діяльності студентів.

У процесі модернізації освіти перед сучасним вишем стоять завдання формування та виховання всебічно розвиненої особистості майбутнього фахівця, розвиток вміння брати відповідальність за прийняті рішення, толерантність, вміння працювати з різними видами інформації; здатність постійно підвищувати свою освіту [3].

У сучасному інформаційному світі проблема виховання молоді з високими моральними власти-

востями має особливе значення. У зв'язку з цим перед вищою школою ставляться завдання, пов'язані з дослідженням теоретичних та методичних проблем розвитку культури студентів. У педагогічній літературі розроблено різні аспекти морального, трудового, естетичного та фізичного виховання студентів, накопичено значний досвід щодо формування у них соціальних та професійних компетенцій.

Проблемі ролі позааудиторної діяльності у формуванні професійної компетентності майбутніх фахівців приділяється належна увага у психолого-педагогічних дослідженнях багатьох авторів, зокрема таким її аспектам: висвітленню значення позааудиторної виховної роботи у процесі професійного становлення майбутніх фахівців (С. Вітвіцька, О. Дубасенюк, Л. Кондрашова, В. Петрович, О. Язвінська та ін.); значення використання позааудиторної самостійної роботи у формуванні професійної компетентності майбутніх фахівців (А. Алексюк, В. Буряк та ін.); вивченню рівнів, форм і видів позааудиторної діяльності (Л. Онучак, О. Язвінська та ін.) [4].

Значення та роль позааудиторної роботи у формуванні професійної компетентності майбутніх фахівців, визначено такими нормативно-правовими документами, як: Закон України «Про освіту», Закон України «Про загальну середню освіту», Закон України «Про вищу освіту», а також локальними документами закладу вищої освіти, серед яких: статут закладу вищої освіти; положення про студентське наукове товариство, студентський науковий гурток, проблемну групу; плани навчальної, виховної роботи закладу вищої освіти та ін. Адже за сучасних умов позааудиторна діяльність виконує роль наступництва між теорією та практикою, між навчальним і виховним процесом у вищій школі, між загальноосвітніми закладами та закладами вищої освіти [1].

У процесі позааудиторної виховної роботи студентів для формування фахових компетентностей та розвитку якостей особистості сприяють інтерактивні технології, які передбачають взаємодію всіх учасників освітнього процесу у вирішенні навчальних та практичних задач. До них відносяться, наприклад, дискусії, рольові ігри, соціальні проекти, колективні розв'язання творчих завдань. Саме інтерактивні технології створюють необхідні умови як для становлення та удосконалення фахових компетентностей через включення учасників освітньо-виховного процесу, так і для усвідомлення та прийняття ними моральних цінностей суспільства [1].

Використання інтерактивних технологій стає необхідністю для формування фахових компетентностей.

Переваги інтерактивних технологій у тому, що нові знання та навички не даються у готовому вигляді, а добуваються самостійно під час групового взаємодії. Кардинально змінюються ролі викладача та студента.

Важливу роль у процесі виховання грає застосування інтерактивних освітніх технологій, у яких основним способом організації педагогічної взаємодії стає не тільки активний зворотний зв'язок між викладачем та студентів, а також організація взаємодії студентів між собою. В інтерактивних технологіях взаємодія переважає вплив [6].

Характерною ознакою та основою інтерактивної технології виховання є взаємодія всіх суб'єктів виховного процесу, спрямована на продуктивну, творчу діяльність. До інтерактивних технологій належать дискусії, кейс-технології, тренінги, рольові та ділові ігри, проектна діяльність, технологія розвитку критичного мислення.

У будь-якій інтерактивній технології студенти виступають повноправними учасниками освітнього процесу, їх досвід так само важливий, як і досвід викладача, який не стільки дає готові знання, скільки спонукає студентів до самостійного пошуку необхідної інформації. Спільна, групова робота, властива всім методам інтерактивних технологій, що протидіє виникненню відчуження між суб'єктами освітньо-виховного процесу. У процесі спільної роботи студенти виявляють спільність поглядів, переживань, почуттів [5].

В інтерактивних технологіях викладач виступає у кількох основних ролях. У кожній з них він організує взаємодію учасників із тією чи іншою областю інформаційного середовища. У ролі інформатора-експерта, ролі організатора-фасилітатора він налагоджує взаємодію учнів із соціальним та фізичним оточенням (розбиває на підгрупи, спонукає їх самостійно збирати дані, координує виконання завдань, підготовку мініпрезентацій тощо), ролі консультанта викладач звертається до професійного [3].

Інтерактивні технології виховання передбачає організацію умов для розкритості, взаємної довіри, у яких відбувається ідентифікація, виникає емоційний зв'язок між учасниками групи, співпереживання, емпатія. І в той же час взаємодія з іншими створює сприятливі умови для самопізнання, самооцінки, самокритики. Все це дозволяє студентам краще зрозуміти інших та себе.

Особливу роль у процесі використання інтерактивних технологій виховання грає рефлексія. В результаті спільної діяльності у учнів є можливість оцінити свій емоційний стан у процесі спілкування не лише з педагогом, а й з учнем, проаналізувати та оцінити свої особистісні та професійні якості [4].

Взаємодія у процесі роботи над спільним проектом, дає змогу отримати не лише досвід позитивної взаємодії, а й відчувають підтримку, зміцнює віру у собі, підвищує самооцінку, сприяє самоствердженню, розвиває творчі здібності, формує толерантність, чуйність до інтересів та потреб інших, що і є стимулюючим фактором у процесі позааудиторної виховної роботи.

Таким чином, застосування технології інтерактивного виховання у позааудиторній роботі вишу, дозволяє вирішити завдання виховання.

Таким чином, використання інтерактивних технологій у процесі позааудиторної роботи студентів передбачає різні форми організації навчально-виховного процесу. Вони потребують певної зміни підходу до навчально-виховного процесу, а також значної кількості часу для підготування як студентам, так і викладачам. Такі форми роботи обов'язково повинні бути, це прекрасна можливість набратися досвіду та спробувати себе в реальних діях, бо він життєво необхідний. Інтерактивна освіта у порівнянні з традиційною має значну перевагу тому варто звернути на неї у вагу особливо в позааудиторній виховній діяльності.

Список використаної літератури:

1. Інтерактивні виховні технології — шлях до формування творчої особистості учня. URL: <http://svitppt.com.ua/vihovna-robota/interaktivni-vihovni-tehnologii-shlyah-doformuvannya-tvorchoi-osobistosti-uchnya.html>
2. Крапив'янська Л. В. Шляхи використання інтерактивних технологій в процесі формування соціально компетентної особистості. URL: http://liceum.ndu.edu.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=159&Itemid=155.
3. Національна програма виховання дітей та учнівської молоді в Україні. Чернівці : Видавничий дім «Букрек», 2005. 56 с.

4. Серган В. Г. Інтерактивні форми виховання : семінар. Класному керівнику. Усе для роботи : наук.-метод. журнал. 2011. №8. С. 14—15.

5. Шевчук І. Використання інтерактивних технологій у проведенні виховних годин. //Початкова школа : наук.-метод. журнал. 2004. №5. С. 13—15.

6. Ягоднікова В. В. Інтерактивні форми і методи навчання та виховання учнів. //Завучу. Усе для роботи : наук.-метод. журнал. 2009. № 22. С. 2—28.

UDC 004.8:378.1:811

Bryntseva Olena,*Senior lecturer of the Department of Foreign Language Training, European Integration and International Cooperation, Ukrainian Engineering Pedagogics Academy***Podorozhna Alina***Senior lecturer of the Department of Foreign Language Training, European Integration and International Cooperation, Ukrainian Engineering Pedagogics Academy*[DOI: 10.24412/2520-6990-2024-12205-57-60](https://doi.org/10.24412/2520-6990-2024-12205-57-60)**AI INTEGRATION IN FOREIGN LANGUAGE LEARNING IN HIGHER EDUCATION:
ADVANTAGES, CHALLENGES, AND FUTURE DIRECTIONS****Бринцева Олена,***Старший викладач кафедри ініомовної підготовки, європейської інтеграції та міжнародного співробітництва, Української Інженерно-Педагогічної Академії***Подорожна Аліна***Старший викладач кафедри ініомовної підготовки, європейської інтеграції та міжнародного співробітництва, Української Інженерно-Педагогічної Академії***ІНТЕГРАЦІЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ПРОЦЕС ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ У ЗВО:
ПЕРЕВАГИ, ВИКЛИКИ ТА МАЙБУТНІ НАПРЯМКИ****Abstract.**

The integration of Artificial Intelligence (AI) technologies into foreign language learning has revolutionized traditional methods, offering personalized, efficient, and enjoyable learning experiences. This paper explores the significant influence of AI on foreign language teaching at university, examining cutting-edge tools and approaches while addressing their advantages and limitations. AI-powered platforms, interactive apps, language assistants, and intelligent tutors are analyzed for their role in enhancing learning outcomes. Despite AI's benefits in accessibility, efficiency, and motivation, challenges such as cultural sensitivity, lack of human interaction, and adaptability persist. The importance of human interaction in language learning is emphasized, alongside the need for further research in adaptive systems, gamification, assessment, and ethical considerations. By navigating these complexities, educators and researchers can harness AI's potential to transform foreign language education in higher educational institutions. Furthermore, this paper delves into the ethical implications of using AI in foreign language teaching, such as data privacy and biases embedded within AI algorithms. It highlights the necessity for educators to strike a balance between the integration of AI technologies and the preservation of human connection in the language learning process. Through continued exploration and collaboration, we can pave the way for a future where AI enhances, rather than replaces, the intricacies of foreign language education.

Анотація.

Інтеграція технологій штучного інтелекту (ШІ) у вивчення іноземних мов дозволила революціонізувати традиційні методи, пропонуючи персоналізований, ефективний і приємний досвід навчання. У цій статті досліджується значний вплив штучного інтелекту на викладання іноземних мов в університетах, розглядаються найсучасніші інструменти та підходи, а також їхні переваги та недоліки. Платформи на основі штучного інтелекту, інтерактивні додатки, мовні асистенти та інтелектуальні репетитори аналізуються з точки зору їхньої ролі у покращенні результатів навчання. Попри переваги штучного інтелекту в доступності, ефективності та мотивації, залишаються такі проблеми, як культурна чутливість, брак інтерактивності та адаптивності. Підкреслюється важливість людської взаємодії у вивченні іноземної мови, а також необхідність подальших досліджень у галузі адаптивних систем, гейміфікації, оцінювання та етичних аспектів. Крім того, у цій статті розглядаються етичні наслідки використання ШІ у викладанні іноземних мов, такі як конфіденційність даних та упередженість, закладена в алгоритмах ШІ. Авторки підкреслюють необхідність для викладачів дотримуватися балансу між інтеграцією технологій штучного інтелекту та збереженням людського зв'язку у процесі вивчення мови. Враховуючи зазначені складнощі, викладачі та дослідники можуть використати потенціал штучного інтелекту для вдосконалення ініомовної освіти у вищих навчальних закладах. Продовжуючи дослідження та співпрацю, ми можемо прокласти шлях до майбутнього, в якому штучний інтелект доповнюватиме, а не замінюватиме тонкощі навчання іноземним мовам.

Keywords: Artificial Intelligence, foreign language learning, higher education, language learning platforms, adaptive learning systems, human interaction.

Ключові слова: Штучний Інтелект, вивчення іноземних мов, вища освіта, мовні навчальні платформи, адаптивні навчальні системи, людська взаємодія.

Formulation of the problem. The rapid and dynamic progress of science and technology has led to significant growth and continuous evolution of

knowledge, resulting in the constant aging and updating of information. This has led to profound transfor-

mations in the contemporary system of higher education, necessitating intensive adaptation and change. At the same time, technology is constantly advancing, enabling the efficient creation, storage, transmission, and perception of information. Learning a foreign language has perpetually represented a crucial skill for personal development, career advancement, and cultural appreciation. However, we now find traditional methods of language learning laborious and not always effective. With the rapid development of Artificial Intelligence (AI) technologies, the process of learning a foreign language is becoming increasingly accessible, efficient, and enjoyable. By exploring the impact of AI on foreign language learning at the university level, we can gain a deeper understanding of how these innovative tools can significantly enhance the overall learning experience for students. In addition, we can gain valuable insights into the potential limitations that arise from using AI in language education. This comprehensive analysis will benefit both educators and researchers in the field. The purpose of this paper is to examine the significant influence of Artificial Intelligence (AI) on the learning of foreign languages in university environments. The goal is to thoroughly examine the latest cutting-edge tools and AI-driven approaches used in language learning, while also identifying the numerous advantages and limitations associated with integrating AI tools into the overall learning process.

Presentation of the main material. The constant development of the Internet and digital technologies expands the horizons of language learning. Online platforms, language exchanges and mobile apps make learning much easier, more convenient and accessible. But nowadays, artificial intelligence is giving a new dimension to language learning by providing a personalized and engaging experience. Previously, learning a new language usually required attending classes, using textbooks, and practicing with native speakers. While these methods can still yield results in today's world, they often demand a considerable investment of time, mental effort, and financial resources. However, AI-powered language learning platforms can provide personalized feedback, adaptive exercises, and immersive simulations to greatly enhance the learning experience. These advancements in technology have the potential to make language learning more efficient and enjoyable for learners of all levels [1].

Artificial intelligence-based tools for foreign language learning include:

Personalized learning platforms - use machine learning algorithms to tailor courses to each learner's proficiency level and needs. Artificial intelligence-based language learning apps are gaining popularity due to their capacity to adjust to the specific needs and preferences of each student. These apps utilize machine learning algorithms to analyze user progress and deliver personalized feedback and suggestions, enhancing the efficiency and engagement of the learning process.

Exploring the aims of the study, let's examine some AI-based platforms currently utilized in language teaching and learning: TalkPal: Affordable, high-performance language learning platform using AI. Duolingo: AI-powered app with personalized curriculum,

error analysis, engaging activities. Rosetta Stone: Advanced speech recognition, personalized feedback, wide range of languages. Babbel: AI-powered app for practical conversations, customizable content. Mondly: Revolutionary language learning app with AI-powered chatbots and voice recognition. Busuu: Wide variety of languages, interaction with native speakers, personalized lessons.

Interactive language learning apps provide a spirited and captivating method for acquiring new language skills, incorporating speech recognition and text analysis technologies to track progress and provide valuable suggestions. These apps offer personalized feedback and interactive exercises that make language learning a fun and engaging experience. Whether you are a novice or a proficient learner, these applications guarantee that you possess the essential resources to enhance your language proficiency with utmost efficiency. Interactive language learning apps offer a variety of exercises, games, and interactive tasks that make the learning process more enjoyable and efficient [2]. Here are some examples of such apps: Memrise: This app offers fun exercises and games to memorize words, phrases, and grammar in different languages. It also uses a repetition technique to reinforce memorization. Quizlet: This app allows you to create your own sets of cards to learn words and phrases in a foreign language. It also offers various games and quizzes to test your knowledge. HelloTalk: This app allows you to communicate with native speakers from all over the world through chat, voice messages and video calls. It helps students practice speaking and improve their communication skills. Rosetta Stone: Furthermore, as previously mentioned, Rosetta Stone provides interactive lessons and exercises for language learning, employing a methodology that simulates the natural acquisition of language. These apps help learners engage in language learning through playful and interactive methods that promote better memorization and mastery of the material.

Language assistants and chatbots offer real-time spoken language practice through the use of natural language and adaptive algorithms that adapt to the user's individual needs. They can offer pronunciation feedback based on the user's speech patterns and help them enhance their foreign language skills in a personalized manner. Additionally, these language assistants can also offer vocabulary and grammar exercises tailored to the user's proficiency level. Google Translate: Language translation tool with a learning feature. LUIS: Natural language chatbot for language learning. ChatGPT: GPT-based chatbot for practicing spoken language. Tandem: Language exchange app for practicing spoken language in real time.

Language assistants and chatbots offer learners the unique opportunity to practice a language in real time, receive instant feedback, and enhance their foreign language skills.

Intelligent Tutors harness the power of data analytics and learning algorithms to deliver personalized recommendations, tutorials, and exercises that are tailored to each student's unique learning style and historical success. This personalized approach enables stu-

dents to receive focused support and guidance, ultimately resulting in enhanced learning outcomes and heightened engagement in the learning process. It also enables educators to track students' progress and provide timely intervention when needed. Examples of language learning platforms that use intelligent tutoring and machine learning algorithms to tailor lessons to each student's proficiency level and needs include Lingvist, FluentU, Voxy, and Busuu. These platforms offer personalized recommendations, interactive exercises, and lessons based on real-life situations to enhance the language learning experience.

Intelligent tutors play a crucial role in enhancing foreign language learning, as they offer personalized lessons, valuable feedback, and tailored recommendations derived from meticulous data analysis of learners' progress [3].

All the AI tools mentioned share the same goal: to improve the experience of learning a foreign language by using advanced AI technologies. These tools strive to offer greater convenience, improved efficiency, and enhanced accessibility for learners.

Based on the analysis of scientific and pedagogical literature and our own practical experience of using AI technologies, we would like to outline the advantages of the above-mentioned technologies in the process of teaching a foreign language in the context of higher professional education:

Enhancing the efficiency of educational practices. The use of AI-based language learning tools can dramatically expedite the learning process by delivering immediate feedback, pinpointing areas for improvement, and adapting learning materials accordingly. This allows learners to focus on their weaknesses and make rapid progress.

Mastering pronunciation and perfecting your accent. One of the most challenging aspects of language learning is mastering pronunciation and accent. AI-based tools can provide real-time feedback on pronunciation, allowing learners to correct their mistakes and develop a more authentic accent.

Improved accessibility. AI has made language learning more accessible to people who may not have access to traditional learning resources. Thanks to AI-powered apps and platforms, anyone with a smartphone or internet connection can learn a new language from anywhere in the world.

Increasing student motivation and engagement in the academic process. AI-based language learning tools often include elements of gamification and personalized feedback that can help keep students motivated and engaged. This is critical to maintaining long-term engagement in the foreign language learning process.

Artificial Intelligence is undeniably a powerful tool for teaching foreign languages. However, the implementation of this technology in the classroom presents certain challenges and limitations that need to be addressed:

The lack of context and cultural sensitivity in AI can lead to a limited understanding of cultural aspects and context. This can make accurate translation and interpretation of expressions and idioms difficult.

Translators and interpreters face a significant challenge when it comes to accurately translating expressions, idioms, and metaphors that are heavily influenced by context and cultural subtleties. AI interpreters may struggle with capturing the full meaning and essence of such linguistic nuances. This can lead to misunderstandings or mistranslations in certain situations. For example: contextual understanding. Some AI systems may have a limited grasp of the context in which a particular word or expression is used. This can lead to misinterpretation of messages or misinterpretation of meaning in translation.

Cultural norms and customs pose a challenge for AI in accurately interpreting and using language. AI may struggle to incorporate the nuances of cultural practices and values that influence language usage. For instance, there could be variations in how polite requests are formulated or how respect for the interlocutor is conveyed across different cultures [4].

Semantic nuances. Language use can be saturated with semantic nuances that can be difficult for AI to pick up on. For instance, a single word can hold varying meanings depending on its context or intonation, causing challenges in accurate translation or interpretation. In English, the word "freedom" can have different shades of meaning depending on the context. For instance, the concept of "freedom of speech" encompasses more than just the right to express oneself—it also entails the absence of any form of censorship or governmental restrictions.

Constraints in material diversity. Certain AI education platforms might face limitations in terms of available resources or instructional approaches, creating challenges in catering to individual student needs and learning preferences.

Speech recognition accuracy issues. Speech recognition systems can sometimes misinterpret pronunciation or have limitations in recognizing accents or dialects.

One disadvantage of using AI for language learning is the absence of human interaction. Although AI offers automated learning methods, it fails to provide learners with the valuable experience of interacting with real people. This lack of human feedback can significantly hinder the effectiveness of language acquisition. The lack of human interaction can be significant for several reasons: inability to ask questions and seek clarification: Unlike a real teacher or tutor, artificial intelligence may have limitations in its ability to engage in open-ended conversations and provide personalized explanations. This can create difficulties if a learner wants to seek further clarification or ask questions about a particular topic [5,6]. Despite the advantages that artificial intelligence offers in language learning, the absence of human interaction can present challenges for certain students, particularly when they require personalized support and interpersonal communication.

Lack of immediate feedback. Human interaction facilitates immediate feedback on one's mistakes and progress. However, when it comes to artificial intelligence, feedback is often limited to predefined algorithms, which pose challenges in correcting errors and

sharpening skills. Some learners find it important to be able to socialize and interact with others during the learning process, as it helps enhance their overall experience. The absence of interpersonal interaction in artificial intelligence-led learning can result in feelings of isolation or a lack of motivation.

Adapting to individual needs. A human teacher can more flexibly adjust to the specific needs of each student, offering a personalized approach to learning. Artificial intelligence may be limited to standardized algorithms, which may not always meet the unique needs of each student.

Difficulty managing multilingualism. Some AI systems may struggle to process and adapt to multilingual environments, leading to a lack of opportunities for learners who are trying to learn multiple languages at the same time.

Conclusions and perspectives of further research. Although AI greatly improves the accessibility and efficiency of language learning, it is crucial to remain vigilant about its challenges and limitations. Being aware of its use and its boundaries is essential. Despite the numerous benefits of AI-based language learning, it is crucial not to overlook the significance of human interaction in the learning process. Interacting with native speakers, engaging in conversations, and immersing oneself in the culture of the target language offer unique and invaluable learning opportunities that AI is unable to fully replicate. Furthermore, participating in human interaction offers learners the chance to actively develop and improve their listening and speaking skills in real time. It enables them to receive prompt feedback and correction from proficient speakers, fostering rapid progress. The interactive component of foreign language learning is crucial for developing fluency and natural communication skills that go beyond mere translation and vocabulary acquisition.

Research in AI technologies for foreign language learning is a dynamic and fast-evolving field, offering numerous opportunities for further exploration. These

encompass adaptive learning systems, gamification, immersive learning environments, as well as assessment and evaluation, along with ethical and pedagogical considerations. By exploring these and other avenues of research, scholars and practitioners can continually push the boundaries of AI technologies for foreign language learning in higher education. This will ultimately enhance the accessibility, effectiveness, and engagement of language learning for students worldwide.

References:

1. Tuomi I., Punie Y., Vuorikari R. and Cabrera M. (eds) (2018), The impact of artificial intelligence on learning, teaching, and education, European Commission, Joint Research Centre, <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/5cb8eee3-e888-11e8-b690-01aa75ed71a1>, accessed 20 March 2024.
2. Holmes W., Bialik M. and Fadel C. (2019), Artificial intelligence in education: promises and implications for teaching and learning, Center for Curriculum Redesign, available at <https://drive.google.com/file/d/1lmzlbhKvYyRB6J0USCndqXitmVgsfTbI/view>, accessed 23 March 2024.
3. Hutson M. (2021), "Robo-writers: the rise and risks of language-generating AI", *Nature* Vol. 591, No. 7848, pp. 22-5, available at <https://doi.org/10.1038/d41586-021-00530-0>, accessed 23 March 2024.
4. Jobin A., Ienca M. and Vayena E. (2019), "Artificial intelligence: the global landscape of ethics guidelines", *Nature Machine Intelligence* Vol. 1, No. 9, 389-99, available at <https://doi.org/10.1038/s42256-019-0088-2>, accessed 20 March 2024.
5. Johnson B. and Shen F. X. (2021), "Teaching law and artificial intelligence", *Minnesota Journal of Law, Science & Technology* Vol. 22, No. 2, pp. 23-42.
6. Knox J. (2020), "Artificial intelligence and education in China", *Learning, Media and Technology* Vol. 45, No. 3, pp. 298-311

Садыгова Айтен Пилага

Кандидат Филологических Наук

Азербайджан, Азербайджанский Технический Университет

[DOI: 10.24412/2520-6990-2024-12205-61-63](https://doi.org/10.24412/2520-6990-2024-12205-61-63)**СОЦИОЛОГИЯ КУЛЬТУРЫ В ПРИМЕНЕНИИ К ПРАКТИКЕ ПРЕПОДАВАНИЯ
ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА***Sadigova Ayten Pilaga*

PhD in Philology

Azerbaijan, Azerbaijan Technical University

**SOCIOLOGY OF CULTURE IN RELATION TO THE PRACTICE OF TEACHING A FOREIGN
LANGUAGE****Аннотация.**

Подготовка к межкультурному общению может происходить не только на занятиях иностранным языком, но и через изучение его культуры. Благодаря этому значительно усиливается усвоение многогранной картины мира. Оптимально организованный процесс обучения иностранному языку способен подготовить личность к адекватному и толерантному восприятию чужой культуры, что приводит к нивелированию национальных стереотипов и существующих предрассудков. В результате достигается признание эквивалентности и равенства культур. Признавая актуальность и большое значение лингвострановедческого подхода в обучении иностранному языку в 70-80-е годы, следует отметить, что он недостаточен в современных условиях на рубеже нового тысячелетия. Формирование общечеловеческих ценностей в процессе изучения языка не может быть достигнуто лингвокультурным подходом, который в большей степени имеет познавательную функцию и ориентирован на выявление и демонстрацию чего-то инородного, не присущего родной этнокультуре.

Abstract.

Preparation for intercultural communication can occur not only in foreign language classes, but through the study of its culture. Due to this, the assimilation of a multifaceted picture of the world is significantly increased. An optimally organized process of teaching a foreign language can prepare an individual for an adequate and tolerant perception of a foreign culture, which leads to the leveling of national stereotypes and existing prejudices. As a result, recognition of the equivalence and equality of cultures is achieved. Recognizing the timeliness and great importance of the linguistic and regional approach in teaching a foreign language in the 70-80s, it should be noted that it is insufficient in modern conditions at the turn of the new millennium. The formation of universal human values in the process of language learning cannot be achieved with a linguocultural approach, which, to a greater extent, has an informative function and is focused on identifying and demonstrating something foreign that is not inherent in the native ethnoculture.

Ключевые слова: иностранный язык, общество, достижения культуры, социология, носитель языка, сотрудничество

Keywords: foreign language, society, cultural achievement, sociology, native speaker, cooperation

Introduction

Among the variety of social processes today, communication plays a leading role as a necessary element of interaction between people, groups, and even entire states. During this interaction, various types of information, meanings, values, assessments, and feelings are transferred and exchanged. The global intellectual internationalization that has engulfed humanity is making the world "transparent". Interpenetration in many aspects of activity makes communication between people closer and cooperation more fruitful. In this regard, the question arises about the preparedness of representatives of different cultural societies for adequate interaction, especially if communication between partners takes place in a non-native language.

The socio-economic and political situation in society forms a social order in relation to the training of its citizens in a foreign language. L.V. Shcherba noted that "the methods of teaching foreign languages in connection with the tasks that society sets for itself at a

given moment, the methodology, depend on the state and structure of this society at a given moment in time. We are talking about the principles of teaching and its systems as a whole, within which all sorts of "methods" and "methods" arise." [Щербина, 1974: 15].

It is quite obvious that the higher the social need for language knowledge and specialists who speak one or more foreign languages, the more significant the pragmatic aspects of teaching the subject become. New professional, personal, cultural, scientific contacts, cultural achievements of different countries provide an opportunity to increase the status of learning a foreign language in public opinion.

Foreign methodologists, along with politicians, use such a concept as "mobility". This means the right of free movement and residence everywhere within the countries that are members of the European Community; the right to be free to receive professional education not only in one's own country, but also abroad, i.e. in neighboring states; a person's ability to adapt to modern living conditions in a multicultural society; the

ability (even at an elementary level) to establish contact with native speakers; the ability to overcome possible difficulties that arise in the process of contact with a foreign culture and its carriers; the ability to show tolerance to someone else's lifestyle and way of life.

The problem of this study is the sociocultural enrichment of the content of teaching English in high schools with in-depth study of the English language.

The purpose of the study is to optimize the process of teaching English in high schools with in-depth study of the English language based on a sociocultural approach through the development of a sociocultural course directly related to the main course of practical classes in English.

To achieve this goal, it is necessary to solve **the following tasks**:

- explore the theoretical foundations for the formation of sociocultural competence;
- explore the socio-psychological prerequisites for the formation of sociocultural competence;
- consider the main methodological provisions for the formation of sociocultural competence;
- to select sociocultural educational material in English for senior classes of schools with in-depth study of the English language.

The object of the study is the sociocultural aspect in teaching English in high schools with in-depth study of the English language.

The subject of the study is the process of developing the sociocultural competence of high school students with in-depth study of the English language on the basis of a specially designed sociocultural course, which provides for the enrichment of students' foreign language practice through the widespread use of sociological and cultural knowledge.

The scientific novelty of the work lies in the fact that:

for the first time an attempt was made to coordinate the use of sociological and cultural knowledge in the methodology of teaching English;

a definition of sociocultural material is given.

Sociology is one of the ways of studying people and their life activities. Sociological scientists strive to find out why people behave in one way or another, why they form certain groups, worship something, demonstrate certain patterns of behavior, choose this or that product, etc. Thus, everything that happens to people when they interact with each other falls into the field of view of sociology. Sociology can be briefly defined as the scientific study of society and social relations. In the process of socialization, from birth, personality is formed, which implies the assimilation of a wide range of values, concepts and expectations, on the basis of which people's daily lives are formed. Education is part of this process where society transfers values, skills, knowledge and abilities from one person or group to another. Education is never the same for all social groups; as long as social stratification exists, education at different levels will be different.

It is believed that initially all children, regardless of their race, nationality, socio-economic status, have the same intellectual abilities to master knowledge. In

many cases, children are hampered by language barriers, insufficient cultural level or low level of training. In some cases, a problem may arise due to a teaching style that is contrary to the behavior patterns that have developed in the minority group. It should also be added that peer groups have a great influence on the formation of students' personality and their success.

The interaction between students who grew up in different ethnic, social and even environmental environments influences the attitudes, behavior and values they acquire. Political and economic conditions determine which of these groups ("professionals," "academics," "collegians," "nonconformists") is the most influential at a given time.

The sociology of culture deals with issues of interaction between various individuals and social groups, which is of particular interest to our research. In order to determine the relationship of the sociology of culture to the practice of teaching foreign languages, it is necessary to consider the concept itself.

Sociology of culture is a new and unstable discipline. At the same time, it is not new in essence. This term was introduced by Alfred Weber at the beginning of the century. However, the sociology of culture cannot be considered a discipline with a stable subject, conceptual apparatus and methodology.

For quite a long time, the sociology of culture was a sociological discipline of secondary importance. This is explained by the specifics of the vision of culture in a social context. Culture was considered something secondary, derived from social processes.

The modern understanding of culture rather rejects the possibility of its existence. The development of ideas about culture and its struggle for "sovereignty", against the ideas of secondaryness, "backwardness" and others took place during the period of postmodernism, and postmodernism rejects the possibility of building such large-scale systems as universal evolution, a universal world system, various global continua, that is, each the social unit will find its place, thanks to which it will be organically included in the overall universal interconnection. The postmodern worldview is a complex and multifaceted phenomenon.

According to L.G. Ionin, in the modern world, development is taking place in the direction of erosion and reduction of the significance of large-scale structural formations, which sociology has traditionally dealt with and continues to deal with [Ионин Л.Г., 1996]. In parallel and at the same time, the role of culture in the regulation of human behavior and in the creation of new structures of a different plan, origin and a different degree of rigidity and objectivity is increasing.

An analysis of the surrounding, everyday reality shows how "cultivated" it is; our lives were filled with cultural contents. Objectively significant systems of stratification have collapsed, compulsory ways of life have disappeared, styles are taking the place of traditions, life forms are freely chosen, postmodernist arbitrariness dominates in explanation, and therefore in behavior. Social change is primarily culturally motivated. All these phenomena indicate that culture is progressively changing along with social development.

The role of culture in society is changing, and the very understanding of culture is changing. This is no longer so much a passive reflection, a copy of real behavioral processes, but rather their active “form”. By “coding” their behavior, correlating it with myth and archetype, individuals consciously use culture to organize and normalize their own activities. Now culture is logically and actually ahead of what is happening in reality. According to the majority of scientists (See, for example, L.G. Ionin, V.A. Yadov), the very subject of science is changing. Western scientist T. Carlyle notes: “Where there used to be “society” ... there has become “culture” [Carlyle T., 1963]. Therefore, science itself is changing, and cultural issues are gradually coming to the forefront of sociological discussions.

Turning to research in the field of sociology of language and interpreting their results for didactic purposes of language pedagogy gradually began to create the basis for the formation and development of such a direction in the methodology of teaching foreign languages as the sociology of teaching and learning second languages. Basically, the emphasis was placed not on the general sociological foundations of language description, which can later be relied upon when describing specific languages of instruction for didactic purposes, but directly on issues of the social context of teaching and learning a foreign language in the formation of a bilingual.

Result

The choice of a foreign language depends not only on the objective needs of society, but also on the personal needs of its citizens. Subjective needs are also determined by the social context in which learning takes place. A person's needs change with age, personal and professional interests. In order to reasonably satisfy public and personal needs in learning a foreign language and prepare students for interethnic communication within the country and abroad, it is necessary to change educational policies regarding foreign languages, supplement educational programs, and also provide for the inclusion of new components in the structure of the content of teaching foreign languages.

Bibliography:

1. Щерба Л.В. Преподавание иностранных языков в средней школе: Общие вопросы методики / Под ред. И.В.Рахманова. - 2-е изд. - М.:Высш. шк., 1974. - 112с.
2. Ионин Л.Г. Социология культуры: Учебное пособие. М.: Издательская корпорация «Логос», 1996. 280с.
3. Carlyle T., «On Heroes, Hero-Worship and the Heroic in History.» London, Oxford University Press: 1963, p.19.

Гороховський В.В.

Доцент кафедри стоматології дитячого віку Одеського національного медичного університету

Денга А.Е.

Професор кафедри ортодонції Одеського національного медичного університету

Скиба О.В.

Професор кафедри стоматології дитячого віку Одеського національного медичного університету

[DOI: 10.24412/2520-6990-2024-12205-64-67](https://doi.org/10.24412/2520-6990-2024-12205-64-67)

ДОСВІД КАФЕДРИ СТОМАТОЛОГІЇ ДИТЯЧОГО ВІКУ ОДЕСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО МЕДИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ У ПРОВЕДЕННІ ОБ'ЄКТИВНОГО СТРУКТУРОВАНОГО КЛІНІЧНОГО ІСПИТУ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Horokhovskiy V.V.

Associate Professor of the Department of Pediatric Dentistry, Odessa National Medical University

Dienga A.E.

Professor of the Department of Orthodontics, Odessa National Medical University

Skyba O.V.

Professor of the Department of Pediatric Dentistry, Odessa National Medical University

EXPERIENCE OF THE DEPARTMENT OF PEDIATRIC DENTISTRY OF ODESSA NATIONAL MEDICAL UNIVERSITY IN CONDUCTING THE OBJECTIVE STRUCTURED CLINICAL EXAMINATION DURING THE PERIOD OF MARTIAL LAW

Анотація:

Попри виклики воєнного стану, вища медична освіта України продовжує інтегрувати європейські стандарти. У 2023 році кафедра дитячої стоматології Одеського національного медичного університету провела Єдиний державний кваліфікаційний іспит (ОСКІ-2). Результати показали, що 18,2 % вітчизняних студентів отримали оцінку «відмінно», що на 16 % менше, ніж у попередньому році. Серед англомовних студентів цей показник залишився стабільним. Водночас, середній бал у вітчизняних студентів знизився до 3,95. Загалом, випускники продемонстрували добрі знання алгоритмів та клінічних навичок, відповідно до освітньо-кваліфікаційних вимог лікаря-стоматолога, що свідчить про ефективність підготовки в умовах воєнного часу.

Summary:

Despite the challenges posed by martial law, higher medical education in Ukraine continues to integrate European standards. In 2023, the Department of Pediatric Dentistry at Odessa National Medical University conducted the Objective Structured Clinical Examination (OSCE-2). The results indicated that 18.2 % of domestic students achieved an "excellent" grade, which is 16 % less compared to the previous year. Among English-speaking students, this rate remained stable. Meanwhile, the average score for domestic students decreased to 3.95. Overall, graduates demonstrated good knowledge of algorithms and clinical skills, in line with the educational and qualification requirements for dentists, highlighting the effectiveness of training under wartime conditions.

Ключові слова: стоматологія, воєнний стан, діти, іспит

Keywords: dentistry, martial law, children, examination

Не зважаючи на всі складності воєнного стану, в вищій медичній освіті України продовжує відбуватись перехід на Європейські освітні стандарти. Так, впроваджено державну атестацію випускників у вигляді Єдиного державного кваліфікаційного іспиту, що включає об'єктивне зовнішнє незалежне оцінювання професійної компетентності здобувачів (КРОК – 2), яке проводиться Центром тестування при МОЗ України та Об'єктивний структурований клінічний іспит (ОСКІ) [1, 2].

Об'єктивний структурований клінічний іспит (Objective Structured Clinical Examination – OSCE) – це випускний іспит для студентів вищих медичних навчальних закладів, яким оцінюється готовність випускника до провадження професійної діяльності відповідно до вимог стандарту вищої освіти шляхом демонстрування практичних (клінічних) компонентів професійної компетентності на реальному

об'єкті (людина) або на моделі (фантом, муляж, симулятори тощо) [3, 4, 5]. Цей іспит кафедра стоматології дитячого віку проводила для випускників стоматологічного факультету які наказом ректора Одеського національного медичного університету були допущені до випускної атестації.

Під час підготовки до проведення об'єктивного структурованого клінічного іспиту на стоматологічному факультеті (ОСКІ-2) адміністрацією університету було забезпечено належне функціонування всіх необхідних технічних засобів для проведення іспиту, повна готовність програмного забезпечення іспиту. Відповідальним за підготовку та проведення ОСКІ-2 в ОНМедУ є проректор з науково-педагогічної роботи Едуард Бурячківський.

Кафедрою стоматології дитячого віку ОНМедУ згідно всіх вимог було підготовлено методи-

чне забезпечення ОСКІ (паспорти станцій, завдання, алгоритми та чек-листи). Деталі екзаменаційних завдань студентам не розголошувались. Всі співробітники кафедри які були задіяні в підготовці та проведенні ОСКІ-2, підписали Згоду про нерозголошення екзаменаційних завдань.

Всі студенти 5 курсу стоматологічного факультету, протягом навчального року на практичних заняттях та веб-сторінці кафедри стоматології дитячого віку могли ознайомитись з алгоритмами дій під час виконання практичних навичок, включених до ОСКІ-2. Кафедрою сформовані у відповідному розділі на сайті Університету перелік компетентностей, практичних навичок, маніпуляцій, які винесені на випуск атестацію, з алгоритмами їх виконання у встановлений термін. Алгоритми виконання завдань кафедри було розроблено на підставі діючих національних та міжнародних стандартів надання медичної допомоги. Студенти вивчали та відпрацьовували ці алгоритми на практичних заняттях при вивченні дисципліни. Студентів під час проведення практичних занять заздалегідь проінформовано про обов'язковий рівень знань та вмінь, необхідний для успішного складання ОСКІ-2.

До проведення іспитів кафедрою було підготовлено документацію, що дозволила простежити успішність кожного студента протягом навчання в університеті (відомості поточного, семестрового, екзаменаційного контролю знань, результатів проходження практики).

Особистий контроль завідувачів кафедр стоматологічного профілю, протягом навчального року у відповідності до затверджених заходів, щодо організації та проведення практичних занять у режимі «он-лайн», акцентування уваги викладачів і студентів, що навчаються у субординатурі на необхідності засвоєння алгоритмів виконання практичних навичок маніпуляцій, які винесені на ОСКІ-2 з відповідної дисципліни. Проведення роботи щодо підготовки до ліцензійного іспиту «Крок-2. Стоматологія», а саме: виділення додаткового часу (у межах 10 хв.) на кожному практичному занятті для розв'язання студентами тестових завдань, а також проведення на профільних кафедрах попереднього складання тестових завдань з використанням буклетів попередніх років.

В день складання іспиту студенти повинні прийти за 30 хвилин до початку іспиту для реєстрації, отримання індивідуального номера, маршрутного листа та отримання вичерпного інструктажу щодо порядку проведення іспиту. Всім студентам заборонено використовувати використовувати мобільні телефони та навчальні матеріали, які можуть перешкоджати об'єктивному проведенню іспиту, а також заборонено спілкуватись між собою.

Під час проходження станцій випускники мають уважно ознайомитися із завданням та виконати його згідно з алгоритмом і вчасно залишити станцію (після звукового сигналу).

Під час проведення іспиту в період повномасштабного вторгнення випускники стоматологічного факультету, у переважній більшості, продемонстрували достатнє знання алгоритмів та добрий рівень спілкування з дітьми-стоматологічними хворими, їхнього обстеження та методів діагностики, змогли правильно встановити вірогідний нозологічний або синдромний попередній клінічний діагноз, скласти план раціонального лікування стоматологічного захворювання. Також переважна більшість студентів на достатньо високому рівні володіє методиками додаткових методів дослідження, що широко застосовуються в дитячій стоматології (вивчення контрольно-діагностичних моделей щелеп, вивчення функцій зубощелепної ділянки). Рівень володіння студентами стоматологічними маніпуляціями, що передбачені ОСКІ-2, відповідає вимогам освітньо-кваліфікаційної характеристики лікаря-стоматолога.

Результати складання іспиту на станціях кафедри стоматології дитячого віку представлені в таблиці.

Таблиця

Підсумки складання практично-орієнтованого випускного іспиту зі стоматології дитячого віку вітчизняними студентами випускного курсу освітньо-кваліфікаційного рівня «Магістр» за спеціальністю «Стоматологія»

Рік	Кількість студ., які склали ДА	Склали іспит на:								Середній бал ОСКІ	Абс. успішн., %	Якісна успішн., %
		Відмінно		«Добре»		Задовільно		Незадовільно				
		абс.	%	абс.	%	абс.	%	абс.	%			
2021-2022	85	29	34,2	37	43,5	19	22,3	-	-	4,26	100	77,6
2022-2023	44	8	18,2	26	59,1	10	22,7	-	-	3,95	100	77,3

У 2023 році з дитячої стоматології іспит на «відмінно» склали 8 вітчизняних студентів, що становить 18,2 %. У порівнянні з попереднім роком

цей відсоток зменшився на 16 %. Серед англомовних іноземних студентів також 8 осіб отримали оцінку «відмінно».

Порівнюючи з 2022 роком, відсоткове співвідношення оцінок «добре» у вітчизняних студентів

збільшилося на 15,6%, а оцінок «задовільно» зменшилося на 2,2 %. У російськомовних іноземних студентів частка оцінок «добре» знизилася на 23 %, тоді як оцінок «задовільно» зросла на 0,4 %.

Середній бал з дитячої стоматології у вітчизняних студентів у 2023 році склав 3,95, що нижче показника минулого року, який становив 4,26 бала. Іноземні україномовні студенти у 2023 році мають середній бал 3,82, що на 0,18 бали нижче за результат 2022 року. Англомовні студенти у 2023 році мають середній бал 3,63, що на 0,42 бали нижче за результат 2022 року.

За результатами проведення іспиту під час воєнного періоду, кафедра дитячої стоматології дійшла висновку, що випускники знають алгоритми дій при обстеженні пацієнта, виконанні стоматологічних маніпуляцій, наданні невідкладної медичної допомоги. Випускники володіють медичними та стоматологічними знаннями про маніпуляції, передбачені ОСКІ-2, на задовільному та високому рівнях. Практична підготовка випускників відповідає освітньо-кваліфікаційній характеристиці лікаря-стоматолога.

Висновки

1. Впровадження іспиту ОСКІ на стоматологічному факультеті ОНМедУ вказує на необхідність подальшого його використання на підсумкової атестації майбутніх лікарів-стоматологів.

2. Не зважаючи на складнощі воєнного часу, кафедрі стоматології дитячого віку вдається якісного готувати майбутніх лікарів-стоматологів, що підтверджується результатами складання іспиту ОСКІ.

Література

1. Біденко Н. В. Досвід організації об'єктивного структурованого клінічного іспиту (ОСКІ) для студентів третього курсу стоматологічного факультету. Сучасна стоматологія. – 2019. – №3. – С. 106-107.

2. Кравченко О. В. Організація ОСКІ відповідно до стандартів вищої освіти. Матеріали науково-практичної конференції з міжнародною участю «Медична симуляція погляд у майбутнє» (впровадження інноваційних технологій у вищу медичну освіту України). Чернівці, 17-18 лютого 2023 р. С. 145-148.

3. Шевченко О. А., Головкова Т. А., Онул Н. М., Крамарьова Ю. С., Штепа О. П., Щудро С. А. Профілактична медицина як складова об'єктивного структурованого клінічного іспиту (ОСКІ). Український журнал медицини, біології та спорту. – 2023. – Том 8, № 1 (41). С. 258-262 doi: 10.26693/jmbs08.01.258

4. Козловська, І. М., Кулачек, Я. В.; Хлуновська, Л. Ю. Досвід впровадження екзамену ОСКІ в освітній процес медичних вузів. 2022. БДМУ URI: <http://surl.li/ummwd>

5. Лаговська, М.Ю.; Смандич, В.С.; Буряк, О.Г.; Сирбу, Н.П.; Маковський, В.О. Досвід впровадження ОСКІ для студентів медичних навчальних закладів. 2022. БДМУ. URI: <http://dspace.bsmu.edu.ua:8080/xmlui/handle/123456789/20491>

Colloquium-journal №12 (205), 2024

Część 1

(Warszawa, Polska)

ISSN 2520-6990

ISSN 2520-2480

Czasopismo jest zarejestrowany i wydany w Polsce. Czasopismo publikuje artykuły ze wszystkich dziedzin naukowych. Magazyn jest wydawany w języku angielskim, polskim i rosyjskim.

Częstotliwość: co tydzień

Wszystkie artykuły są recenzowane.

Bezpłatny dostęp do elektronicznej wersji magazynu.

Przesyłając artykuł do redakcji, autor potwierdza jego wyjątkowość i jest w pełni odpowiedzialny za wszelkie konsekwencje naruszenia praw autorskich.

Opinia redakcyjna może nie pokrywać się z opinią autorów materiałów.

Przed ponownym wydrukowaniem wymagany jest link do czasopisma.

Materiały są publikowane w oryginalnym wydaniu.

Czasopismo jest publikowane i indeksowane na portalu eLIBRARY.RU,

Umowa z RSCI nr 118-03 / 2017 z dnia 14.03.2017.

Redaktor naczelny - **Paweł Nowak, Ewa Kowalczyk**

«Colloquium-journal»

Wydawca «Interdruk» Poland, Warszawa

Annopol 4, 03-236

Format 60 × 90/8. Nakład 500 egzemplarzy.

E-mail: info@colloquium-journal.org

<http://www.colloquium-journal.org/>